



OBNOVA

ČASOPIS ZA KULTURU, DRUŠTVO I POLITIKU

TEMA BROJA:

EUROPA

Broj 16

Zagreb, prosinac 2021.

Obnova

Časopis za kulturu, društvo i politiku

Nakladnik

Udruga Obnova

Za nakladnika

Marko Paradžik

Glavni i odgovorni urednik

doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Uredničko vijeće

doc. dr. sc. Vlatka Vukelić

doc. dr. sc. Wollfy Krašić

Urednički odbor

Davor Dijanović

Goran Dejanović

Edin Muftić

Urednik rubrike „Umjetnost“

Ante Brešić Mikulić

Tajnica uredništva

Nera Meštrović

Znanstveni odbor

dr. sc. Krunoslav Brčić-Kostić, Institut „Ruđer Bošković“

doc. dr. sc. Tado Jurić, Hrvatsko katoličko sveučilište

prof. dr. sc. Stipe Kutleša, Institut za filozofiju

doc. dr. sc. Petar Tomev Mitrikeski, Fakultet filozofije i religijskih znanosti

Lektura

Ines Buntak

Nera Meštrović

Jakov Kamber

Prijevod

Dino Ljubić

Grafički dizajn, prijelom i priprema za tisak

Spread d.o.o.

Fotografije uz članke vezane uz temu broja

Vanja Kalemba

Tisak

Lutope d.o.o.

ISSN

1849-0697

Mrežne stranice

www.obnova.com.hr

E-pošta

urednistvo@obnova.com.hr

Autori

Goran Andrijanić, diplL. nov. _____ goranan@gmail.com

Lucian Borić, mag. educ. hist. _____ boriclucian@gmail.com

Vinko Bubić _____ vinko.bubic@gmail.com

Davor Dijanović, univ. bacc. rel. int. _____ davor.dijanovic@gmail.com

Goran Dejanović, mag. educ. hist. _____ gorandjejanovic1@gmail.com

Jakov Kamber, bacc. oec. _____ jakovkamber@yahoo.com

Damir Kopljar, bacc. hist. _____ damirhuawei147@gmail.com

Andrej Kozina, univ. bacc. croat. et. phi _____ zina2@gmail.com

Tomislav Kvaternik _____ aristotel.skotos@gmail.com

Antun Lešić _____ antunlesic@gmail.com

Dino Ljubić _____ uvrelaistina@gmail.com

Danijel Mataković _____ danijelmatakovic@gmail.com

Viktor Matić, mag. pol. _____ viktormatic92@gmail.com

Nera Meštrović, mag. arch., mag. oln. _____ nera.mestrovic@gmail.com

Marko Paradžik, mag. iur. _____ theodoraspara@gmail.com

Ervin Pavleković, mag. educ. philol. croat. _____ e.pavlekovic@gmai.com

Igor Petrić _____ igorpetric1@gmail.com

Davor Stipan, mag. hist. art. _____ davorstipan@gmail.com

Dražen Stojanović _____ drazen_rama@hotmail.com

Mirna Tomasović _____ mirna.tomasovic002@gmail.com

Dominik Tomić _____ dominiktomic848@gmail.com

Matija Vinković _____ matijav9988@gmail.com

SADRŽAJ

RIJEČ PREDSEDNIKA UDRUGE OBNOVA	1
A WORD FROM THE PRESIDENT OF THE RENEWAL ASSOCIATION	4
Damir Kopljär	
RAZGOVOR: DOC. DR. SC. IVICA MIŠKULIN	10
INTERVIEW WITH DOC. DR. SC. IVICA MIŠKULIN	23
Goran Dejanović	
RAZGOVOR: FRANCESCO GIUBILEI	36
INTERVIEW WITH FRANCESCO GIUBILEI	40
Nera Meštrović	
RAZGOVOR: BENCE ARANY	44
INTERVIEW WITH BENCE ARANY	50
Marko Paradžik	
RAZGOVOR: MÁRTON GYÖNGYÖSI	57
INTERVIEW WITH MÁRTON GYÖNGYÖSI	66
Jakov Kamber	
RAZGOVOR MATTIAS KARLSSON	76
INTERVIEW WITH MATTIAS KARLSSON	82
Goran Andrijanić	
RAZGOVOR: PATRYK TOMASZ JAKI	88
INTERVIEW WITH PATRYK TOMASZ JAKI	95
Davor Dijanović	
RAZGOVOR: TOMÁŠ ZDECHOVSKÝ	102
INTERVJU WITH TOMÁŠ ZDECHOVSKÝ	109
Dino Ljubić	
RAZGOVOR: MANUEL QUINTANA	116
INTERVIEW WITH MANUEL QUINTANA	123
Lucian Borić	
OSVRT NA KNJIGU DAVORA MARIJANA RAT ZA BOSANSKU POSAVINU 1992. GODINE (2020.)	132
REVIEW OF DAVOR MARIJAN'S BOOK THE WAR FOR BOSANSKA POSAVINA IN 1992. (2020)	139
Ervin Pavleković	
(D)OPISIVANJE POVIJESNIH ČINJENICA: HRVATSKA POMOĆ ŽIDOVIMA U LIPNJU I SRPNJU 1941.	146
(PRE)DESCRIBING HISTORICAL FACTS: CROATIAN AID TO THE JEWS IN JUNE AND JULY 1941	149
Viktor Matić	
PRIKAZ KNJIGE: SOHRAB AHMARI, THE UNBROKEN THREAD: DISCOVERING THE WISDOM OF TRADITION IN AN AGE OF CHAOS	

(NEW YORK: CONVERGENT BOOKS, 2021.), 298 STR.	153
BOOK OVERVIEW: SOHRAB AHMARI, THE UNBROKEN THREAD: DISCOVERING THE WISDOM OF TRADITION IN AN AGE OF CHAOS (NEW YORK: CONVERGENT BOOKS, 2021), 298 P.	170
PREDSTAVLJANJE LIKOVNOG OPUSA LUKE PACEKA	188
PRESENTATION OF ARTISTIC OPUS OF LUKA PACEK	192
PREDSTAVLJANJE LIKOVNOG OPUSA FRANCISKE TOPOLOVEC	196
PRESENTATION OF ARTISTIC OPUS OF FRANCISKA TOPOLOVEC	199
Andrej Kozina	
MURINA: PLATONIZAM NA HRVATSKOM FILMU	202
MURINA: PLATONISM IN CROATIAN FILM	209
Marko Paradžik	
FRANCH DISPATCH 2021.	216
FRANCH DISPATCH 2021.	220
Perun	
Šah mat kralja	226
Otmica kralja	229
Smrt kralja	232
Vinko Bubić	
Opservatorij Petrova polja	237
Dražen Stojanović	
Nutarnja točka vremena	239
Antun Lešić	
Pucajmo	240
Dominik Tomić	
Crux Cardinalis	241
Lucian Borić	
Nisi sama	242
Matija Vinković	
27119	243
TBC T1- 3121	244
Mirna Tomasović	
***	245
Tomislav Kvaternik	
Epilog	247
Danijel Mataković	
Gospodarica Uzdiha	248
Dominik Tomić	
Dziękuję!	257
Igor Petrić	
Leptir	262
Davor Stipan	
Među vodama Mincia	267

RIJEČ PREDSJEDNIKA UDRUGE OBNOVA

Poštovani čitatelji,

Naša stalna preokupacija je nacionalni identitet, što je i ugrađeno u temelj našega Statuta kao što je više puta u ovom uvodnom govoru istaknuto, stoga ne treba previše obrazlagati kako smo se odlučili, putem glasovanja naših članova udruge, uzeti Europu za temu ovoga izdanja. Nemoguće je baviti se nacionalnim identitetom Hrvata bez razmatranja Europe kao teme, i to ne samo zato što smo članicom Europske unije, već zato što je naš nacionalni identitet oblikovan upravo u Europi. Ovoga puta temu broja isključivo čine razgovori, kao svojevrsni platonovski dijalozi o ideji Europe. Naš tajnik udruge Damir Kopljar odradio je uvodni razgovor s profesorom povijesti dr. sc. Ivicom Miškulinom u kojemu sugovornik iz očite proeuropske (u smislu Europske unije) objašnjava ukratko njenu povijest, time i budućnost. Zatim smo putem naše mreže kontakata postavili manje-više slična pitanja raznim političarima i intelektualcima diljem Europe: tu su Francesco Giubilei iz Italije, Bence Arany i Márton Gyöngyösi iz Mađarske, Mattias Karlsson iz Švedske, Patryk Jaki iz Poljske, Tomáš Zdechovský iz Češke, Manuel Quintana iz Portugala. Cilj je bio saznati kako na Europu i Europsku uniju gledaju drugi Europljani, jer perspektiva drugoga je bitna u spoznaji trećega, pa u krajnjoj liniji i vlastitoga identiteta. Pitanja su se uglavnom odnosila na koristi i štete članstva u Europskoj uniji, primjeni načela supsidijarnosti, položaju Europske unije u geopolitičkomu kontekstu, budućnosti Europske unije, kršćanstvu u Europi te najbitnijega pitanja - što za njih znači Europa. Kako je cilj propitkivanje identiteta Europe, tako je naslovnica načinjena sa

znakom upitnika unutar zastave Europske unije. Između razgovora možemo od propitkivanja odmoriti u fotografijama akvarela pejzaža pravnice Vanje Kalembe.

Za razliku od teme broja, cjelinu Razno čine isključivo prikazi knjiga kao dobre preporuke za čitanje: naš, sada već stalni autor prikaza knjiga, Lucian Borić, ovoga puta donosi osvrt knjige Davora Marijana: *Rat za bosansku Posavinu 1992. godine* (znanstveno djelo koje se bavi dekonstrukcijom mita o prodaji i izdaji Bosanske Posavine od strane hrvatskih vlasti), novi autor Ervin Pavleković donosi bitan osvrt knjige Vjekoslava Bakašuna: *Doprinos mještana Kraljevice i Kostrene u spašavanju Židova tijekom lipnja i srpnja 1941.* (kraći prikaz znanstvenoga djela s mnogim izvorima u cilju otkrivanja nepoznate povijesne istine), a još jedan novi autor Viktor Matić donosi osvrt knjige Sohraba Ahmarija: *The Unbroken Thread: Discovering the Wisdom of Tradition in an Age of Chaos* (duži i iscrpan prikaz knjige koja se bavi religijom i filozofijom u cilju razotkrivanja dekadencije Zapada). Moj bivši šef, odvjetnik Davorin Bukovac, rekao mi je jednom prilikom kako svatko tko se smatra intelektualcem mora čitati barem jednu knjigu mjesečno, ako ne i tjedno. S obzirom na to kako je izbor knjiga u današnjem vremenu hiperprodukcije knjiga velik, nadamo se da će vam ovi prikazi kao svojevrsan kratak sadržaj olakšati izbor te ćete za čitanje u narednoj godini izabrati baš neki od spomenutih naslova.

Umjetnost nam je potpuno obuzeta likovnom umjetnošću, pa stoga za početak donosi radove dvoje mladih likovnih umjetnika, Luke Paceka i Franciske Topolovec, koji su izlagali svoje radove u našoj caffè galeriji Institut, Metalčeva 3, u Zagrebu. Andrija Kozina ponovno filozofira o filmu, ovoga puta o domaćemu filmu *Murina* koji je osvojio brojne međunarodne i domaće nagrade. Marko Pa-

radžik donosi prikaz novoga filma Wesa Andersona *Franch Dispatch* iz 2021. godine, u kojemu se Europa, odnosno konkretno Francuska, promatra iz perspektive jednoga Amerikanca.

Književnost po treći put otvara nova kraljevska trilogija kratkih priča o trojici kraljeva (Stjepan Držislav, Petar Krešimir IV., Petar Svačić). Na njih se savršeno nadovezuje pjesma našega novog autora Vinka Bubića: *Opservatorij Petrova polja*. Uz tu intimnu refleksivnu pjesmu društvo nam čine naši pjesnički veterani Obnove: Dražen Stojanović s pjesmom *Nutarnja točka vremena*, Antun Lešić s Pucajmo, Dominik Tomić s *Crux Cardinalis* i Lucian Borić s pjesmom *Nisi sama*. Objavljujemo ostali niz intimnih i refleksivnih pjesama novoga autora iz prošloga broja Matije Vinkovića, vezanih brojevima u naslovu. Potpuno nova autorica, Mirna Tomasović, javlja nam se s pjesmama bez naslova, jednom kraćom, drugom dužom, obima ispunjenima patnjom i smirenjem u ljepoti pjesme. Za kraj predstavljamo pjesmu Tomislava Kvaternika, prigodno nazvanu *Epilog* jer gdje stoji epilog, nego na samome kraju? Imamo i, kao često do sada, niz kratkih priča od autora čije smo radove već imali prilike čitati u prošlim brojevima časopisa *Obnova*: Danijel Mataković: *Gospodarica uzdiha* (futuristička distopija koja se nadovezuje na njegove priče objavljene u prošlim izdanjima), Dominik Tomić: *Dziękuje* (priča o turizmu i imaginaciji, pisana na narječju ikavice s obzirom na radnju u Šibeniku) te Igor Petrić: *Leptir* (tragična priča o izgubljenom djetinjstvu i okrutnosti života, s konfuncijanskim završetkom). Ponovno nam povjesničar umjetnosti Davor Stipan donosi religiozno-intimni i refleksivni putopis, *Među vodama Mincia*.

S poštovanjem,

predsjednik udruge Obnova, Marko Paradžik

A WORD FROM THE PRESIDENT OF THE RENEWAL ASSOCIATION

Dear readers,

Our constant preoccupation is the national identity, which is built into the foundation of our statute, as repeatedly pointed out in this introductory word, so there is no need to explain too much why our members decided to vote for Europe as the topic of this issue. It is impossible to deal with the national identity of Croats without considering Europe as a topic, not only because we are a member of the European Union but also because our national identity was formed in Europe. This time the topic of the issue is exclusively through interviews as a kind of Platonic dialogue on the idea of Europe. Our secretary of the association, Damir Kopljar, made an introductory conversation with the professor of history dr. Sc. Ivica Miškulin, in which the interlocutor from the obvious pro-European (union) briefly explains its history and thus its future. Then, through our network of contacts, we asked more or less similar questions to various politicians and intellectuals across Europe: Francesco Giubilei from Italy, Bence Arany and Márton Gyöngyösi from Hungary, Mattias Karlsson from Sweden, Patryk Jaki from Poland, Tomáš Zdechovský from the Czech Republic, Manuela Quin Portugal. The aim was to find out how other Europeans view Europe and the European Union because the perspective of the other is essential in knowing the third, and ultimately one's own identity. The issues mainly concerned the benefits and harms of EU membership, the application of the principle of subsidiarity, the European Union's position in the geopolitical context, the future of the European Union, Christianity

in Europe, and the most crucial question of what Europe means to them. As the goal is to question the identity of Europe, the cover was made with a question mark within the flag of the European Union. Between interviews, photographs of the landscape watercolor by Vanja Kalembe can help us take a break from reading.

Unlike the topic of the issue, the section consists mainly of book reviews as a good recommendation for reading: Our already permanent author of book reviews Lucian Borić this time brings a review of the book by Davor Marijan: War for Bosnian Posavina in 1992 (scientific work dealing with the deconstruction of the myth of the trade and betrayal of Bosanska Posavina by the Croatian authorities), new author Ervin Pavleković brings an important review of Vjekoslav Bakašun's book: The Contribution of Kraljevica and Kostrena Residents to the Rescue of Jews during June and July 1941 (short examination of scientific work with many sources to reveal unknown historical truth) and another new author Viktor Matić reviews the book Sohraba Ahmari: The Unbroken Thread: Discovering the Wisdom of Tradition in an Age of Chaos (a long and exhaustive review of a book dealing with religion and philosophy in exposing the decadence of the West). My former chief lawyer Davorin Bukovac once told me that anyone who considers himself an intellectual must read at least one book a month, if not a week. Given that the selection of books in today's time of book hyperproduction is significant, we hope that these reviews that serve a kind of an abstract, will make your choice easier and that you will choose to read on of the mentioned books, in the next year.

Our art section is utterly saturated with fine arts; for starters, introducing the works of two young artists, Luka Pacek and

Franciska Topolovec, who exhibited their works in our cafe gallery Institut, Metalčeva 3, Zagreb. Andrija Kozina is again philosophizing about the film, this time overviewing the domestic film *Murina*, which has won numerous international and domestic awards. Marko Paradžik provides an overview of Wes Anderson's new film *Franch Dispatch* in 2021, in which Europe, that is, France in particular, is viewed from the perspective of the American.

The literature section opens for the third time with a new royal trilogy of short stories about three different kings (*Stjepan Držislav*, *Petar Krešimir IV*, *Petar Svačić*). They are perfectly followed by a poem by our new author Vinko Bubić: *Opservatorij Petrova polja*. Along with these intimate, reflective poems, we are accompanied by our poetic veterans of the Renewal: Dražen Stojanović with the song, *Nutarnja točka vremena*, Antun Lešić with the poem *Pucajmo*, Dominik Tomić with the poem *Crux Cardinalis* and Lucian Borić with the poem *Nisi sama*. We are publishing the rest of a series of intimate and reflective poems by the new author from the last issue of Matija Vinković related to the numbers in the title. A completely new author, Mirna Tomasović, appears to us with untitled songs, one shorter, the other longer, both filled with suffering and calm in the beauty of the piece. For the end, we have a poem by Tomislav Kvaternik, aptly named *Epilogue*, because what other appropriate place for an epilogue is there? We have as often a series of short stories from authors whose works we have already had the opportunity to read in previous issues of *Obnova* journal: Danijel Mataković - *Gospodarica uzdiha* (futuristic dystopia that builds on his stories published in previous issues), Dominik Tomić - *Dziekuje* (a story about tourism and imagination written in the Ikavian dialect with regard to the shop in Šibenik), Igor Petrić - *Leptir* (a tragic tale of lost childhood and the cruelty of life with a Confu-

cian ending). Once again, art historian Davor Stipan brings us a religiously intimate and reflective travelogue *Among the Waters of Mincia*.

With respect,

president of the Renewal association, Marko Paradžik



TEMA BROJA



RAZGOVOR: DOC. DR. SC. IVICA MIŠKULIN

Razgovarao: Damir Kopljar¹

Ivica MIŠkulín rodio se u Slavonskom Brodu 13. kolovoza 1979. Nakon završetka gimnazije („Matija Mesić“ u Slavonskom Brodu, jezični smjer) 1997. upisao je studij povijesti i sociologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirao 2002. te time postigao stupanj prof. povijesti/sociologije. Godine 2005. postigao je stupanj magistra znanosti (humanističke znanosti, polje povijest) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (naziv magistarskog rada: „Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.“). Godine 2009. postigao stupanj doktora humanističkih znanosti (u području povijesti) na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (tema doktorske disertacije: „Međunarodna zajednica i zapadna Slavonija 1991.-1995.“). Godine 2002. zaposlen je u službi asistenta na Hrvatskom institutu za povijest, u Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje (u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Demokratski pokret, velikosrpska agresija i Domovinski rat u istočnoj Hrvatskoj“). Godine 2011. zaposlen je u statusu docenta na Hrvatskom katoličkom sveučilištu. U listopadu 2009. izabran je u znanstveno zvanje znanstveni suradnik, a u rujnu 2013. u znanstveno zvanje viši znanstveni suradnik. U studenom 2011. izabran je znanstveno-nastavno zvanje docent i na radno mjesto docenta. U veljači 2017. izabran je u znanstveno-nastavno zvanje izvan-



¹bacc. hist., IV Trnava, 10 000 Zagreb, damirhuawei14@gmail.com

rednog profesora i na radno mjesto izvanrednog profesora. U veljači 2018. izabran je u znanstveno zvanje znanstveni savjetnik. Središnja tema znanstvenog rada mu je suvremena politička povijest Hrvatske, s posebnim naglaskom na razdoblje stvaranja Republike Hrvatske i razdoblje između dvaju svjetskih ratova. Također, od 2006. najprije u okviru studijskog programa studija povijesti i kroatologije Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, a od 2010. i u okviru studijskog programa povijesti Hrvatskog katoličkog sveučilišta u Zagrebu nositelj je brojnih kolegija. Aktivno se služi engleskim i njemačkim jezikom.

Na početku, želimo Vam zahvaliti jer ste pristali izdvojiti svoje vrijeme i odgovoriti na sljedeća pitanja.

Ideja europskih integracija u snažnoj se mjeri javlja u nakon Drugoga svjetskog rata. Možete li nam opisati kakvo je bilo političko i ekonomsko stanje u poslijeratnoj Europi te kako je ono imalo utjecaj na proces europskih integracija?

Integracija koju danas zovemo Europska unija ima početke u fenomenu koji bismo trebali definirati praktičnom nuždom. U ozračju Hladnoga rata, sovjetske prijetnje i nezanemarive popularnosti komunizma, imperativ obnove Zapadne Europe nije bio zamisliv bez povratka Njemačke. Belgiji, Nizozemskoj i Francuskoj trebali su gospodarski jaki, ali vojno slabi Nijemci. Nakon praškoga puča i blokade Berlina (1948.-1949.), Francuzi (Monnet) su odigrali prvi potez koji s pravom valja nazvati jednom od većih diplomatskih revolucija XX. stoljeća u Europi: predložili su postavljanje cjelokupne francuske i njemačke proizvodnje čelika pod zajednički nadzor i upravu, unutar strukture (ili organizacije) koja će biti otvorena i drugim europskim zemljama. Bilo je to zanimljivo i praktično rješenje za francuske i njemačke probleme: Pariz će imati kontrolu nad vitalnim resursima velikog susjeda (Ruhr i dru-

go), dakle i oslabljenog potencijalnog protivnika s istočne strane Rajne, a Nijemci (doduše samo Zapadna Njemačka) otvorena vrata za povratak u društvo prihvaćenih država i naroda Europe. Klasična pragmatika koju danas znamo kao Schumanov plan (ili deklaraciju), predstavljen je javnosti i Amerikancima 9. svibnja 1950., a iz kojega je u travnju iduće godine potpisan Pariški ugovor, tj. nastala Europska zajednica za ugljen i čelik. U ovom trenutku, važno je istaknuti, također još nestrukturirani nacrt budućega zajedničkog europskog prostora.

Krajem Prvoga svjetskog rata uspostavljena je politika koja je imala za cilj Njemačku onemogućiti u ikakvome budućem uzdignuću do statusa velike sile. Takva politika se pokazala pogriješnom i u dobroj je mjeri pogodovala nastanku nacizma. Nakon Drugoga svjetskog rata dolazi do drukčijeg principa, koji se najbolje ogleda kroz Schumanovu deklaraciju. Možete li nam objasniti zašto je ona bitna i zašto se smatra temeljnim dokumentom koji će započeti europsku integraciju?

Sve navedeno danas je teško razumjeti ako ne znamo u kolikoj su mjeri tadašnji Nijemci smatrani europskim izopćenicima. Evo jednog primjera: u prvim poslijeratnim godinama gotovo nitko nije htio odigrati nogometnu utakmicu sa Zapadnim Nijemcima! Dakle, kada je Schuman 9. svibnja 1950. predstavio Deklaraciju, upustio se nepoznato i to u dvostrukom smislu: s jedne strane napustio je dotadašnji smjer francuske vanjske politike (savezništva kojima je cilj bio kontrola Njemačke, a ponekad i okupacija dijelova njemačkoga teritorija), a s druge je dojučerašnjem agresoru ponudio priliku za legitiman povratak na europsku scenu. Francuski potez ulazi u red prijelomnih događaja moderne povijesti. Schumanov plan naravno nije predviđao buduću strukturu zajedničkoga europskog prostora, posebno njezin današnji oblik. Ipak,

Europsku zajednicu za ugljen i čelik činilo je šest država zapadne Europe koje su pokazale spremnost vlastite interese pokušati ostvariti u ozračju suradnje, a ne ratovima.

Kada govorimo o počecima europske integracije, ne možemo zaobići Konrada Adenauera. Kao prvi poslijeratni kancelar u Njemačkoj ostvario je povijesno pomirenje s Francuskom i definitivno usmjerio Njemačku prema demokraciji i miru. Koliko je važna Adenaurova uloga u počecima europskih integracija?

„Das ist unser Durchbruch!“ ili „Ovo je naša prilika/naš proboj!“ bila je prva reakcija velikog Adenauera na Schumanov plan. Smatram kako je izvrsno pogođena, odnosno pokazuje bit zapadno-njemačkih kalkulacija s Europskom zajednicom za ugljen i čelik. Dakle, prvi put nakon Drugoga svjetskog rata Nijemci su ušli u članstvo jedne međunarodne organizacije u statusu jednakom drugima (tj. ne kao poraženi), i još k tomu potvrdili svoju vezanost uz zapadni savez, ili upravo kako je oduvijek želio Adenauer. Ne čudi stoga kako je Zapadna Njemačka prva ratificirala Schumanov plan. Adenauer i drugi kršćanski demokrati koji su stajali iza ovoga prvoga projekta zajedničkog europskog prostora još jučer su promatrali raspad njihova svijeta, okupaciju i ponegdje građanski rat, pa su logično u ekonomskoj i kulturnoj suradnji te sjedinjenju suvereniteta Francuske, Belgije, Nizozemske, Zapadne Njemačke, Luksemburga i Italije vidjeli izlaz iz ništavila.

Europske integracije odvijale su se postepeno i kroz brojne dokumente. Možete li nabrojati najbitnije dokumente iz rane faze europskih integracija te nam objasniti u čemu je njihova važnost?

Ne zamjerite, ali odgovor na ovo pitanje zahtijevao bi veći prostor. Spomenut ću stoga dva koja smatram posebno važnima. Prvi je Rimski sporazum potpisan 25. ožujka 1957. (stupio na snagu po-

četkom 1958.) kojim je uspostavljena Europska ekonomska zajednica. S razlogom ga treba smatrati novim odgovorom na nevolje, ili još jednom praktičnom nuždom. Sada, uslijed problema dekolonizacije koji su pogodili niz zapadnoeuropskih zemalja i imperativa gospodarskog rasta, šest država članica odlučilo je ukloniti dobar dio zaprjeka međudržavnoj ekonomskoj suradnji. Otuda sporazum donosi promociju izvoza, preusmjeravanje resursa od starih prema novim industrijama i poticaje favoriziranim sektorima poput poljoprivrede. U ekonomskom smislu eksperiment je odlično uspio, dok je ocjena političkoga razvoja očekivano ambivalentna. Nesumnjivo je kako je Europska ekonomska zajednica do početka 1970-ih postala francusko-njemački kondominij, kojemu su Francuzi određivali politički smjer, a Nijemci davali ekonomsku podlogu. Isto je tako jasno kako je projekt zajedničkoga europskog prostora nekako uspio preživjeti, kako je ekonomski napredovao i kako su druge europske države počele pokazivati sve jači interes njegovu pridruživanju. U više-manje istom obliku, ali proširenom sastavu, projekt se održavao do kraja Hladnoga rata, kada je nastupila nova institucionalna i financijska revolucija. Govorim o Mastroškom sporazumu ili Ugovoru o Europskoj uniji iz 1992. Kako je poznato, tada je uspostavljena zajednička europska valuta (euro), a opet se iza svega nalazi nova integracija Njemačke (sada ujedinjene) u zapadne integracije: u kratkim crtama, Pariz je uvjerio Bonn na napuštanje njemačke marke te uvođenje uvećane njemačke države u mrežu zajedničkih europskih zakona, pravila i dogovora. S druge strane, Nijemci su novoj integraciji nametnuli gotovo drakonske uvjete, u prvom redu zavisnost nove valute o financijskim principima njemačke središnje banke, a to su niska inflacija i minimalni deficiti. Vjerujem kako neke dojučerašnje i još uvijek postojeće probleme Europske unije prepoznajete u poražavajućem manjku fleksibilnosti za prilagodbu tih pravila.

Kako god, Mastroški sporazum važan je zbog još tri razloga: dao je novi zamah NATO savezu (budući Francuzi nisu bili oduševljeni brzim pristupom države istočne i jugoistočne Europe, njihovo će članstvo u zapadnom vojnom savezu biti neka vrsta predvorja zajedničkoga europskog prostora), uskrs javnog interesa za Europsku uniju (do kraja Hladnog rata europska problematika bila je ekskluzivna za anonimne službenike Bruxellesa, a zatim je postala stvar javnih rasprava) i otvaranje prostora za integraciju gotovo cjelokupne Zapadne Europe (istočna i jugoistočna još su morale čekati).

Kakav su stav prema stvaranju jedinstvene europske zajednice imale tadašnje super sile SAD i SSSR?

Nema dvojbe kako bez SAD-a ne bi bilo ni Europske zajednice za ugljen i čelik, a kasnije ni Europske ekonomske zajednice i Europske zajednice. Američki sigurnosni kišobran štitiio je Zapadnu Europu, a time joj i dao priliku za autonoman razvoj. Kasnije priče o tomu kako je npr. Rimski sporazum odgovor na američku supremaciju obične su bajke i snovi europskih propagandista. Europska unija se očekivano izraženije izmiče ispod američkog kišobrana tek nakon kraja Hladnoga rata, a prvi iskorak u polje međunarodne politike porazno je završio (ratovi na području bivše Jugoslavije). Za Moskvu je zajednički europski prostor (pod bilo kojim nazivom) tijekom Hladnoga rata ne više od prolazne neugode i mjestom gdje se pokušava unijeti razdor unutar zapadnoga saveza.

Jesu li europske integracije rezultirale uspjehom, i ako jesu koje bi pojedine uspjehe posebno izdvojili?

Jedan je britanski povjesničar s pravom zaključio kako, kada sve uzmete u obzir, tj. zbrojite pozitivne pojavnosti i zatim oduzmete negativne, Europska unija je dobar fenomen (*good thing*). U potpunosti se slažem s tim stavom. Ekonomske koristi od članstva

u Europskoj uniji su sasvim opipljive i to moraju priznati čak i najglasniji euroskeptici. Dalje, današnji interesi država članica Europske unije toliko su međusobno integrirani i isprepleteni, da je zamisao rata između njih u punom smislu riječi apsurdna. Tu je zanimljivo primijetiti kako Europska unija nema mehanizama za prevenciju rata, a on se (na sreću, naravno) ipak i ne događa. Sloboda putovanja, rada i studiranja nezabilježena je u europskoj povijesti, i to je također nesumnjiva zasluga Europske unije. Ističem da Europska unija (premda još uvijek sporije od recimo SAD-a) sve jasnije pokazuje kako je sposobna učiniti pozitivnu krivulju učenja, tj. izvući korisnu pouku i primijeniti je u kriznoj situaciji. Ali, bez pretjeranih čestitki ovdje: neuspjesi Europske unije i danas nas znaju neugodno iznenaditi.

Jesu li europske integracije imale utjecaja na proces demokratizacije koji se sedamdesetih događa u zemljama kao što su Portugal, Španjolska i Grčka? Ukoliko jesu, što je to toliko privlačno u ideji ujedinjene Europe, da se bivše diktatorske zemlje odriču svoje diktature i započinju put europskih integracija?

Nedvojbeno. Naime, kako u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća tako i danas: nije moguće postati članom Europske zajednice ili Europske unije ako država nije utemeljena na demokratskim temeljima. Premda uz neke poteškoće, mislim kako nije potrebno posebno dokazivati kako su Grčka, Portugal i Španjolska danas slobodnije i bogatije države negoli su bile prije priključenja Europskoj uniji. U zadnjih četrdesetak godina u tim državama nema vojnih pučeva, nasilnih prevrata, oružanih sukoba, ali ni, nemojte zaboraviti, bankrota. Korisno je ovdje podsjetiti vaše čitatelje kako je ulazak u Europsku uniju posve dobrovoljan ako neki režim ne želi liberalizaciju (ili preduvjet za članstvo) treba zaključiti kako se radi o ogrezloj diktaturi koja

ne želi vlastitim građanima dati pravo na slobodu izbora. Takav je slučaj u 1980-ima bila komunistička Jugoslavija.

Kakvu budućnost predviđate za Europu? Hoće li se ići u sve snažniji proces političkog ujedinjenja i stvaranja „Sjedinjenih Europskih Država“ ili će pobijediti ideja koja se zalaže za ekonomsko ujedinjenje, ali i opstanak snažnih i suverenih nacionalnih država.

Smatram kako konačnu pobjedu u kraćem roku neće odnijeti nijedna od struja koje navodite. To onda znači nastavak postojeće neprofiliranosti Europske unije, uz sve probleme koje nije teško pretpostaviti. Ako me pak pitate u smislu nezahvalnog zadatka pogađanja, pretpostavljam kako će se zajednički europski prostor izgrađivati u dva (samo na prvi pogled) međusobno suprotstavljena smjera, a to su supsidijarnost i centralizacija. Primjerice, mislim kako je potpuno jasno kako Europska unija treba zajedničke oružane snage, a mogao bih se kladiti kako će sastojati od nacionalnih komponenata. Opet, uspostaviti će se i niz novih zajedničkih institucija te organizacija, poput policije, istraživačkih projekata i slično. Nagon za preživljavanjem orijentirat će Europsku uniju u smjeru zadovoljavanja potreba nacionalnih država tako da se ne treba pribojavati njihova nestanka. Važno je još na umu imati kako zajednički europski prostor evo već sedamdeset godina izmiče svakom obliku usporedbe (možda su mu najbliži, premda ni izbliza do kraja istovjetni, primjeri pruska carinska unija i švicarska konfederacija) tako da možda svjedočimo nastanku sasvim novog oblika nadnacionalne organiziranosti.

Koji je razlog za izlazak Velike Britanije iz Europske Unije?

Kada studentima pokušavam objasniti kako uloga emocija u političkom životu ni izdaleka nije prevladana, uzimam upravo primjer

Velike Britanije. Podsjećam, ta je država dugo i uporno odbijala pozive priključivanja Europskoj zajednici za ugljen i čelik te Europskoj ekonomskoj zajednici, čemu je pogodovala nesposobnost tamošnjih elita da racionalno pretpostave izgled Velike Britanije u poratno doba. Ako već ne do 1950., onda je do 1957. Londonu trebalo biti potpuno jasno kako je bogatstvo imperija samo stvar slavne prošlosti, a posebni odnosi s Amerikancima samo zgodan propagandni motiv. Svejedno je dugo prevladavao iracionalni stav da se ne želi imati previše upliva u kontinentalne poslove. U novije vrijeme žalosnu epizodu koju poznamo kao Brexit uzrokovala je promašena politička kalkulacija tadašnjeg premijera Davida Camerona iz koje je (slijedeći zakonitost nepredvidivih posljedica) proizašla nacionalističko-suverenistička halabuka, tj. opet prosuđivanje temeljem emocije, a ne hladnog razuma. Ja ni danas ne vidim koje je ekonomske koristi London dobio izlaskom iz Unije, a posve je jasno koje je gospodarske pogodnosti izgubio. (Predlažem da pogledate kako se osjećaju u Cityu!) Podsjećam, Velika Britanija je u Europskoj uniji uživala povlašten status. Cjelokupna epizoda nam pokazuje kako se Europska unija ne smije uzimati zdravo za gotovo, a posebno samo kao bankomat.

Za zadnje pitanje vratit ćemo se na početak i citirati jedan dio iz Schumanove deklaracije koji kaže sljedeće: „Europa se neće stvoriti odjednom ili prema jednom jedinstvenom planu. Izgradit će se putem konkretnih postignuća koja će prvo stvoriti istinsku solidarnost“. Iz te rečenice vidimo kako je solidarnost temeljna vrijednost Europe. Smatrate li da je ta ideja solidarnosti bila iznevjerena tokom velike financijske krize 2008. godine kada je Grčka molila za pomoć, jeftine kredite i otpis dugova. Također, je li solidarnost dovedena u pitanje početkom korona krize kada je Italiji nedostajalo lijekova i liječničkog osoblja, a

umjesto Europske unije, koja u početku nije pomagala, slavodobitno su po Italiji raspoređeni vojno-liječnički timovi iz Rusije i Kine?

Najbolje što se može reći za djelovanje Europske unije u odnosu na krizne situacije koje ste naveli u pitanju jest: neka se nikad više ne ponovi tako dug i mučan dolazak do rješenja problema! Koliko je meni poznato, mnogi odlučujući akteri dobro su znali kako Grčku mogu izvući samo zajedničke europske obveznice (euroobveznice), iza koje mora stajati drugačija uloga Europske središnje banke i naravno Njemačke. Svejedno je mrcvarenje Grčke trajalo neugodno dugo, da bi na kraju ipak proveli rješenja koja ste sami naveli. Jednako vrijedi i za iskustvo korona krize: na početku nesposobnost i kompromitacija, a sada Europski plan oporavka i cjepliva koliko hoćete! Ne sumnjam kako će Europska unija uspješno riješiti i sljedeću krizu, ali nisam uvjeren da opet nećemo morati na to dugo čekati.

Bonus pitanja

Konrad Adenauer izjavio je 1951.: „Proces integracije i stvaranja većih zajednica naroda služi održanju zapadno-kršćanskih vrijednosti koje daju smisao našem životu. Nadalje, on služi socijalnom napretku i materijalnom blagostanju, što se u demokratskom svijetu može postići ne u suprotnosti, nego u skladu sa slobodom osobe i naroda“. Može li se reći kako je Europska unija, odnosno integracije koje su prethodile tome nazivu, utemeljena na kršćanskim vrijednostima? Kako s time stvar stoji danas?

Smatram kako više jesu nego nisu. Znam da Vas ovakav odgovor neće zadovoljiti, ali ja upravo tako vidim situaciju. Pogledajmo zato činjenice. Europska unija danas je jedini miroljubivi imperij globalnog domašaja, najveći davatelj humanitarne pomoći na svijetu i prostor najvećeg stupnja poštivanja ljudskih i vjerskih prava te tole-

rancije različitog mišljenja. Sve navedeno po meni je oličenje praktičnog kršćanskog nazora o svijetu (barem kako ga ja vidim). Moralo bi biti jasno kako je Europska unija zajednički prostor na kome žive ljudi različitih nacionalnih, vjerskih i drugih uvjerenja te kako stoga mora održavati spomenute različitosti i međusobnu toleranciju.

Je li ideja utemeljenja Europske unije na kršćanskim vrijednostima konačno poražena tijekom rasprave o nikada usvojenome Europskom ustavu (kasnije zamijenjenoga Lisabonskim ugovorom), a u kome je u konačnici izbačen svaki spomen europskih kršćanskih korijena?

Navedeni propust držim pogreškom koja se nije smjela dogoditi. Naravno, imajući na umu bogatstvo današnjih europskih korijena, trebalo se opsežnije osvrnuti o političkim, kulturnim i ideološkim temeljima današnjeg zajedničkog europskog prostora. Kršćanstvu je tu moralo biti dano iznimno važno mjesto.

Mnogi se lideri u Europskoj uniji diče njezinom ulogom u promoviranju mira, demokracije i ljudskih prava, a koja je okrunjena Nobelovom nagradom za mir dodijeljenom Europskoj uniji 2012. Međutim, kad gledamo teške konflikte u svijetu, poput rata u Siriji, situacije u Afganistanu, Etiopiji, i drugdje, nitko ne očekuje da će Europska unija svojom intervencijom donijeti mir, dok mnogi to očekuju od Amerike, Rusije ili Kine. Kako vi ocjenjujete stvarni doprinos Europske unije miru u svijetu ili nekome novom valu demokratizacije?

Europska unija nema zajedničku vojnu silu, pa kako onda očekujete da će svojim intervencijama donijeti stvaran mir negdje u svijetu? Naravno, kad nemate vojnu silu nitko vas se previše ne boji. Dobro ste u pitanju istaknuli: nitko ne očekuje... Ipak, mala dopuna: od Europske unije svi očekuju humanitarnu i financijsku pomoć.

Takav oblik utjecaja ili „mekane moći“ (tj. djelovanja utemeljenog na kooperaciji, a ne prisili) nije nepoznat, a ponekad je bio i uspješan u rješavanju kriznih situacija. Problem s ovakvim pristupom je dvojak: s jedne strane, što ako agresora ne možete prisiliti na povlačenje apelima i sankcijama te s druge, što ako neka organizacija postane previše zavisna ili naviknuta na koncepciju „mekane moći“? Znači, Europska unija uvijek me je podsjećala na snažnog čovjeka koji je uglavnom najbolji u četvrti ili selu, ali se ne želi nikome previše zamjerati! Što je zaista šteta, jer smatram da bi Europska unija svjetskom miru i demokraciji mogla daleko učinkovitije pridonijeti, primjerice ustrojem zajedničkih mirovnih snaga.

Cijeli je europski kontinent po pitanju migranata podijeljen još od velikoga vala 2015. godine do danas. Iako se čini da su se mnoge iluzije („Wir schaffen das!“, Mi to možemo!, što je 2015. izgovorila kancelarka Merkel) od tada razbile te osobito granične zemlje sve više štite vanjske granice od nekontroliranih migrantskih valova, ipak je i danas činjenica i kako Bjelorusija ili Turska neprekidno Europsku uniju ucjenjuju migrantima. Kako Vi na to gledate, što je potrebno kako bi se to pitanje dugoročno riješilo?

Ne slažem se s nekim tvrdnjama u Vašem pitanju. Koliko ja pratim situaciju, problematika migranata u Njemačkoj nije neki preveliki problem i znam za tisuće primjera u kojima su se useljenici savršeno dobro uklopili u njemačko društvo. Istina je kako socijalizacija vrlo dugo traje, ali je jednako istina i kako Europska unija bez pametne useljeničke politike nema budućnosti. Smatram kako se Europska unija previše prestrašila antimigrantskih i drugih radikalno desnih političkih stranaka i pokreta, pa je stoga znatno pooštrila politiku na vanjskim granicama. Ovdje se potom vidi koliki je problem kad vas drugi vide gotovo samo

kao sigurnu kuću: svi žele doći kod vas, što izaziva nepoželjne domaće reakcije. Daleko bi pametnije bilo snažno intervenirati u Iraku, Afganistanu ili Siriji te tamo (sada je jasno na sasvim drugačiji način od aktualnoga) uspostaviti moderno demokratsko i stabilno društvo. Zajedno sa SAD-om, Europska unija često zaboravlja kako nije dovoljno samo biti najbolji (najbogatiji, najmoderniji i sl.), nego se tako treba i ponašati.

INTERVIEW WITH DOC. DR. SC. IVICA MIŠKULIN

Interviewed by: Damir Kopljar¹

Ivica Miškulin was born in Slavonski Brod on August 13, 1979. After graduating from high school ("Matija Mesić" in Slavonski Brod, language department) in 1997, he enrolled in the study of history and sociology at the Croatian Studies at the University of Zagreb, where he graduated in 2002 and thus achieved the degree of professor of history/sociology. In 2005 he obtained a master's degree (humanities, history) at the Faculty of Philosophy, the University of Zagreb (title of master's thesis: "Democratic Party in Slavonia and Western Srijem 1919-1924"). In 2009 he achieved the degree of Doctor of Humanities (in the field of history) at the Croatian Studies at the University of Zagreb (doctoral dissertation topic: "International Community and Western Slavonia 1991-1995"). In 2002 he was employed as an assistant at the Croatian Institute of History, in the Branch for the History of Slavonia, Srijem and Baranja (within the scientific research project "Democratic Movement, Greater Serbia Aggression and the Homeland War in Eastern Croatia"). In 2011 he was employed as an assistant professor at the Croatian Catholic University. In October 2009, he was elected a research associate, and in September 2013, a senior research associate. In November 2011, he was elected to the scientific-teaching title of assistant professor and the position of assistant professor. In February 2017, he



¹bacc. hist., IV Trnava, 10 000 Zagreb, damirhuawei14@gmail.com

was elected to the scientific-teaching title of associate professor and to the position of associate professor. In February 2018, he was elected a scientific advisor. The central topic of his scientific work is the contemporary political history of Croatia, with particular emphasis on the period of the creation of the Republic of Croatia and the period between the two world wars. Also, since 2006, he was first within the study program of history and croatology at Croatian studies of the University of Zagreb, and since 2010 within the study program of the history of the Croatian Catholic University in Zagreb, he has taught numerous courses. He actively speaks English and German.

The idea of European integration arose strongly after the Second World War. Can you describe to us what the political and economic situation was like in post-war Europe and how it impacted the process of European integration?

The integration we call the European Union today has its beginnings in a phenomenon that we should define by practical necessity. In the atmosphere of the Cold War, Soviet threats, and the negligible popularity of communism, the imperative of rebuilding Western Europe was not conceivable without the return of Germany. Belgium, the Netherlands, and France needed economically strong but militarily weak Germans. After the Prague coup and the blockade of Berlin (1948-1949), the French (Monnet) made the first move that should rightly be called one of the most significant diplomatic revolutions of the twentieth century in Europe: they proposed putting all French and German steel production under joint control and administration, within a structure (or organization) that will be open to other European countries. It was an attractive and practical solution to French and German problems: Paris would have control over the vital resources of a giant neighbor (Ruhr et al.), And therefore a weakened potential adversary on

the east side of the Rhine, and the Germans (although only West Germany) an opened door for a return into the society of the accepted states and peoples of Europe. The classic pragmatics we know today as the Schuman Plan (or Declaration) was presented to the public and Americans on May 9, 1950, and from which the Treaty of Paris was signed in April of the following year, the European Coal and Steel Community. At this moment, it is essential to point out also the still unstructured draft of the future common European space.

At the end of the First World War, a policy was established with the aim of preventing Germany from rising to the status of great power in any foreseeable future. Such a policy proved wrong and was conducive to the rise of Nazism. After the Second World War, a different principle emerged, best reflected in Schuman's declaration. Can you explain why it is important and considered a fundamental document that will start European integration?

All of the above is difficult to understand today if we do not know to what extent the Germans of that time were considered European outcasts. Here's one example: in the early post-war years, almost no one wanted to play a football game with the West Germans! Thus, when Schuman presented the Declaration on May 9, 1950, he embarked on the unknown in two ways: on the one hand, he abandoned the former direction of French foreign policy (alliances aimed at controlling Germany and sometimes occupying parts of German territory). on the other hand, he offered the former aggressor an opportunity for a legitimate return to the European scene. The French move is one of the turning points in modern history. Of course, Schuman's plan did not foresee the future structure of the common European space, especially its current form. Nevertheless, the European Coal and Steel Community

consisted of six Western European countries that showed a willingness to pursue their interests in an atmosphere of cooperation rather than wars.

When we talk about the beginnings of European integration, we cannot ignore Konrad Adenauer. As the first post-war chancellor in Germany, he achieved a historic reconciliation with France and definitely steered Germany towards democracy and peace. How vital is Adenauer's role in the beginnings of European integration?

“Das ist unser Durchbruch!” Or “This is our opportunity / our breakthrough!” was the first reaction of the great Adenauer to Schuman's plan. I think that the reaction had been spot on, that is, it shows the essence of West German calculations with the European Coal and Steel Community. Thus, for the first time since World War II, the Germans became members of an international organization on an equal footing (i.e., not defeated) and further reaffirmed their commitment to the Western alliance, just as Adenauer had always wanted. Therefore, it is not surprising that West Germany was the first to ratify Schuman's plan. Adenauer and other Christian Democrats behind this first joint European space project previously watched the disintegration of their world, occupation, and civil war in some places, so understandably, in economic and cultural cooperation and unification of the sovereignty of France, Belgium, the Netherlands, West Germany, Luxembourg, and Italy saw a way out of nothingness.

European integration has taken place gradually and through a number of documents. Can you list the most critical documents from the early phase of European integration and explain to us what their importance is?

Don't begrudge me, but the answer to this question would require more substance. I will therefore mention two that I consider particularly important. The first Treaty of Rome was signed on March 25 1957 (entered into force in early 1958), establishing the European Economic Community. It should rightly be considered a new response to adversity or another practical necessity. Due to decolonization problems hitting a number of Western European countries and economic growth imperatives, six member states have decided to remove much of the barrier to interstate economic cooperation. Hence the agreement brings export promotion, shifting resources from old to new industries, and incentives to favored sectors such as agriculture. In economic terms, the experiment was a great success, while the assessment of political development is, as expected, ambivalent. There is no doubt that by the early 1970s, the European Economic Community had become a Franco-German condominium, to which the French set the political direction and the Germans provided the economic basis. It is also clear how the Common European Space project has somehow managed to survive, how it has progressed economically, and how other European countries have begun to show a growing interest in joining it. In more or less the same form, but with an expanded composition, the project lasted until the end of the Cold War, when a new institutional and financial revolution took place. I am talking about the 1992 Maastricht Treaty or the Treaty on European Union. As is well known, a common European currency (the euro) was then established, and again behind all this is Germany's (now united) new integration into Western integration: in short, Paris persuaded Bonn to abandon the German mark and introduce an enlarged German state into the network of common European laws, rules, and agreements. On the other hand, the Germans imposed almost draconian conditions on the

new integration, primarily the dependence of the new currency on the financial principles of the German central bank, which are low inflation and minimal deficits. I believe you recognize some of the European Union's problems that existed until now and the existing ones in the devastating lack of flexibility to adapt these rules. However, the Maastricht Treaty is important for three other reasons: it has given new impetus to NATO (as the French were not thrilled with the rapid accession of the states of Eastern and South-Eastern Europe, their membership in the Western Military Alliance would be a kind of lobby of the common European space), the resurgence of the public interest in the European Union (until the end of the Cold War, European issues were exclusive to anonymous Brussels officials and then became a matter of public debate) and opening up space for the integration of almost all of Western Europe (Eastern and South-Eastern still had to wait).

What was the attitude of the superpowers, the USA and the USSR, towards the creation of a single European community?

There is no doubt that without the United States, there would be no European Coal and Steel Community, and later neither the European Economic Community nor the European Community. The American security umbrella protected Western Europe, thus allowing it autonomous development. Later stories about how, for example, the Treaty of Rome was a response to American supremacy are mere fairy tales and dreams of European propagandists. As expected, the European Union slipped under the American umbrella only after the end of the Cold War, and the first step into the field of international politics ended in defeat (the wars in the former Yugoslavia). For Moscow, the common European space (under any name) during the Cold War is nothing more than a passing embarrassment and a place where attempts are being made to bring discord within the Western alliance.

Have European integrations resulted in success, and if so, which individual successes would you single out?

One British historian rightly concluded that when you take everything into account, i.e., add up the positive phenomena and then subtract the negative ones, the European Union is a decent entity. I completely agree with that view. The economic benefits of membership in the European Union are quite tangible, and even the most vocal euro-skeptics must acknowledge this. Furthermore, today's interests of the European Union's member states are so mutually integrated and intertwined that the idea of war between them is in the full sense of the word absurd. It is interesting to note that the European Union does not have mechanisms to prevent war, and it (fortunately, of course) does not happen. Freedom of travel, work, and study has not been recorded in European history, and this is also undoubted merit of the European Union. I emphasize that the European Union (although still slower than, say, the United States) is showing more and more clearly how it can make a positive learning curve, i.e., learn valuable lessons and apply them in a crisis situation. But let's not overpraise here: the failures of the European Union can surprise us even today.

Did European integration have an impact on the democratization process that took place in the 1970s in countries such as Portugal, Spain, and Greece? If so, what is so appealing about the idea of a united Europe that former dictatorial governments are renouncing their dictatorships and embarking on a path of European integration?

Undoubtedly. Namely, both in the seventies of the last century and today, it is impossible to become a member of the European Community or the European Union if the state is not founded on democratic foundations. Although with some difficulties, I think it is

unnecessary to prove that Greece, Portugal, and Spain are more accessible and richer countries today than they were before joining the European Union. In the last forty years, there have been no military coups, violent coups, armed conflicts, or, let's not forget, bankruptcies in those countries. It is helpful to remind your readers that joining the European Union is entirely voluntary, and if a regime does not want liberalization (or a precondition for membership), it should be concluded that it is a hardcore dictatorship that does not want to give its citizens the right to freedom of choice. Such was the case in communist Yugoslavia in the 1980s.

What future do you envisage for Europe? Will the process of political unification and the creation of the “United European States” intensify, or will the idea that advocates economic unification and the survival of strong and sovereign nation-states win?

I believe that the final victory in the short term will not be taken away by any of the currents you cite. This then means the continuation of the existing non-profiling of the European Union, with all the problems that are not difficult to imagine. If you ask me in terms of the thankless task of educated guessing, I assume that the common European space will be built in two (only at first glance) opposing directions, namely subsidiarity and centralization. For example, I think it is quite clear that the European Union needs a common armed force, and I could bet it will consist of national components. Again, a number of new joint institutions and organizations will be established, such as the police, research projects, and the like. The survival instinct will orient the European Union to meet the needs of nation-states so that their disappearance should not be feared. It is essential to keep in mind that the common European space has been eluding any form of comparison for seventy years (perhaps the closest, though not nearly identical,

examples are the Prussian Customs Union and the Swiss Confederation), so we may be witnessing a whole new form of a supranational organization.

What is the reason for the UK's exit from the European Union?

When I try to explain to students that the role of emotions in political life is still far from being inconsequential, I take the example of Great Britain. I would like to remind you that this country has long and persistently rejected calls to join the European Coal and Steel Community and the European Economic Community, facilitated by the elites' inability to assume Britain's post-war prospects rationally. If not by 1950, then by 1957, it should have been completely clear to London that the wealth of empires was only a matter of glorious past, and special relations with the Americans only a convenient propaganda motive. Nevertheless, the irrational attitude that one does not want to have too much sway in continental affairs prevailed for a long time. Recently, the sad episode we know as Brexit was caused by the failed political calculation of then-Prime Minister David Cameron, which (following the law of unpredictable consequences) resulted in a nationalist-sovereignist mess, i.e., judging by emotion rather than cold reason. Even today, I do not see what economic benefits London gained from leaving the Union, and it is pretty clear what economic benefits it has lost. (I suggest you take a look at how they feel in the City!) I recall, the UK enjoyed privileged status in the European Union. The whole episode shows us that the European Union must not be taken for granted, especially only as an ATM.

For the last question, we will go back to the beginning and quote one part of the Schuman Declaration, which says: “Europe will not be created at once or according to a single plan. It will be

built through concrete achievements that will first create true solidarity. “From this sentence, we see that solidarity is a fundamental value of Europe. Do you think that the idea of solidarity was betrayed during the great financial crisis in 2008 when Greece begged for help, cheap loans, and debt relief? Also, was solidarity called into question at the beginning of the corona crisis when Italy lacked medicines and medical staff, and instead of the European Union, which initially did not help, military medical teams from Russia and China were triumphantly deployed in Italy?”

The best that can be said about the action of the European Union concerning the crisis situations you mentioned in the question is: let such a long and painful arrival to solve the problem never happen again! As far as I know, many decision-makers were well aware that only common European bonds (Eurobonds) could pull Greece out, which must be backed by a different role for the European Central Bank and, of course, Germany. Nevertheless, the torturing of Greece took an awkwardly long time, and in the end, we implemented the solutions you mentioned yourself. The same goes for the experience of the crown of the crisis: in the beginning, incompetence and compromise, and now the European Recovery Plan and vaccines in as much quantity as you want! I do not doubt that the European Union will successfully resolve the next crisis as well, but I am not convinced that we will not have to wait long for that again.

Bonus questions

Konrad Adenauer stated in 1951: “The process of integration and the creation of larger communities of peoples serves to uphold Western Christian values that give meaning to our lives. Furthermore, it serves social progress and material well-being, which in a democratic world can be achieved not in opposition but in accordance with the freedom of the individual and the people. “Can it be said that the European Union, or the integrations that preceded that name, is based on Christian values? How is it today in that matter?”

I think they are more than they are not. I know that this answer will not satisfy you, but that is precisely how I see the situation. So let's look at the facts. Today, the European Union is the only peaceful empire of global reach, the largest provider of humanitarian aid globally, and an area of the highest degree of respect for human and religious rights and tolerance of dissent. All of the above, in my opinion, is the embodiment of a practical Christian view of the world (at least as I see it). It should be clear that the European Union is a shared space inhabited by people of different national, religious, and other faiths and that it must therefore maintain these differences and mutual tolerance.

Was the idea of founding the European Union based on Christian values finally defeated during the debate on the never-before-adopted European Constitution (later replaced by the Treaty of Lisbon), in which all mention of Europe's Christian roots was ultimately removed?

I consider this omission to be a mistake that should not have happened. Of course, bearing in mind the richness of today's European roots, it was necessary to look more extensively at today's common European space's political, cultural, and ideological

foundations. Christianity had to be given an extremely important place here.

Many leaders in the European Union are proud of its role in promoting peace, democracy, and human rights, which was crowned with the Nobel Peace Prize awarded to the European Union in 2012. However, when we look at severe conflicts in the world, such as the war in Syria, the situation in Afghanistan, Ethiopia, and elsewhere, no one expects the European Union to bring peace with its intervention, while many expect it from America, Russia or China. How do you assess the European Union's real contribution to world peace or a new wave of democratization?

The European Union does not have a joint military force, so how do you expect its interventions to bring real peace somewhere in the world? Of course, no one is too afraid of you when you don't have a military force. You pointed out well: no one expects... However, a small addition: everyone expects humanitarian and financial aid from the European Union. Such a form of influence or "soft power" (i.e., action based on cooperation, not coercion) is not unknown and has sometimes been successful in resolving the crisis. The problem with this approach is twofold: on the one hand, what if you can't force the aggressor to withdraw with appeals and sanctions, and on the other, what if an organization becomes too dependent or accustomed to the concept of "soft power"? You know, the European Union has always reminded me of a strong man who is mostly the dearest in the neighborhood or village, but he doesn't want to offend anyone too much! This is really a pity because I believe that the European Union could contribute to world peace and democracy far more effectively, for example, by setting up a joint peacekeeping force.

The entire European continent has been divided on the issue of migrants since the great wave of 2015 until today. Although many illusions ("Wir schaffen das!", We Can Do It !, uttered by Chancellor Merkel in 2015) seem to have shattered since then, these border countries, in particular, are increasingly protecting their external borders from uncontrolled waves of migrants. However, it is still a fact today that Belarus or Turkey are constantly blackmailing the European Union with migrants. How do you see it? What is needed to resolve this issue in the long run?

I cannot entirely agree with some of the statements in your question. As far as I follow the situation, the issue of migrants in Germany is not too big a problem, and I know of thousands of examples in which immigrants fit perfectly into German society. Socialization indeed takes a very long time, but it is equally valid that the European Union has no future without an intelligent immigration policy. I believe that the European Union has become too intimidated by anti-immigrant and other radical right-wing political parties and movements and has significantly tightened its policy at the external borders. Here you can see how much of a problem it is when others see you almost only as a safe house: everyone wants to come to you, which causes unwanted domestic reactions. It would be far wiser to intervene strongly in Iraq, Afghanistan, or Syria and establish a modern democratic and stable society there (it is now apparent in a completely different way from the current one). Together with the USA, the European Union often forgets that it is not enough to be the best (richest, most modern, etc.), but also to behave that way.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: FRANCESCO GIUBILEI

Razgovarao: Goran Dejanović¹

Francesco Giubilei autor je i izdavač s prebivalištem u Italiji. Predsjednik je talijanske konzervativne zaklade Fondazione Tatarella i osnivač *think tanka* Nazione Futura. Također predaje na Sveučilištu G. Fortunato u Beneventu. G. Giubilei je nedavno uvršten na Forbesovu listu 100 najutjecajnijih mladih u Italiji ispod 30 godina. Autor je devet knjiga uključujući *Povijest europske konzervativne misli* (njegovo prvo djelo objavljeno na engleskom). Spisi mu se često pojavljuju u talijanskim časopisima *Il Giornale*, *The American Conservative* i *The European Conservative*. Član je Znanstvenoga odbora za budućnost Europe talijanske Vlade.



Je li ulazak Italije ili bilo koje druge zemlje u Europsku uniju doveo u pitanje pojam “suvereniteta naroda”?

Koncept narodnoga suvereniteta temelj je talijanskoga ustava i svake demokracije, posljednjih desetljeća dogodio se proces koji je naveo nacije na predaju dijela svoga suvereniteta nadnacionalnim entitetima kao što je Europska unija, što je značilo gubitak dijela narodnoga suvereniteta. To je proces koji se također odvijao s pandemijom i s trijumfom tehnokracije koja je umanjila ulogu nacionalnih parlamenata u korist tehničko-znanstvenih odbora.

¹mag. educ. hist, Stjepana Radića 138, 44 250 Petrinja, gorandejanovic1@gmail.com

Kako je i u kojoj mjeri identitet europskih građana ugrožen čestim migrantskim valovima i upadima preko utvrđenih granica?

Postoji važna razlika između neregularne i regularne imigracije. Ulaziti regularno u Europu, pronaći posao, plaćati poreze, poštovati zakone i našu povijest je jedno, skroz drugo je ulaziti nezakonito. Potrebno je kontrolirati nacionalne granice (a samim tim i europske) iz dva razloga: kako za nas europske građane, tako i za one koji su se preselili u Europu legalno se žrtvujući i koji zato ne mogu shvatiti kako je moguće da stotine tisuća ljudi ulaze u Europu bez poštovanja zakona.

Koliko držite bitnim načelo supsidijarnosti u vidu ostavljanja autonomije nadležnosti rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično) za budućnost Europske unije?

Supsidijarnost je temeljni aspekt, blizina centara moći životima građana pomaže u postizanju veće učinkovitosti i poštovanja želja ljudi. Nažalost, vrlo je često stanje suprotno od onoga kako se događa u EU, gdje imamo nadnacionalnu strukturu koja se miješa u svako područje života građana ne poštujući lokalne zajednice.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država, i zašto?

Zalažem se za konfederalnu Europu, Europu nacija koja uzima u obzir identitete i razlike različitih nacija, ali i zajedničke točke koje pridonose oblikovanju Europe. Naprotiv, ideja Sjedinjenih Europskih Država sa snažnom birokratskom centralizacijom nije smjer koji moramo slijediti za našu budućnost.

Može li Europska unija u budućnosti biti sila ravnopravna Rusiji, Kini i SAD-u?

Kada bi Europska unija imala sposobnost baviti se nizom pitanja na jednoznačan način i imati jasnu viziju u vanjskoj politici, na temu energije, u obranu svoga kršćanskoga identiteta, a time i kršćana progonjenih u svijetu, mogla bi natjecati se sa SAD-om, Kinom, Rusijom. Danas to nije slučaj i EU nije prepoznata kao utjecajan sugovornik, kao druge velike nacije.

Koliko Europska unija danas dobro uspostavlja zajedničku vanjsku politiku? Jeste li za jačanje vojske Europske unije?

Prije nego li razmišljamo o zajedničkoj europskoj vojsci, trebali bismo razmisliti o zajedničkoj vanjskoj politici, koja danas nedostaje. Postoje njemačka, francuska, talijanska vanjska politika i postepeno i ostalih država članica, ali gotovo uvijek nedostaje snage govoriti o nekim zajedničkim pitanjima jednim glasom. Ako se ovaj korak ne učini prvi, pričati o zajedničkoj europskoj vojsci je utopija.

Kako se u vašoj zemlji gledalo na migrantsku krizu i držite li da je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

Italija je jedna od europskih nacija s najvećim problemima vezanima za useljavanje - budući da je poluotok, Italija je s tri strane okružena morem i u južnoj Italiji, posebice na Lampeduzi i Siciliji, stotine migranata svakodnevno stižu morem, pokušavajući nezakonito ući u državu. Situacija za našu zemlju je teška jer se osjećamo ostavljenima sami se suočiti s izvanrednom situacijom koja se ne odnosi samo na Italiju nego i cijelu Europu.

Christopher Dawson u knjizi Razumijevanje Europe iznio je tvrdnju da, kako je Europa bivala manje kršćanskom, tako je opadao njezin utjecaj u međunarodnim odnosima. Je li po Vama kršćanski identitet Europe bitan za njezinu političku buduć-

nost i treba li se njegovo mjesto regulirati na razini Europe, kao što je recimo u ustavu Mađarske?

Zaboravljanje kršćanskih korijena znači negiranje našega europskoga identiteta, Europa je utemeljena na kršćanskim korijenima. Ono što se događa nije samo neuspjeh u sjećanju na kršćansko naslijeđe Europe, nego i pokušaj njegova poništenja kroz načelo “cancel culture”, koje se ne odnosi samo na spomenike već i na našu povijest i identitet.

Što za Vas znači Europa u najširemu kontekstu toga pojma?

Europa je civilizacija ujedinjena zajedničkim klasičnim i kršćanskim korijenima, to je više jedna ideja, nego zemljopisni izraz, to je skup identiteta koji ujedinjeni zajedno čine zajedničku povijest i kulturnu viziju.

INTERVIEW WITH FRANCESCO GIUBILEI

Interviewed by: Goran Dejanović¹

Francesco Giubilei is an author and publisher based in Italy. He is the President of the Italian Conservative foundation *Fondazione Tatarella* and the founder of the think tank *Nazione Futura*. He also teaches at the *University G. Fortunato of Benevento*. Mr. Giubilei was recently included in Forbes’s list of 100 most influential youths in Italy under 30. He has authored nine books including *The History of European Conservative Thought* (his first work to be published in English). His writings frequently appear in the Italian daily *Il Giornale*, *The American Conservative*, and *The European Conservative* magazines. He is a member of the Scientific Committee on the Future of Europe of the Italian government.



Has the entry of Italy or any other country into the European Union made the notion of “sovereignty of the people” questionable?

The concept of popular sovereignty is the basis of the Italian Constitution and of every democracy, in recent decades a process has taken place that has led nations to surrender part of their sovereignty to supranational entities such as the European Union, which has meant that it was lost part of popular sovereignty. This is a process that also took place with the covid and with the tri

¹mag. educ. hist, Stjepana Radića 138, 44 250 Petrinja, gorandejanovic1@gmail.com

Has the entry of Italy or any other country into the European Union made the notion of “sovereignty of the people” questionable?

The concept of popular sovereignty is the basis of the Italian Constitution and of every democracy, in recent decades a process has taken place that has led nations to surrender part of their sovereignty to supranational entities such as the European Union, which has meant that it was lost part of popular sovereignty. This is a process that also took place with the covid and with the triumph of technocracy which has decreased the role of national parliaments in favor of technical-scientific committees.

How and to what extent is the identity of European citizens endangered by frequent waves of migrants and intrusions across established borders?

There is an important distinction between irregular and regular immigration. Enter in Europe regularly, find a job, pay taxes, respect the laws and our history is one thing, another is to enter illegally. It is necessary to control national borders (and therefore also European ones) for two reasons: both for us European citizens and for those who have moved to Europe regularly making sacrifices and do not understand how it is possible for hundreds of thousands of people to enter in Europe without respecting the law.

How important do you consider the principle of subsidiarity to be in leasing the autonomy of the jurisdiction for the internal affairs of the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

Subsidiarity is a fundamental aspect, the proximity of the centers of power to the lives of citizens helps to achieve greater efficiency and respect for the wishes of the people. Unfortunately, it is very often the opposite of what happens in the EU where we have a su-

pranational structure that interferes in every area of citizens' life without respecting local communities.

Are you personally more for the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

I am in favor of a confederal Europe, a Europe of nations that takes into consideration the identities and differences of the various nations but also the points in common that contribute forming Europe. On the contrary, the idea of a United States of Europe with a strong bureaucratic centralization is not the direction we must follow for our future.

Can the European Union be an equal power with Russia, China, and the United States in the future?

If the European Union had the ability to pursue a series of issues in a univocal way and to have a clear agenda in foreign policy, on the subject of energy, in defense of its Christian identity and therefore of Christians persecuted in the world, it could compete with the USA, China, Russia. Today this is not the case and the EU is not recognized as an interlocutor like other major nations.

How well does the European Union articulate a common foreign policy today? Are you in favor of strengthening the European Union army?

Before thinking of a common European army, we should think of a shared foreign policy, which is lacking today. There is German, French, Italian foreign policy and gradually the member states but almost always lacks the strength to speak on some shared issues with a single voice. If this step is not done first, talking about a common European army is a utopia.

How was the migration crisis viewed in your country, and do you think the EU had an effective political and legal response to the situation?

Italy is one of the European nations with the greatest problems related to immigration, being a peninsula, Italy is surrounded on three sides by the sea and southern Italy, in particular in Lampedusa and Sicily, hundreds of migrants arrive by sea every day. trying to enter Italy illegally. The situation for our country is difficult because we feel left alone to face an emergency that does not only concern Italy but all of Europe.

In his book *Understanding Europe*, Christopher Dawson argued that as Europe became less Christian, its influence in international relations also declined. In your opinion, is Europe's Christian identity important for its political future, and should its place be regulated at the European level, as in, say, the Hungarian constitution?

Forgetting Christian roots means denying our European identity, Europe is founded on Christian roots. What is happening is not only the failure to remember the Christian heritage of Europe but the attempt to cancel it through the principle of "cancel culture" which applies not only to monuments but also to our history and identity.

What does Europe mean to you in the broadest context of the term?

Europe is a civilization united by the common classical and Christian roots, it is an idea rather than a geographical expression, it is a set of identities that united together constitute a shared historical and cultural vision.



20x30, Akvarel

RAZGOVOR: BENCE ARANY

Razgovarao: Nera Meštrović ¹

Bence Arany, ekonomist, alumnus Mathias Corvinus Collegium, osnivač Mindset Psychology, mađarskog psihološkog časopisa i terapijskog centra; izdavač Hungarian Conservative, mađarskog dvomjesečnika o politici, povijesti i kulturi, i glavni savjetnik The European Conservative, tromjesečnika o europskoj politici i filozofiji.



Je li Vaša zemlja, gledano iz današnje perspektive, imala više štete ili koristi od ulaska u Europsku uniju?

Mađarska je definitivno imala koristi od članstva u EU na puno načina. Slobodno kretanje ljudi i robe pretočilo se u gospodarski razvoj, kao i do sada neviđene prilike za studij i rad u drugim državama članicama. Mađarski narod je u velikoj većini za EU, o čemu svjedoče brojne ankete. Znanstvene i akademske sinergije unutar EU također su koristile Mađarskoj. Istodobno, došlo je do negativnih posljedica članstva, barem u početku, kao što su kvote EU u poljoprivredi, što je rezultiralo znatnim smanjenjem prehrambeno-prerađivačke i drugih industrija, kao i gubitkom radnih mjesta. Također, subvencije koje su dobivali mađarski poljoprivrednici bile su inferiorne u odnosu na one koje su koristili njihovi zapadni kolege, što je rezultiralo nepovoljnim konkurentskim položajem.

¹ mag. arch., mag. oln, nera.mestrovic@gmail.com

Zapadni proizvodi punili su police trgovačkih lanaca hrane, također u zapadnom vlasništvu, dugi niz godina, sve dok Orbánova vlada nije uvela zakone i poticaje koji su potaknuli trgovce na prodaju mađarskih proizvoda.

Koliko smatrate da je bitno načelo supsidijarnosti u vidu ostavljanja autonomije nadležnosti rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično) za budućnost Europske unije?

Načelo supsidijarnosti od ključne je važnosti za budućnost Europske unije. Ugovori EU-a apsolutno su jasni o tome što jest, a što nije u nadležnosti institucija EU-a. Kako ja to vidim, obrazovanje, kultura i mediji jesu i trebaju ostati unutarnjim pitanjima država članica, budući da je stvarnost u tim zemljama povijesno drugačija i pod utjecajem negativnoga naslijeđa komunizma. Ne postoje opća rješenja za pitanja obrazovanja ili medija, budući da zemlje članice EU-a imaju različita kulturna naslijeđa.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država, i zašto?

Mađarska vlada nikada nije imala problema s članstvom u EU samo po sebi, ali protivi se nedemokratskim procesima koje danas vidimo u smislu pretjeranoga djelovanja institucija EU-a izvan svojih pravnih okvira. Mađarska treba EU i EU treba Mađarsku, ali umjesto dublje integracije i federalizma, većina Mađara preferira temelje EU-a na jakim nacionalnim državama koje zadržavaju svoj puni suverenitet.

Može li Europska unija u budućnosti biti ravnopravna sila s Rusijom, Kinom i SAD-om?

Čini se da EU trenutno gubi u utrci za globalno vodstvo protiv Ru-

sije, Kine i Sjedinjenih Američkih Država. Ona nedvojbeno treba dramatično poboljšati svoju gospodarsku konkurentnost i uskladiti svoje dugoročne ciljeve među državama članicama EU, inače neće biti dorasla drugim svjetskim silama.

Koliko Europska unija danas dobro artikulira zajedničku vanjsku politiku? Jeste li za jačanje vojske Europske unije?

Po mom mišljenju, iako EU u mnogim slučajevima nastoji artikulirati zajedničku vanjsku politiku, problem je u tomu što brojne države članice, posebno one srednje i istočne Europe, a posebno Mađarska, ne podržavaju tu vanjsku politiku. Najočitiji primjer je izrazito protuizraelski stav EU-a, koji Mađarska ne dijeli. S druge strane, što se tiče pitanja kao što su migracije, prava etničkih manjina i progon kršćana, ne postoji spremnost institucija EU-a za jasnu, konsenzusom utemeljenu zajedničku politikom.

S obzirom na to da Europski sud pravde može donijeti drugačiju presudu od presude cjelokupnog pravnog poretka države članice, smatrate li pravosudni suverenitet države članice u tom pogledu izgubljenim?

Države članice bi krenule opasnim putem kada bi predale svoj pravni suverenitet EU-u. Pravne tradicije i sustavi država članica razlikuju se, što treba poštovati, a ne zanemariti. Kako ja to vidim, pravo EU-a ne bi se trebalo nametati temeljnim pravnim sustavima država članica, kao što su ustavi pojedinih država, jer to ugrožava sam identitet država članica.

Je li zajednička valuta dobra za sve članice EU-a i kako se uvođenje eura odrazilo na gospodarstvo vaše zemlje?

Uvođenje eura nije nužno kod svih bilo uspješno. Sada se čini da su od toga profitirale najjače i najmoćnije zemlje EU, posebice

Njemačka, dok neke perifernije zemlje gube. Euro još nije usvojen u Mađarskoj, iako su se sve mađarske vlade obvezale na uvedbu zajedničke valute. Slažem se s Monetarnim vijećem Mađarske narodne banke, koje je utvrdilo kako bi prenaplo usvajanje eura, koje zanemaruje razlike u razinama gospodarskoga razvoja između Mađarske i eurozone, moglo žrtvovati rast Mađarske te čak predstavljati rizik za njezinu stabilnost.

Za što se najviše koriste europski fondovi u Mađarskoj?

Većina sredstava iskorištena je za infrastrukturne projekte, ali su značajna sredstva usmjerena i u razvoj poljoprivrede, kao i za mala i srednja poduzeća.

Kako se u vašoj zemlji gledalo na migracijsku krizu i smatrate li da je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

Migracijska kriza 2015. bila je traumatizirajuće iskustvo u Mađarskoj, s desetcima tisuća migranata koji su marširali diljem zemlje prema austrijskoj granici, nakon burnih scena na željezničkim postajama i drugim javnim mjestima. Bruxelles nije primjereno odgovorio na krizu, a nije ponudio ni konkretnu pomoć Mađarskoj kao schengenskoj granici koja stoga ima obvezu obrane EU-a od ilegalnih migracija. Kriza iz 2015. potaknula je izgradnju granične ograde u Mađarskoj, koja je u početku bila oštro kritizirana, ali je od tada postala uobičajeno sredstvo u cijeloj Uniji.

Smatrate li da s obzirom na migracijska kretanja i rast populacije u Africi i na Bliskom istoku može doći do supstitucije domicilnog stanovništva i kako se vaša zemlja postavila prema pitanju migracija iz tih krajeva?

Mađarska vlada vodi politiku nulte tolerancije prema ilegalnoj imigraciji i migraciji te je jasno dala do znanja kako neće tolerirati

masovni priljev migranata/izbjeglica u zemlju. Vladina filozofija i politika jest ta, da pomoć treba pružiti tamo gdje je najpotrebnija, lokalno, izvan EU, kako bi se pomoglo stanovništvu zemalja izvora migracije kako bi mogli ostati u svojim domovinama, umjesto olakšavanja masovnoga egzodusa očajnih ljudi. Dok je god na vlasti trenutna konzervativna vlada, Mađarska neće prihvatiti obvezne migrantske kvote i neće dopustiti veliki broj ekonomskih migranata, stoga je zamjena stanovništva za sada nezamisliva.

Christopher Dawson u knjizi *Razumijevanje Europe* iznio je tvrdnju da, kako je Europa bivala manje kršćanskom, tako je opadao njezin utjecaj u međunarodnim odnosima. Je li po vama kršćanski identitet Europe bitan za njezinu političku budućnost i treba li se njegovo mjesto regulirati na razini Europe, kao što je recimo u ustavu Mađarske?

Vjerujem da je kršćanstvo esencijalan element europskoga identiteta i bila je pogriješka što europski ustav ne sadrži referencu na nju. Odobravam činjenicu kako mađarski temeljni zakon priznaje kršćanstvo kao temeljnu vrijednost koja je očuvala naciju i izjavljuje kako je dužnost mađarske države štititi kršćansku kulturu. Nisam uvjeren da bi to trebalo učiniti u svim zemljama, budući da različite države članice imaju različite stvarnosti i postoje u različitom povijesnom kontekstu. Međutim, vjerujem kako bi EU u nekom obliku trebala priznati primat judeo-kršćanske tradicije nad ostalim tradicijama.

Je li briselska administracija imala dobar ili loš odgovor na koronakrizu i kako se vaša zemlja postavila po tom pitanju?

Bruxelles je u početku bio spor u pokretanju zajedničkoga programa nabave cjepiva, a kašnjenja su dovela do toga da je EU zaostajala za nekoliko zapadnih zemalja u pogledu stopa cije-

pljenja. Također mislim da je diskriminacija istočnih cjepiva od strane EMA-e i Komisije pogriješka, a mađarska vlada je postupila ispravno kada je kupovala ruska i kineska cjepiva kako bi ubrzala cijepljenje u zemlji. Priznanje SZO za cjepivo Sinopharm i najnovija znanstvena mišljenja kako je cjepivo Sputnik najvjerojatnije sigurno i učinkovito, dokazali su da je mađarska vlada bila u pravu. Uvođenje putovnica EU-a za cjepivo i mađarskih potvrda o imunitetu su po mom mišljenju kontroverzni te postavljaju pitanja vladavine prava, ali razumijem i da su bili nužni zbog zahtjeva koje su putnicima nametnule druge zapadne zemlje, na temelju legitimnih epidemioloških razmatranja.

Što za Vas znači Europa u najširem kontekstu tog pojma?

Europa je jedan od najvažnijih elemenata moga šireg identiteta. Ja sam čovjek, kršćanin, Mađar i Europljanin, a ti se pod-identiteti međusobno nadopunjuju. Europa je mjesto gdje se osjećam kao kod kuće, gdje znam što mogu očekivati pri osobnim interakcijama. Kao Mađar, imam i slavenske i njemačke pretke, stoga imam korijene u mnogim europskim zemljama. Naravno, za mene Europa nije samo EU, već i Rusija, sa svojim jedinstvenim doprinosom europskoj kulturi, i zemlje poput Srbije, čiji su dijelovi bili dijelovi velike Mađarske, kao i Ujedinjeno Kraljevstvo, unatoč Brexitu. Europa su za mene i Bach i Leonardo, Shakespeare i Čajkovski, Martin Luther i Toy Dolls.

INTERVIEW WITH BENCE ARANY

Interviewed by: Nera Meštrović¹

Bence Arany, an economist, alumnus of Mathias Corvinus Collegium, founder of Mindset Psychology, a Hungarian psychological magazine and therapy center; publisher of the Hungarian Conservative, a Hungarian bimonthly on politics, history and culture, and the chief advisor of The European Conservative, a quarterly journal on European politics and philosophy.



Has your country seen more benefits or harm from joining the European Union from today's perspective?

Hungary has definitely benefited from EU membership in many ways. The free movement of people and goods has translated into economic development as well as unprecedented chances for people to study and work in other member states. The Hungarian people are overwhelmingly pro-EU, as evidenced by numerous polls. Scientific and academic synergies within the EU have also benefited Hungary. At the same time, there have been some negative repercussions of the accession, at least initially, such as EU quotas in agriculture, which resulted in the substantial shrinking of the food processing and other industries as well as job losses. Also, the subsidies that Hungarian farmers received were inferior to the

ones that had benefited their Western counterparts, resulting in a competitive disadvantage. Western products filled the shelves of also Western-owned food retail chains for many years, until the Orbán governments introduced legislation and incentives that encouraged retailers to also sell Hungarian-made products.

How important do you consider the principle of subsidiarity, i.e. keeping the autonomy of the jurisdiction over internal affairs for the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

The principle of subsidiarity is of key importance for the future of the European Union. The EU treaties are absolutely clear on what is and what is not within the purview of EU institutions. The way I see it, education, culture and media are and should remain the internal affairs of member states as the realities in those countries are historically different, and are impacted by the negative legacy of Communism. There are no blanket solutions to education or media related issues, as EU member states have dissimilar cultural heritages.

What is your personal preference: the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

The Hungarian government has never had issues with EU membership per se, it is the undemocratic processes we see today in terms of EU institutions overreaching that it objects to. Hungary needs the EU and the EU needs Hungary, but instead of deeper integration and federalism, the majority of Hungarians prefers the EU to be based on strong nation states keeping their full sovereignty.

¹ mag. arch., mag. oln, nera.mestrovic@gmail.com

Can the European Union be an equal power to Russia, China, and the United States in the future?

Currently, the EU seems to be losing in the race for global leadership against Russia, China and the United States. It undoubtedly needs to dramatically improve its economic competitiveness and align its long-term objectives across EU members states, otherwise it will be no match for the other global powers.

How well does the European Union articulate a common foreign policy today? Are you in favour of creating an EU army?

In my opinion, while the EU does tend to articulate a common foreign policy in many cases, the problem is that a number of member states, especially the Central-Eastern European ones, and in particular Hungary, do not support those foreign policy positions. The most obvious example is the EU's overwhelmingly anti-Israel stance, which is not shared by Hungary. On the other hand, regarding matters such as migration, the rights of ethnic minorities and the persecution of Christians, there is no willingness on the part of EU institutions to come up with a clear-cut, consensus-based common policy.

Given that the European Court of Justice may give a different judgement than the entire legal order of a Member State, is the judicial sovereignty of the Member States lost in this respect?

It is a very dangerous path to go down on for member states to surrender their legal sovereignty to the EU. The legal traditions and systems of member states differ, which should be respected, rather than disregarded. The way I see it, EU law should not be superimposed on the fundamental legal systems of members states, such as the individual states' constitutions, as that threatens the identity of the member states.

Is the common currency suitable for all EU members, and how has the introduction of the EURO affected your country's economy?

The introduction of the Euro has not necessarily been a success everywhere. It seems now that it is the strongest and most powerful EU countries, especially Germany, that have benefited from it, whereas some more peripheral countries are losing out. The Euro has not been adopted in Hungary yet, although all Hungarian governments have pledged to introduce the common currency. I agree with the Monetary Council of the Hungarian National Bank that has said that a rushed adoption of the euro that ignores differences in the levels of economic development between Hungary and the euro zone could sacrifice Hungary's growth and even pose risks to its stability.

What are most resources coming from the European funds used for in your country?

Most resources were used for infrastructural projects, but significant funds were channelled to agricultural development as well as to SMEs.

How was the migration crisis perceived in your country, and do you think the EU had an appropriate political and legal response to the situation?

The 2015 migration crisis was a traumatizing experience in Hungary, with tens of thousand of migrants marching across the country towards the Austrian border after tumultuous scenes at railway stations and other public locations. Brussels did not respond adequately to the crisis, and did not offer tangible assistance to Hungary which is a Schengen border and therefore has the obligation of defending the EU from illegal immigration. The 2015 crisis prompted the building of the border fence in Hungary which was

harshly criticized initially but has since become a commonly used tool across the Union.

Given the migration trends and population growth in Africa and the Middle East, do you believe there may be a substitution of the domicile population in Europe, and how has your country approached the issue of migration from those parts?

The Hungarian government has a policy of zero tolerance towards illegal immigration and migration and has made it clear that it would not tolerate massive influxes of migrants/refugees into the country. The government's philosophy and policy is that help should be provided where it is most needed, locally, outside the EU, in order to assist the populations of the source countries of migration so that they can remain in their native lands, rather than facilitate the mass exodus of desperate people. As long as the current conservative government is in power, Hungary will not subscribe to compulsory refugee quotas and will not allow in large numbers of economic migrants, so a population substitution is for the time being inconceivable.

In his book *Understanding Europe*, Christopher Dawson argued that as Europe became less Christian, its influence in international relations also declined. In your opinion, is Europe's Christian identity important for its political future, and should its place be regulated at the European level, as in, say, the Hungarian constitution?

I believe that Christianity is an essential element of European identity, and it was a mistake not to have included reference to it in the European Constitution. I approve of the fact that Hungary's Basic Law recognizes Christianity as a fundamental value that has preserved the nation and declares that it is the Hungar-

ian state's duty to protect Christian culture. I am not convinced the same should be done in all countries, as the various member states have differing realities and exist in differing historical context. However, I believe that the primacy of the Judeo-Christian traditions over other traditions should be recognized by the EU in some form.

Did the Brussels administration have a good or bad response to the corona crisis, and how did your country position itself on this issue?

Brussels was initially slow in launching its joint vaccine procurement program and the delays led to the EU lagging behind several Western countries regarding vaccination rates. I also think the discrimination against Eastern vaccines by EMA and the Commission is a mistake, and the Hungarian government did the right thing when purchasing Russian and Chinese vaccines to speed up vaccinations in the country. The WHO recognition of the Sinopharm vaccine and the most recent scientific opinions stating that the Sputnik vaccine is most likely to be safe and effective have proven that the Hungarian government was right. The introduction of EU vaccine passports and of the Hungarian immunity certificates are controversial in my opinion, raising rule of law questions, but I understand that they were necessitated by the requirements imposed on travellers by other Western nations and imposed on the basis of legitimate epidemiological considerations.

What does Europe mean to you in the broadest context of the term?

Europe is one of the most important elements of my broader identity. I am human, Christian, Hungarian and European, and these sub-identities complement each other. Europe is where I feel at home, where I know what to expect in personal interactions. As a

Hungarian, I have Slavic and German forebears as well, so I have roots in many European countries. Of course for me Europe is not just the EU, but also Russia, with its unique contributions to European culture, and countries like Serbia, parts of which have been parts of greater Hungary, as well as the UK, despite Brexit. Europe for me is also Bach and Leonardo, Shakespeare and Tchaikovsky, Martin Luther and the Toy Dolls.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: MÁRTON GYÖNGYÖSI

Razgovarao: Marko Paradžik ¹

Márton Gyöngyösi je mađarski političar, izvršni potpredsjednik mađarske političke stranke Jobbik. Za saborskog zastupnika izabran je na parlamentarnim izborima 2010. godine. Od 2010. do 2018. bio je potpredsjednik Odbora za vanjske poslove Mađarske narodne skupštine. Bio je vođa Jobbikove zastupničke skupine od 2018. do 2019. Na izborima za Europski parlament 2019. izabran je za zastupnika u Europskom parlamentu, zbog čega je podnio ostavku na mjesto u nacionalnom parlamentu.



Je li Vaša zemlja, gledano iz današnje perspektive, imala više štete ili koristi od ulaska u Europsku uniju?

Ulazak u Europsku uniju bio je velika prilika za srednju Europu, uključujući Mađarsku, ali je nismo uspjeli iskoristiti. Postoji puno razloga zašto, ali mislim da je najvažniji bio indolentan stav naših vlada: bez obzira na njihov ideološki stav, vlade 1990-ih i 2000-ih uvijek su smatrale Europsku uniju vanjskom silom koja će automatski riješiti sve naše probleme, a da pritom mi sami ne moramo učiniti ništa. Nadalje, čak su i u glavama ljudi njegovali ovu zabludu. S druge strane, Europsku uniju nije pretjerano zanimalo koliko su nove članice spremne na integraciju i kako se mogu integrirati u sustav. Bez obzira na sve te pogriješke, i dalje vjerujem da je

¹mag. iur., Dom hrvatskih veterana, Park Stara Trešnjevka 4, Zagreb, theodorospara@gmail.com

Mađarskoj svakako bolje unutar Europske unije nego u istočnom partnerstvu ili istoj kategoriji sa zapadnim Balkanom.

Koliko smatrate da je bitno načelo supsidijarnosti u vidu ostavljanja autonomije nadležnosti rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično) za budućnost Europske unije?

Supsidijarnost je ključno načelo EU-a, ali je, po mom mišljenju, još uvijek okruženo s dosta nejasnoća. Prema načelu supsidijarnosti, poslovi se moraju rješavati na onoj razini na kojoj je njihovo vođenje najpovoljnije. Ova ideja ukorijenjena je u prepoznavanju činjenice da pretjerano centralizirani sustavi imaju tendenciju neučinkovitog funkcioniranja. Mi Mađari to jasno razumijemo jer mađarska vlada želi povući gotovo sve odluke na sebe, uključujući čak i imenovanje ravnatelja škola. Međutim, nekim se područjima sasvim logično upravlja kroz središnji proces donošenja odluka.

Što se tiče Europske unije, pojedinim stvarima, poput zajedničke vanjske i sigurnosne politike, provedbe ugovora EU-a ili mjera protiv klimatskih promjena, preporučljivo je upravljati na višoj razini EU-a zbog same prirode spomenutih stvari. Osim toga, postoje i neka vrijednosna pitanja, poput poštivanja demokratskih načela ili slobode medija, koja također spadaju u ovu kategoriju, jer jednako utječu na sve države članice. Nasuprot tome, obrazovanje i umjetnost dobri su primjeri područja koja svakako treba kontrolirati na razini nacionalne države jer se trebaju baviti lokalnim karakteristikama i usko su povezani s jezikom i kulturom svakog naroda, te su stoga očito najbolje poznati lokalno.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država, i zašto?

Vjerujem da se puno toga može uklopiti u pojam federacije kao i

konfederacije. Ove riječi možemo ispuniti sadržajem gotovo po vlastitom nahođenju. Trenutno ne vidim kako bi se EU mogla transformirati u demokratsku federaciju, jer nedostaju mnogi bitni uvjeti i, osim grandioznih riječi, ne vidim nijednu nacionalnu državu s dovoljno jakim namjerama da odustane od svoje pozicije kako bi se ojačao Europski parlament i oslabila nadležnost Vijeća ili radikalno promijenio proces imenovanja povjerenika. Međutim, ako se želimo pomaknuti prema federalizmu, jedini je način kroz izravno sudjelovanje građana. S druge strane, odnos država članica EU-a već je puno čvršći nego neka vrlo labava konfederacija. Nadalje, već se suočavamo sa sve više izazova s kojima se niti jedan labav savez ne može nositi. Stalna multilateralna harmonizacija među državama članicama i sustav veta usporavaju proces do te mjere da kada EU konačno donese odluku, to pitanje u osnovi više nije na dnevnom redu svjetske politike. Po mom mišljenju, jedina je šansa EU-a za dugoročni uspjeh pojednostaviti odnose sa svojim građanima i omogućiti biračima da se između izbora bolje očituju o tome kakvu politiku žele da EU vodi u svakom mandatu.

Može li Europska unija u budućnosti biti ravnopravna sila s Rusijom, Kinom i SAD-om?

Prilika postoji, ali ako želimo da EU ima političku težinu jednaku njenom gospodarskom značaju, doista su nam potrebne velike reforme.

Koliko Europska unija danas dobro artikulira zajedničku vanjsku politiku? Jeste li za jačanje vojske Europske unije?

Što se stručnog i organizacijskog okvira tiče, aparat za vođenje učinkovite vanjske politike EU-a već postoji, ali nedostaju dva najvažnija stupa diplomacije: politički legitimitet i vojska. Iako se alat diplomacije značajno promijenio tijekom posljednjih deset-

ljeća, još uvijek ne možete voditi asertivnu vanjsku politiku bez to dvoje, što jasno pokazuje kako se EU spotiče oko vanjskopolitičkih izazova. Ili ćemo pronaći rješenje za ovaj problem u sljedećih nekoliko godina ili će EU postati marginalizirana. Mislim da je to odgovor na pitanja vezana za sustizanje drugih velikih sila i vojske.

S obzirom na to da Europski sud pravde može donijeti drugačiju presudu od presude cjelokupnog pravnog poretka države članice, smatrate li pravosudni suverenitet države članice u tom pogledu izgubljenim?

Ako početnu čistu državnost poistovjetite s državom (tj. stanjem) u kojoj je država potpuno suverena bez ikakvih ograničenja, možete vidjeti da čak i prvi potpisani bilateralni ugovor pomalo odudara od ove pune suverenosti jer obje strane priznaju odredbe ugovora kao obvezujuć. Isto vrijedi i za takve multilateralne ugovore kao što su oni koji su osigurali utemeljenje i funkcioniranje Europske unije. Nije tajna da se države pri potpisivanju međunarodnih ugovora odriču djelića svoje diskrecije, ali, osim nekoliko ekstremnih primjera, države ipak rado sklapaju sporazume, jer ih dovede u povoljniji položaj. Ugovore je potrebno poštivati. S tim u vezi, stvarno ne razumijem zašto određeni političari odbijaju poštivati obvezu na temelju suvereniteta. Ako je država, prema vlastitom nahođenju, odlučila priznati pravo EU-a kao obvezujuće ili proglasila primat odluka EU-a, mora ih se pridržavati, odnosno provoditi. Da nije tako, ne bi se mogli potpisivati nikakvi ugovori niti sklapati savezi jer bi ih bilo koja strana u svakom trenutku mogla poremetiti, što bi bilo protiv svega što je čovječanstvo naučilo o diplomaciji tijekom proteklih tisućljeća.

Je li zajednička valuta dobra za sve članice EU-a i kako se uvođenje eura odrazilo na gospodarstvo vaše zemlje?

Zajednička valuta ne odgovara svakoj državi članici. Odgovara samo zemljama koje ispunjavaju potrebne kriterije, što nije uvijek lak zadatak. No sve je to u redu jer smo na primjeru Grčke naučili da potencijalne koristi zajedničke valute dolaze s određenim rizicima. Uz to, euro je i dalje ključno postignuće, ali ako govorimo o njegovu uvođenju, ne smijemo zanemariti važnost integracije svake nacionalne ekonomije. Mađarska do sada nije uvela euro, a gledajući ekonomske procese moram reći da ni mi nismo spremni. Nadam se da će se to promijeniti u budućnosti.

Za što se najviše koriste europski fondovi u Mađarskoj?

Navest ću samo nekoliko primjera. Većina fondova Europske unije iskorištena je za projekte kao što su izgradnja fontana i svilenkasto glatkih biciklističkih ruta uz rupama prošarane puteve depopuliranih sela, vidikovaca visokih 1 metar u ravnici ili vila registriranih kao hoteli, ali koje se onda koriste kao rezidencija lokalnog provladinog oligarha. Mogao bih spomenuti i sustave javne rasvjete koje je modernizirala tvrtka u vlasništvu premijerova zeta, a koja je uspjela do tada dobro osvijetljena naselja obaviti u tako dubok mrak da je čak i statistika cestovnog prometa pokazivala povećan broj nesreća. Naravno, radi se samo o projektima koje su otkrili novinari koji utvrđuju činjenice, ali ako je vjerovati izvješćima OLAF-a, mnoge druge korisne stvari izgrađene su u Mađarskoj po pretjerano skupim cijenama. No, do sada nismo saznali više detalja o njima jer bi, prema vladi, istraga o tim slučajevima ozbiljno narušila suverenitet Mađarske...

Kako se u vašoj zemlji gledalo na migracijsku krizu i smatrate li da je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

Migracijska kriza 2015. zatekla je EU potpuno nespremnu. Zapravo, zajednica nije imala pravih sredstava za rješavanje situacije;

postojeći protokoli gotovo su odmah propali, što je neiznenađujuće potaknulo države članice da same donose odluke. Nakon izvješnog oklijevanja, Mađarska je zapečatila svoju južnu granicu, dok su druge zemlje odabrale druge puteve. Događaji iz 2015. teško bi se mogli nazvati uspješnim, ali barem su pokrenuli diskurs o tome kako se nositi s ovakvim krizama. Kada je bjeloruski diktator nedavno pokušao umjetno stvoriti još jednu migracijsku krizu kako bi izvršio pritisak na EU, nije uspio, što srećom pokazuje da nismo ponovno učinili istu grešku. U cjelini, još uvijek mislim da imamo puno posla u području migracijske politike.

Smatrate li da s obzirom na migracijska kretanja i rast populacije u Africi i na Bliskom istoku može doći do supstitucije domicilnog stanovništva i kako se vaša zemlja postavila prema pitanju migracija iz tih krajeva?

Iako nedvojbeno postoje neki politički akteri koji, iz razloga koji su izvan mog razumijevanja, promiču najvišu moguću stopu useljavanja kao cilj sam po sebi, ova vrsta neodgovorne, samo-pristrane i ideologijom vođene politike srećom nigdje nije dio većinski prihvaćenog mišljenja u današnjoj Europi.

Vjerujem da su opasnosti od ilegalnih migracija jasne za sve trijezne političke snage. Kontrolirana i regulirana migracija sasvim je druga tema o kojoj se mišljenja očito razlikuju. Razumljivo je da zapadnoeuropska društva, u kojima je pojam nacije vezan uz građanstvo i u kojima postoji stoljetna povijest susreta različitih kultura, imaju drugačiji pristup od srednjoeuropskih zemalja, gdje su nacionalni identiteti puno više utemeljeni na kulturi i nemaju povijesne presedane o velikom broju stanovnika koji dolaze s drugih kontinenata i naseljavaju se na njihovim teritorijima.

Što se Mađarske tiče, pitanje migracija jedno je od rijetkih područja u kojima postoji gotovo potpuni nacionalni konsenzus.

Osobno dijelim i ovaj krajnje oprezan stav iz dva razloga. Prvo, Mađarska nažalost često nije u stanju ponuditi perspektivu čak ni vlastitim stanovnicima. Smatram primarnim ciljem Mađarske da to promijeni i postane zemlja koja može uzdržavati svoje stanovnike. Drugo, kao građanin zemlje razorene emigracijom jasno vidim prijetnje koje predstavlja odljev mozgova. Ako jednostavno dovedemo najinovativnije i najsnažljivije građane zemalja u razvoju u Europu, kako bismo mogli očekivati da će te zemlje rasti oslanjajući se samo na sebe?

Christopher Dawson u knjizi *Razumijevanje Europe* iznio je tvrdnju da, kako je Europa bivala manje kršćanskom, tako je opadao njezin utjecaj u međunarodnim odnosima. Je li po vama kršćanski identitet Europe bitan za njezinu političku budućnost i treba li se njegovo mjesto regulirati na razini Europe, kao što je recimo u ustavu Mađarske?

Mi konzervativci možda smo često skloni utopiti svoje brige i tjeskobe u moralizaciji. Kao prakticirajućem rimokatoliku, vjera je za mene od iznimne važnosti, ali bih je radije odvojio od pitanja moći ili političkog utjecaja jer te stvari, po mom mišljenju, predstavljaju dvije potpuno različite razine.

Vjerujem da je okretanje vjeri i transcendentnom nešto u čemu ne treba raditi, hvala Bogu, nikakve kompromise. Umjesto toga, može se težiti savršenstvu ne obazirući se na svjetovna razmatranja. Zato mi je teško shvatiti pitanje moći i utjecaja kroz leću vjere. Jesam li bolji kršćanin ako imam veću moć? Ne vidim tu nikakvu korelaciju.

Nasuprot tome, politika se ne bavi savršenstvom; daleko od toga, zapravo. Umjesto toga, sve je u pokušaju pronalaženja najboljeg mogućeg rješenja u različitim okolnostima koje su ponekad povoljne, a ponekad sasvim suprotne, koristeći prilike koje proizlaze

iz našeg utjecaja. Međutim, pokušavati se ponašati kao zemaljski zastupnik neopozivih božanskih istina, po mom mišljenju, štetno je i za Vas i za javno dobro. Štetno je za javno dobro jer ako zastupate apsolutnu istinu, a ne samo stav, nećete moći postići kompromise tako često potrebne u politici. To je štetno i za Vas jer se i najmanja profesionalna ili ljudska pogriješka odmah vidi u vjerskom kontekstu, što šteti i ljudima i vjeri. Kao jasan primjer dopustite mi da spomenem članove mađarske vlade koji koriste vjeru kao sredstvo za svoje političke ciljeve, a bili su uhvaćeni u seksualnim skandalima i skandalima s drogom. Mislim da je to poražavajuće za ugled kršćanstva u našem društvu. Utjecaj i moć nisu stvar vjere – povijesna je činjenica da su se ateisti uspjeli popeti prilično visoko na političkoj ljestvici.

Naravno, kao kršćanin vjerujem da je vrlo važno imati jake kršćanske zajednice i jaku Crkvu u Europi i svijetu. Međutim, ne vjerujem da bismo to trebali postići posvuda ispisujući političke parole proizašle iz kršćanstva ili korištenjem kršćanstva za opravdavanje nekih vrlo svjetovnih ambicija. Ako imamo puno političara koji daju sve od sebe da slijede kršćanska učenja u svojim stavovima i u postupcima, rezultat će biti bliži gore spomenutom savršenstvu. Ako budemo imali premalo tih političara, naši će ustavi ostati samo prazne riječi, bez obzira na to što u njih zapišemo.

Je li briselska administracija imala dobar ili loš odgovor na koronakrizu i kako se vaša zemlja postavila po tom pitanju?

Oni su to sigurno uspjeli puno bolje od migracijske krize 2015. Ozbiljnije govoreći, s obzirom na to da je Europska unija morala reagirati na radikalno novu situaciju praktički bez ikakvih sredstava te uskladiti interese 27 država članica, mislim da su se susreli s izazovom. Ne kažem da nema mjesta za značajnije kritike ili da ne možemo pronaći grješke, ali u cjelini su uspjeli koordinirati na-

bavke cjepiva, usvojiti paket za gospodarski oporavak vrijedan 750 milijardi eura, a dali su sve od sebe kako bi uvjerali države članice da usvoje zajedničku potvrdu o cijepljenju i da zadrže otvorene unutarnje granice, no nisu mogli u potpunosti ostvariti ove ciljeve te prije putovanja još uvijek trebamo ispuniti puno obrazaca i naučiti isto toliko karantenskih propisa i ograničenja koliko ima zemalja – pa, za to su krive zemlje članice, a ne EU. Kao Mađar, moram spomenuti i kako se mađarska vlada povukla iz zajedničkog sporazuma o cjepivu i odlučila cijepiti značajan dio stanovništva kineskim Sinopharmom i ruskim Sputnikom. Ovim činom uspjela je stotine tisuća mađarskih državljana gurnuti natrag u vrijeme željezne zavjese jer njihove potvrde o cijepljenju jedva da prihvaća ijedna europska država, pa ne mogu slobodno putovati.

Što za Vas znači Europa u najširem kontekstu tog pojma?

Za mene Europa znači civilizaciju koja je nastala na temeljima grčke filozofije, rimskog prava i kršćanskog morala, odakle je razvila jedinstven kritički stav koji čini osnovu naše društvene strukture i koji jamči našu slobodu od političkih sustava. Demokratske su vrijednosti i danas u njoj čvrsto ukorijenjene. To je ono što povezuje narode ovog raznolikog kontinenta i ono što služi kao primjer drugim narodima u mnogim dijelovima svijeta. Biti Europljaninom za mene je sustav vrijednosti i svjetonazor.

INTERVIEW WITH MÁRTON GYÖNGYÖSI

Interviewed by: Marko Paradžik ¹

Márton Gyöngyösi is a Hungarian politician, the Executive Vice-President of the Hungarian political party Jobbik. He was elected MP in the 2010 parliamentary election. Between 2010 and 2018 he served as the vice-chair of the Foreign Committee of the Hungarian National Assembly. He was the leader of Jobbik's parliamentary group from 2018 to 2019. He was elected a Member of the European Parliament (MEP) in the 2019 European Parliament election, as a result, he resigned from his seat in the national parliament.



Has your country seen more benefits or harm from joining the European Union from today's perspective?

The accession to the European Union was a great opportunity for Central Europe, including Hungary, but we haven't really been able to utilize it. There are many reasons for that, but I think the most important one was the neglectful attitude of our governments: regardless of their ideological stance, the governments of the 1990s and 2000s have always regarded the European Union as an external force that would automatically solve all our problems without us needing to do anything. Furthermore, they even nurtured this misconception in people's heads, too.

On the other hand, the European Union was not quite interested

in how ready the new member states were and how they could be integrated into the system. Considering all these mistakes however, I still believe Hungary is certainly better off being inside the European Union than being in an eastern partnership or in the same category with the West Balkans.

How important do you consider the principle of subsidiarity, i.e. keeping the autonomy of the jurisdiction over internal affairs for the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

Subsidiarity is a key principle of the EU, but it is still surrounded by a lot of misunderstanding in my opinion. According to the principle of subsidiarity, affairs must be handled at the level where their management is the most favourable. This idea is rooted in the recognition that overly centralized systems tend to function inefficiently. We Hungarians clearly understand this, since the Hungarian government wishes to pull nearly all decisions to itself, including even the appointment of school principals. Some areas however, are quite logically managed through a central decision making process. As far as the European Union is concerned, certain matters, such as the common foreign and security policy, the enforcement of the EU treaties or the measures against climate change are advisable to be managed at a higher EU level due to their very nature. In addition, there are some value-related issues, such as compliance with the democratic principles or the freedom of the media, which also belong to this category, because they affect all member states equally. In contrast, education and the arts are good examples of areas that should definitely be controlled at nation-state level, because they need to address local characteristics and they are closely connected to the language and culture of each nation, and therefore are obviously best known locally.

¹mag. iur., Dom hrvatskih veterana, Park Stara Trešnjevka 4, Zagreb, theodorospara@gmail.com

What is your personal preference: the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

I believe that a lot of things can fit into the notion of federation and confederation, too. These words can be filled with content almost at our own discretion. At present, I don't see how the EU could be transformed into a democratic federation, because many essential conditions are missing and, apart from the grandiose words, I don't see any nation-state with strong enough intentions to give up their positions in order to reinforce the European Parliament and weaken the Council's jurisdiction, or to radically change the nomination process of Commissioners. However, if we do want to move towards federalism, the only way is through direct citizen involvement. On the other hand, the relationship of EU member states is already much tighter than just a very loose confederation. Furthermore, we are already facing more and more challenges which no loose alliance can handle. The constant multilateral harmonization among the member states and the veto system keep slowing down the process to such a degree that when the EU finally comes to a decision, the issue is basically no longer on the agenda of world politics. In my opinion, the EU's only chance for long-term success is to simplify its relations with its citizens and allow a greater say for voters in between two elections as to what kind of politics they want the EU to pursue within each term.

Can the European Union be an equal power to Russia, China, and the United States in the future?

The opportunity is there, but if we want the EU to have a political weight equal to its economic significance, we need major reforms indeed.

How well does the European Union articulate a common foreign policy today? Are you in favour of creating an EU army?

As far as the professional and organizational framework is concerned, the apparatus to conduct an efficient EU foreign policy is already in place, but the two most important pillars of diplomacy are missing: political legitimacy and an army. Although the toolkit of diplomacy has changed significantly over the recent decades, you still can't conduct an assertive foreign policy without these two, which is clearly shown by how the EU has been stumbling through foreign policy challenges. We either find a solution for this problem within the next few years or the EU will become marginalized. I think this answers the questions related to catching up with the other great powers and the army, too.

Given that the European Court of Justice may give a different judgement than the entire legal order of a Member State, is the judicial sovereignty of the Member States lost in this respect?

If you identify initial pure statehood with a state (i.e., condition) where the country is completely sovereign without any limitations whatsoever, you can see that even the first signed bilateral contract chips a bit away from this full sovereignty, since both parties recognize the provisions of the contract as binding. The same applies to such multilateral contracts as the ones that have ensured the foundation and the functioning of the European Union. It's no secret that states give up a piece of their discretion when they sign international contracts but, apart from a few extreme examples, states are nonetheless happy to conclude agreements, as they put them in a more favourable position after all. Contracts need to be respected. In this regard, I don't really understand when certain politicians refuse to honour a commitment on the grounds of sovereignty. If a state, at its own discretion, decided to recognize

the EU law as binding or declared the primacy of EU decisions, it must comply with them and carry them out, respectively. If it wasn't like that, no contracts could be signed and no alliances could be made, since any party could upset them any time, which would go against everything humanity has learnt about diplomacy over the past millennia.

Is the common currency suitable for all EU members, and how has the introduction of the EURO affected your country's economy?

The common currency does not suit every member state. It only suits the countries that meet the necessary criteria, which is not always an easy task. That's all fine though, because we've learnt from Greece's example that the common currency's potential benefits come with certain risks. With that being said, the Euro is still a key achievement, but if you talk about its introduction, you mustn't disregard the importance of the integration of each national economy. So far Hungary has not adopted the Euro and, looking at the economic processes, I must say we are not ready, either. I hope it will change in the future.

What are most resources coming from the European funds used for in your country?

Just to mention a few examples, most EU funds have been used for such projects as the construction of fountains and silky smooth bicycle routes next to the potholed roads of depopulated villages, 1-metre high lookout towers in the flatland, or villas registered as hotels but then used as a local pro-government oligarch's residence. I could also mention the public lighting systems modernized by a company owned by the Prime Minister's son-in-law, which managed to engulf previously well-lit settlements in such

deep darkness that even the road traffic statistics showed the increased number of accidents. Of course, these are just the projects uncovered by fact-finding journalists, but if we are to believe the OLAF reports, many other useful things were built in Hungary at exorbitantly overpriced costs. However, we have had no more details about them so far because, according to the government, the investigation of these cases would seriously.

How was the migration crisis perceived in your country, and do you think the EU had an appropriate political and legal response to the situation?

The migration crisis of 2015 caught the EU completely unprepared. As a matter of fact, the community hardly had any real means to handle the situation; the existing protocols failed almost immediately, which unsurprisingly prompted member states to make decisions on their own. After some hesitation, Hungary sealed its southern border, while other countries chose other paths. The events of 2015 could hardly be called a success, but they at least kick-started a discourse on how to handle crises like this. When the Belarusian dictator recently tried to artificially create another migration crisis to put pressure on the EU, he failed, which shows that we did not commit the same mistake again, fortunately. On the whole, I still think we have a lot to do in the area of migration policy.

Given the migration trends and population growth in Africa and the Middle East, do you believe there may be a substitution of the domicile population in Europe, and how has your country approached the issue of migration from those parts?

Although there undoubtedly are some political actors who, for reasons beyond my comprehension, promote the highest possible

rate of immigration as an end in itself, this kind of irresponsible, self-serving and ideology-driven politics is not part of the mainstream anywhere in today's Europe, fortunately.

I believe that the dangers of illegal migration are clear for all sober political forces. Controlled and regulated migration is an entirely different issue, on which opinions obviously differ. It is understandable that Western European societies, where the concept of the nation is attached to citizenship and there is a centuries-long history of different cultures meeting each other, have a different approach than the Central European countries, where national identities are much more based on culture and have no historical precedents of large populations coming from other continents and settling in their territories.

As far as Hungary is concerned, the migration issue is one of the few areas where there's an almost complete national consensus. Personally, I also share this extremely cautious position, for two reasons. Firstly, Hungary is often unable to offer prospects even for its own inhabitants, unfortunately. I consider it a primary objective for Hungary to change that and become a country able to sustain its own inhabitants. Secondly, as a citizen of a country devastated by emigration, I can clearly see the threats posed by brain drain. If we simply bring the most innovative and resourceful citizens of developing countries over to Europe, how could we expect these countries to rise and grow just by relying on their own devices?

In his book *Understanding Europe*, Christopher Dawson argued that as Europe became less Christian, its influence in international relations also declined. In your opinion, is Europe's Christian identity important for its political future, and should

its place be regulated at the European level, as in, say, the Hungarian constitution?

We, conservatives perhaps often tend to drown our concerns and anxiety in moralization. As a practising Roman Catholic, faith is of utmost importance for me, but I would rather separate it from the issues of power or political influence, because these things represent two completely different planes, in my opinion.

I believe that turning toward faith and the transcendent is something where you don't need to make any compromises, thank God. Instead, you can strive for perfection without giving regard to worldly considerations. That's why I find it difficult to grasp the issue of power and influence through the lens of faith. Does having a lot of power make me a better Christian? I don't see any correlation there. In contrast, politics is not about perfection; it's far from it, actually. Instead, it's all about trying to find the best possible solution under different circumstances that are sometimes favourable and at other times quite the opposite, while using the opportunities arising from our influence. However, trying to act as the earthly representative of irrevocable divine truths is harmful both to yourself and the public good, in my opinion. It's harmful to the public good, because if you represent the absolute truth instead of only a position, you will be unable to reach the compromises so often needed in politics. It's also harmful to you, because the slightest professional or human error is immediately seen in a religious context, which damages people and faith alike. As a clear example, let me mention the Hungarian government party members, who use religion as a means to their political goals, but were caught up in drug and sex scandals. I think it is devastating for the reputation of Christianity in our society. Influence and power are not a matter of faith – it is a historical fact that atheists have been able to climb quite high on the political ladder.

Of course, as a Christian I believe it's very important to have strong Christian communities and a strong Christian church in Europe and the world, too. However, I don't believe we should achieve that by writing everywhere some political slogans derived from Christianity, or using Christianity to justify some very worldly ambitions. If we have many politicians who do their best to follow the Christian teachings both in their attitudes and actions, the result will be closer to the perfection mentioned above. If we have too few of those politicians, our constitutions will remain no more than empty words, regardless of what we write in them.

Did the Brussels administration have a good or bad response to the corona crisis, and how did your country position itself on this issue?

They certainly managed it much better than the migration crisis in 2015. On a more serious note, considering that the European Union had to react to a radically new situation without practically any means, and harmonize the interests of 27 member states, I think they met the challenge. I'm not saying there's no room for substantial criticism or we can't find any faults, but on the whole they managed to coordinate vaccine acquisitions, adopt a €750 billion economic recovery package, while also making their best effort to convince member states to adopt a common vaccination certificate as well as to keep the internal borders open. They couldn't fully achieve these goals and before travelling, we still need to fill out as many forms and learn just as many quarantine regulations and restrictions as there are countries – well, that's the member states' fault and not the EU's. As a Hungarian, I must also mention how the Hungarian government pulled out of the common vaccine agreement and decided to vaccinate a significant share of the population with the Chinese Sinopharm and the Russian Sputnik

products. By this act, it managed to push hundreds of thousands of Hungarian citizens back to the “heyday” of the Iron Curtain, since their vaccination certificates are hardly accepted by any European country, so they can't travel.

What does Europe mean to you in the broadest context of the term?

For me, Europe means the civilization that was created on the foundations of Greek philosophy, Roman law and Christian morality, from where it developed a unique critical attitude which forms the basis of our societal structure and which guarantees our freedom, since our political systems and democratic values are still firmly rooted in it to this day. That's what connects the nations of this diverse continent and that's what serves as an example for other nations in many parts of the world. Being a European is a value system and a world view for me.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: MATTIAS KARLSSON

Razgovarao: Jakov Kamber¹

Hans Kennert Mattias Herdarv Karlsson švedski je političar koji je bio vođa švedskih demokrata u Riksdagu od rujna 2014. do studenog 2019. Bio je član Riksdaga (SD) za Scania County od listopada 2010. Prethodno je bio vođa švedskih demokrata od 2014. do 2015. Trenutačno je na čelu konzervativnog think-tanka Oikos.



Poznata je činjenica da je posebno Švedska posljednjih godina mjesto velikih migracija ljudi iz afroazijskih paralela i meridijana i da se stvara sve veći broj šerijatskih geta. Mogu se čuti tvrdnje da je Vaša zemlja danas jedan od najvećih “multi-kulti” eksperimenata u Europi. Kako gledate na ove tvrdnje?

Ove su tvrdnje definitivno istinite. Lijevi liberali i kulturni marksisti potpuno su kontrolirali švedsko društvo, barem od 1968. Jedna od mnogih negativnih posljedica toga bila je ta da je Švedska usvojila najradikalniju politiku otvorenih granica u cijelom zapadnom svijetu. Nijedna druga zapadna zemlja nije prihvatila toliko neeuropskih tražitelja azila po glavi stanovnika kao Švedska. Izravan rezultat toga je da je Švedska od jedne od najsigurnijih zemalja na svijetu postala najopasnija zemlja u Europi. Pucnjave povezane s bandama, pogubljenja, bombaški napadi i grupna silovanja švedskih žena događaju se svaki tjedan. Mnogi se Šveđani sada osjećaju kao stranci u svojoj zemlji.

¹ bacc. oec., Park Stara Trešnjevka 4 adresa, jakovkamber@yahoo.com

Je li Vaša zemlja gledano iz današnje perspektive imala više koristi ili štete od ulaska u Europsku uniju?

Moje je osobno mišljenje da je članstvo u EU nanijelo više štete nego koristi. Naše privatne tvrtke imale su koristi od pristupa unutarnjem tržištu, ali kao što pokazuje primjer susjedne nam Norveške, to bi se moglo postići i bez članstva u EU.

Naša je članarina vrlo visoka i zbog toga nam je teže priuštiti zbrinjavanje naših bolesnih i starijih osoba u svojoj zemlji. Članstvo u EU također je značilo ozbiljan gubitak slobode i nacionalnog suvereniteta, značilo je i manje kontrole granica, veće useljavanje i više kriminala.

Koliko smatrate bitnim načelo supsidijarnosti u vidu ostavljanja autonomije nadležnosti rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično) za budućnost Europske unije?

Supsidijarnost je ključna jer je nacionalni suverenitet ključan, a nacionalni je suverenitet ključan jer bez njega nema demokracije.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država i zašto?

Europski demos ne postoji.

Može li Europska unija u budućnosti biti ravnopravna sila s Rusijom, Kinom i SAD-om?

Europa je kao entitet trenutačno relativno slaba na međunarodnoj sceni, ali bi vjerojatno, teoretski, mogla prerasti u veliku silu ako bismo svi odlučili slijediti tu ulogu kao sveobuhvatni cilj. Da bi se to dogodilo, moralo bi nestati još više naših nacionalnih razlika, Europa bi morala govoriti jednim glasom o gotovo svakom globalnom pitanju, proračun EU-a morao bi se još više povećati, EU bi morala

graditi snažnu zajedničku vojsku, otpor pojedinih nacionalnih država trebao bi se zanemariti čak i više nego danas. Europa bi vjerojatno morala biti više angažirana nego danas u različitim globalnim sukobima koji se zapravo ne tiču običnih građana njezinih nacija i biti spremna poslati mnoge svoje mlade ljude da ginu u tim sukobima.

Koliko danas Europska unija dobro artikulira zajedničku vanjsku politiku? Jeste li za jačanje vojske Europske unije?

Ukratko, mislim da je moguće da Europa postane velika sila, ali ne mislim da je to sudbina koju bismo trebali slijediti.

S obzirom na to da Europski sud može donijeti drugačiju presudu nego čitav pravni poredak zemlje članice je li u tom pogledu izgubljen sudski suverenitet država članica budući da se u tim slučajevima može donijeti drugačija konačna presuda od presude najvišeg suda države članice?

Smatram da je zajedničko tržište vrlo važno za razvoj i dobrobit Europe. Da bi zajedničko tržište funkcioniralo moraju postojati neki nadnacionalni zakoni i propisi te sud na europskoj razini koji te zakone može provoditi. No, osim zakona i propisa koji su izravno povezani s funkcijom zajedničkog tržišta, ne mislim da bi europski sud trebao imati bilo kakav utjecaj nad nacionalnim državama.

Je li zajednička valuta dobra za sve članice EU-a i kako se uvođenje EURA odrazilo na gospodarstvo Vaše zemlje?

Zajednička je valuta više federalistička politička ideja nego ekonomska ideja, i to je ustvari loša ideja. Švedska nije dio zajedničke valute, odbili smo to na referendumu 2003. godine. Ja sam osobno bio vrlo angažiran na protivničkoj strani. Odluka da zadržimo švedsku valutu dobro nam je poslužila. Na primjer, spašene su stotine tisuća radnih mjesta.

Za što se najviše kod Vas koriste europski fondovi?

Nisam siguran. Pretpostavljam da bi to bio fond za regionalni razvoj, jer smo rijetko naseljena nacija s velikim razlikama između gradskih područja i sela. No, mi smo neto doprinositelj proračunu EU-a, a ja bih više volio da većina novca nije uopće ni odlazila iz Švedske. Sada se moramo prijaviti za neke od mrvica vlastitog novca i EU još odlučuje na koji način smijemo iskoristiti te mrvice.

Kako se u Vašoj zemlji gledalo na migracijsku krizu i smatrate li da je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

Migracijska kriza bila je katastrofa za Švedsku i mislim da bi se većina našeg stanovništva danas složila s tom procjenom. EU je potpuno podbacila u svom rješavanju krize, ali je i naša vlastita socijalistička vlada još više podbacila.

Smatrate li da s obzirom na migracijska kretanja i rast populacije u Africi i na Bliskom istoku može doći do supstitucije domicilnog stanovništva i kako se Vaša zemlja postavila prema pitanju migracija iz tih područja?

Definitivno postoji rizik da bi autohtono stanovništvo Europe moglo postati manjina u svojoj zemlji ako se pitanje migracije ne rješava na odgovoran način. U Švedskoj je domaće stanovništvo već u nekim dijelovima zemlje manjina. Stare, vodeće stranke u Švedskoj polako se bude u toj stvarnosti, ali malo prekasno.

Christopher Dawson je u knjizi *Razumijevanje Europe* iznio tvrdnju da kako je Europa bila manje kršćanskom tako je i opadao i njezin utjecaj u međunarodnim odnosima. Smatrate li Vi da je kršćanski identitet Europe bitan za njenu političku budućnost i treba li se njegovo mjesto regulirati na razini Europe kao što je primjerice u ustavu Mađarske?

Vjerujem da je kršćanski identitet važan za budućnost Europe, ali ne vjerujem da bi pitanja vjerskog identiteta trebala biti regulirana na europskoj razini. Pristup vjerskom identitetu trebala bi odlučiti svaka nacionalna država sama za sebe.

Je li bruxelleska administracija imala dobar ili loš odgovor na korona krizu i kako se Vaša zemlja postavila po tom pitanju?

Bruxelleska administracija nije pružila nikakvu relevantnu podršku tijekom prvog razdoblja korona krize. Pristup Švedske pandemiji do sada je bio relativno laissez-faire orijentiran. Bilo je to dobro za naše gospodarstvo i za našu osobnu slobodu, ali je nažalost uzrokovalo mnogo nepotrebnih smrti među našim starijim sunarodnjacima u ranoj fazi pandemije.

Što za Vas znači Europa u najširem kontekstu tog pojma?

Za mene je koncept Europe zajednička civilizacija koja se temelji na filozofskom naslijeđu iz Atene, Rima i Jeruzalema, ali također i na kulturnom bogatstvu i raznolikosti njenih nacionalnih država.

Švedska ministrica za integraciju, socijaldemokratkinja, 2004. u kurdskej je džamiji rekla publici da su Šveđani ljubomorni na Kurde jer imaju bogatu i ujedinjenu kulturu i povijest, za razliku od Šveđana koji se diče samo glupim stvarima poput slavlja Ivanjske noći. Švedski premijer Fredrik Reinfeldt (iz konzervativne „Umjerene stranke“) 2006. godine rekao je: „Samo je barbarstvo istinsko švedsko. Svaki je daljnji razvoj došao izvana“. 2005. jedan je novinar upitao Lisu Bergh, tajnicu švedskoga parlamenta i glavnu dužnosnicu za integraciju, je li švedska kultura vrijedna očuvanja ili ne, na što je ona odgovorila ovako: „Pa, što je zapravo, švedska kultura? I mislim da sam time odgovorila na pitanje“. Kako gledate na ovakve tvrdnje koje negiraju po-

stojanje švedske kulture? Od kuda dolazi takva autošovinistička politika?

Prezirem oikofobiju švedske elite i proveo sam cijeli svoj odrasli život boreći se s njom. Pitanje podrijetla ove oikofobije složeno je i povezano s različitim dijelovima naše kulture i povijesti, ali glavni odgovor je da su kulturni marksisti u Švedskoj bili vrlo učinkoviti u osvajanju svih vodećih, visokih pozicija u švedskom društvu od 1968. pa nadalje.

INTERVIEW WITH MATTIAS KARLSSON

Interviewed by: Jakov Kamber¹

Hans Kennert Mattias Herdarv Karlsson is a Swedish politician who served as Leader of the Sweden Democrats in the Riksdag from September 2014 to November 2019. He has been a Member of the Riksdag (SD) for Scania County since October 2010. He previously served as Leader of the Sweden Democrats from 2014 to 2015. He currently heads the conservative think-tank Oikos.



It is a well-known fact that Sweden, in particular, has been the site of large migrations of people from Afro-Asian territories in recent years and that an increasing number of Sharia ghettos are being created. Today, we can hear claims that your country is one of the most extensive “multi-cult” experiments in Europe. How do you view these claims?

These claims are definitely true. Leftwing liberals and cultural Marxists have been in total control of Swedish society, at least since 1968. One of many negative results of this has been that Sweden adopted the most radical open border policies in all the western world. No other western country has accepted as many non-European asylum seekers per capita as Sweden. A direct result of this is that Sweden has gone from being one of the safest

¹ bacc. oec., Park Stara Trešnjevka 4 adresa, jakovkamber@yahoo.com

countries on earth to becoming the most dangerous country in Europe. Gang-related shootings, executions, bombings, and gang rapes of Swedish women occur every week. Many Swedes now feel like strangers in their own country.

Has your country seen more benefits or harm from joining the European Union from today's perspective?

My personal opinion is that EU membership has caused more harm than good. Our private company has benefited from access to the internal market, but as the example of our neighboring country, Norway, shows, this could have been achieved without the EU membership.

Our membership fee is very high, and that makes it harder for us to afford the caretaking of our sick and elderly in our own country. The EU membership has also meant a severe loss of freedom and national sovereignty, and it has also meant less border control, higher immigration, and more crime.

How important do you consider the principle of subsidiarity to be in leaving the autonomy of the jurisdiction for the internal affairs of the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

Subsidiarity is crucial because national sovereignty is crucial, and national sovereignty is crucial because there is no democracy without it.

Are you personally more for the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

A European demos does not exist.

Can the European Union be an equal power with Russia, China, and the United States in the future?

Europe as an entity is relatively weak at the international scene at the moment but could probably, theoretically, grow into a great power if we all decided to pursue that role as an overarching goal. In order for that to happen, even more of our national differences would have to disappear though, Europe would have to speak with a single voice on almost every global issue, the EU-budget would have to increase even further, the EU would have to build a strong common army, disagreeing nation-states would have to be disregarded even more than today. Europe would probably have to be more engaged than today in different global conflicts that don't really concern the ordinary citizens of its nations and be prepared to send many of its young people to die in those conflicts.

How well does the European Union articulate a common foreign policy today? Are you in favor of strengthening the European Union army?

In short, I think it is possible for Europe to become a great power, but I don't think it is a destiny we should pursue.

Given that the European Court of Justice may give a different judgment than the entire legal order of a Member State, is the judicial sovereignty of the Member States lost in this respect since in these cases, a different final judgment can be given than the judgment of the highest court of a Member State?

I believe that the common market is very important for the development and well-being of Europe. In order for the common market to function, there needs to be some supranational laws and regulations and a court on the European level that can enforce those laws. But besides laws and regulations that are directly linked to

the function of the common market, I don't think that the European court should have any say over the nation-states.

Is the common currency suitable for all EU members, and how has the introduction of the EURO affected your country's economy?

The common currency is more of a federalistic political idea than an economic idea, and it is a terrible idea. Sweden is not a part of the common currency. We rejected it in a referendum in 2003. I was heavily involved personally on the no-side. The decision to keep our Swedish currency has served us very well. Hundreds of thousands of jobs have been saved, for example.

Can you name what uses the most of the European funds in your country?

I'm not sure. I'm guessing that it would be the regional development fund since we are a sparsely populated nation with significant differences between the city-areas and the countryside. We are a net-contributor to the EU budget, though, and I would much prefer if most of the money stayed in Sweden, to begin with. Now we have to apply for some of the crumbs of our own money, and the EU decided how may use these crumbs.

How was the migration crisis viewed in your country, and do you think the EU had an effective political and legal response to the situation?

The migration crisis was a disaster for Sweden, and I think a majority of our population would agree with that estimate today. EU completely failed in their handling of the crisis, but our own socialist government failed even more.

Do you think that, given the migration trends and population

growth in Africa and the Middle East, there may be a substitution of the domicile population, and how has your country approached the issue of migration from those parts?

There is definitely a risk that the native populations of Europe could become a minority in their own countries if the migration issue is not handled in a responsible way. In Sweden, the native population is already a minority in some parts of the country. The old establishment parties in Sweden are slowly waking up to this reality, but it is still too little and too late.

In his book *Understanding Europe*, Christopher Dawson argued that as Europe became less Christian, its influence in international relations also declined. In your opinion, is Europe's Christian identity important for its political future, and should its place be regulated at the European level, as in, say, the Hungarian constitution?

I do believe that the Christian identity is important for the future of Europe, but I don't believe that questions regarding religious identity should be regulated on a European level. The approach to religious identity should be up to every nation-state to decide.

Did the Brussels administration have a good or bad response to the corona crisis, and how did your country position itself on this issue?

The Brussels administration did not provide any relevant support during the first period of the Corona crisis. Sweden's approach to the pandemic has been relatively laissez-faire oriented so far. It's been good for our economy and personal freedoms, but it also caused a lot of unnecessary deaths amongst our elderly in the early stage of the pandemic.

What does Europe mean to you in the broadest context of the term?

For me, the concept of Europe is a shared civilization based on the philosophical heritage from Athens, Rome, and Jerusalem, but it also the cultural richness and diversity of its nation-states.

The Swedish Minister for Integration, a Social Democrat, told the audience in a Kurdish mosque in 2004 that Swedes are jealous of Kurds because they have a rich and united culture and history, unlike Swedes who boast of only stupid things like celebrating Midsummer Night. Swedish Prime Minister Fredrik Reinfeldt (from the conservative "Moderate Party") said in 2006: "Only barbarism is genuinely Swedish. Every further development came from outside. "In 2005, a journalist asked Lisa Bergh, secretary of the Swedish parliament and chief integration official, whether Swedish culture was worth preserving or not, to which she replied: "Well, what exactly is Swedish culture? I think that answers the question. "How do you view such claims that deny the existence of Swedish culture? From where does such auto-chauvinist policy originate?

I despise the oikophobia of the Swedish elites, and I have spent all my adult life fighting it. The question of the origin of this oikophobia is complex and connected to different parts of our culture and history, but the main answer is that the cultural Marxist in Sweden was very efficient in conquering all commanding heights in the Swedish society from 1968 and onwards.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: PATRYK TOMASZ JAKI

Razgovarao: Goran Andrijanić¹

Patryk Tomasz Jaki (rođen 11. svibnja 1985. u Opoleu) poljski je političar, član Europskoga parlamenta, bivši državni tajnik u Ministarstvu pravosuđa (prvi zamjenik ministra pravosuđa) i prvi zamjenik glavnoga državnog odvjetnika, bivši predsjednik Odbora za provjeru za reprivatizaciju od 2017. Dana 18. studenoga 2015. Patryk Jaki postao je državnim tajnikom u Ministarstvu pravosuđa zaduženim za, između ostaloga, nadzor nad Zatvorskom službom. Također je imenovan opunomoćenikom ministra pravosuđa za provedbu sustava elektroničkoga nadzora. Izvršio je izmjenu postojećega zakona, kojom se zabranjuje oduzimanje roditeljskoga prava na skrb nad djecom zbog lošega imovinskog stanja. Povjeren mu je nadzor nad osnivanjem Muzeja prokletih vojnika i političkih zatvorenika Poljske Narodne Republike. Ujedno je i predsjednik Tima za zaštitu obiteljske autonomije i obiteljskoga života pri Ministarstvu pravosuđa. Patryk Jaki predsjednik je i Središnjega vijeća za društvenu prilagodbu i pomoć osuđenima. Pokrenuo je osnivanje Verifikacijskoga odbora za reprivatizaciju, a 11. svibnja 2017. postao je i predsjednikom istoga. Patryk Jaki je i autor registra seksualnih prijestupnika u Poljskoj, koji je dostupan na mrežnim stranicama ms.gov.pl od 1. listopada 2017. Autor je vladinoga programa za zapošljavanje zatvorenika,



koji je pomogao povećanju zaposlenosti među osuđenima za 50%. Predsjednik je i poljskoga Vijeća za kazneno-popravnu politiku. Godine 2017. izjavio je kako je “zaustavljanje islamizacije njegov Westerplatte”. Dana 11. listopada 2017., Patryk Jaki dobio je nagradu “Polski Kompas” (Poljski kompas) koju dodjeljuje mjesečnik Gazeta Bankowa za svoju “borbu protiv reprivatizacijske mafije”. Tijekom izbora za Europski parlament dobio je gotovo 260 tisuća glasova. Trenutno je u Europskomu parlamentu član Odbora za građansku slobodu, pravosuđe i unutarnje poslove. Izvjestitelj je uredbe o borbi protiv terorizma na području Europske unije i potpredsjednik Parlamentarne skupštine europskih i istočnih zemalja. Odgovoran je za kampanju “Spasimo heroje” koja promiče obnovu ulica nazvanih u čast generala Emila Augusta Fieldorfa “Nila” i Zygmunta Szendzielarza “Łupaszka”, kao i za zakonodavnu inicijativu “Obnovimo sate povijesti u školama”.

Priča o Polesitu, dakle ona o navodnomu izlasku Poljske iz Europske unije, nekoliko je posljednjih mjeseci omiljena tema zapadnih medija koji se bave konfliktom Varšave i Bruxellesa. Je li Polesit zaista stvarna opcija?

Strategija Poljske jest borba za povratak Unije na one koncepte koje su zagovarali njezini „očevi osnivači“, prvenstveno Robert Schuman. Oni su Uniju zamišljali kao mjesto slobodnoga kretanja usluga, robe, ljudi, u kojemu će suverene države zadržati svoje ovlasti i vlastiti politički identitet, kulturu i sigurnost.

Danas je Europska unija pretvorena u institucionalno oruđe za negiranje nacionalnih država i preuzimanje njihovih političkih ingerencija, pri čemu se to događa uz potpuno ignoriranje temeljnih ugovora EU-a.

Sada se, naravno, postavlja pitanje kako će se taj proces okončati. Mi Poljaci i dalje vjerujemo kako će on završiti dobro. Ako se to,

¹ dipl. nov., Klonowa 38, 05-080 Koczargi Stare, goranan@gmail.com

međutim, ne dogodi, ako Poljskoj nastavi oduzimati suverenitet, ne vjerujem da će Poljaci na to pristati.

Kako se zapravo dogodio taj proces? Kako smo od prvotnih ideala „očeva Europe“ koje ste spomenuli, došli do potpune suprotnosti?

Odgovor se krije u poziciji Njemačke, najmoćnije države u EU. Ta država je uvidjela kako je premalena za daljnju ekspanziju svoga gospodarstva. Europska unija pomogla joj je osvojiti nova tržišta, podigla njezino gospodarstvo na višu razinu i pomogla joj prestići Francusku. Međutim, za njezinu ekspanzivnu i moćnu ekonomiju, to je i dalje premalo.

Mehanizmi regulacije jedinstvenoga tržišta koje su Njemačkoj na raspolaganju nedovoljni su joj. Sada su u igri još ambiciozniji planovi, što pokazuje i sadržaj koalicijskoga ugovora nove vlasti u Berlinu. Tu se događa određena restauracija Bismarckove politike „Mitteleuropa“, unutar koje su države Srednje Europe potčinjene Njemačkoj. Osvari li se plan federalizacije EU, koji je iznesen u spomenutom ugovoru, čeka nas upravo ta potčinjenost.

Zagovaranje donošenja svih odluka u Uniji metodom kvalificirane većine znači da će manjim državama biti oduzeto pravo veta, što u praksi znači da im se oduzima pravo glasa. Takva bi metoda glasanja dovela u podređen položaj manje države, što je u potpunoj suprotnosti s prijašnjom idejom, koja je malim državama taj glas osiguravala mogućnošću veta.

Što se samoga procesa promjene ciljeva Unije tiče, riječ je o kompleksnomu i dugotrajnomu procesu. Jedna od njegovih ključnih točaka zasigurno je Ustav za Europu, koji je trebao inaugurirati najvažnije elemente Unije kao federacije, što je potom bilo odbaceno referendumima u Nizozemskoj i Francuskoj. Kada se shvatilo kako to neće moći biti nametnuto na takav način, kako ljudi to

neće prihvatiti, krenulo se u politiku svršenoga čina, kojoj nazočimo danas, primjerice proutpravnim širenjem ovlasti Europskoga suda.

Puno „bure“ izazvala je odluka poljskoga Ustavnog suda iz listopada, koja je ponovno utvrdila primat poljskoga Ustava nad propisima EU. Nije to prva takva odluka nekoga nacionalnoga suda u Uniji, stoga izazvavši jake reakcije?

Ta odluka poljskoga Ustavnog suda u skladu je sa važećim Ugovorima o Uniji, u kojima nema ni riječi o tome kako bi EU i njezino zakonodavstvo moglo imati prvenstvo pred državama članicama. Europska unija je organizacija sastavljena od članica, i ima točno onoliko ovlasti koliko su joj te države dale. Unatoč tomu, Europski je sud širio svoje ovlasti, zanemarujući ugovore, pravila i običaje. Odluka poljskoga Ustavnog suda prijelomna je samo u tome smislu da oštro postavlja granice protupravnomu širenju ovlasti. Pri tomu, treba napomenuti kako su slične odluke donosili i ustavni sudovi drugih država, poput Njemačke.

Poljska je odluka ipak pomak, kako zbog konteksta u kojemu je donesena, tako i zbog činjenice da je riječ o instituciji države istočne Europe, a ne zapadne, kojoj je sve dopušteno.

Tu su očito na snazi dvostruki kriteriji, pa je nekima zabranjeno ono što je dopušteno drugima?

Očito su neke države naviknute tako se ponašati prema novim članicama. Odreći se kolonijalnoga pristupa, za njih je preteška zadaća.

Nažalost, neki Poljsku i druge države toga dijela Europe vide tek kao izvor jeftine radne snage, domovine berača šparoga i jagoda, a ne ravnopravne partnere. To je bit toga spora i iz njega izvire sve te sporne odluke institucija Unije.

Ono čemu svjedočimo, u suprotnosti je sa svim lijepim geslima o

„europskoj solidarnosti“. Najbolji primjer toga jest gradnja plinovoda Nord Stream 2, između Rusije i Njemačke, na kojemu Berlin inzistira. Taj plinovod šteti interesima ujedinjene Europe, ali koristi onima Njemačke. I taj interes, dakle njemački, uvijek pobjeđuje, čak i kada je to na štetu svih drugih država članica.

Još nešto čemu svjedočimo jest nametanje određenoga svjetonazora i ideoloških obrazaca svim članicama. Dokaz tome jesu rezolucije Europskoga parlamenta koje su napale zabranu eugeničkoga pobačaja u Poljskoj?

To je još jedan primjer neovlaštenoga zadiranja u kompetencije suverenih država. Zadiranje koje je protiv prava i protiv dobre političke kulture.

Ugovor iz Lisabona u članku 4. jasno naglašava kako se Unija može baviti samo onim nadležnostima koje joj predaju države članice.

Unija nikada nije dobila nadležnost baviti se područjem pravosuđa, a rat koji se vodi protiv nas povezan je upravo s tim područjem i pitanjem sudstva.

Naravno da Unija pokušava stvoriti svjetonazorski i ideološki homogenu zajednicu. Jer, ako želite stvoriti federalni model koji će funkcionirati, morate uništiti ili neutralizirati nacionalne identitete država koji su u njemu. Dok bude postojao poljski, hrvatski ili bilo koji drugi nacionalni identitet, dotle će biti teško stvoriti Sjedinjene Europske Države. Nacionalni identiteti negirani su ideologijama poput LGBT i rodni ideologija koje su, to je jasno, izravno suprotstavljene identitetima naroda uspostavljenima pod utjecajem kršćanstva i racionalnosti.

Kršćanstvo je, ne zaboravimo, sinteza vjere i razuma, a oni to žele uništiti uz pomoć ideologije koja spol vidi isključivo kao kulturološki fenomen, suprotstavljena je naravnomu pravu, ne priznaje postojanje objektivnoga dobra i ljepote, nego to prepušta osobno-

mu odabiru. I na taj način žele uništiti duh, kako bi stvorili prostor za manipulaciju.

Članstvo u Uniji Poljskoj je, ipak, donijelo i određene koristi?

Jasno je kako smo imali koristi od pristupa jedinstvenomu tržištu. Međutim, treba naglasiti kako su više koristi od uspostave toga tržišta imale države „stare Europe“. Dobile su pristup velikomu i atraktivnomu poljskom tržištu, u kojemu nakon izlaska iz komunizma nije bilo kapitala.

Nadalje, brzo se pokazalo kako su Poljaci vrlo konkurentni djelatnici, s iznimnom naobrazbom, što se dokazalo i na zapadu gdje su postigli velik uspjeh na tržištu rada, pa i na rukovodećim mjestima. Minus članstva jest što smo gospodarski vrlo brzo postali institucionalno kolonizirani. Politički, pokušalo nas se dovesti u situaciju u kojoj bismo izgubili svoju suverenost, a svaka odluka bila bi odobravana.

Dakle, svakako postoje plusevi našega članstva. Međutim, smjer u kojemu EU sada ide mogao bi sve te pluseve eliminirati. Dogodi li se i to da bude realiziran projekt porezne harmonizacije, o kojemu Bruxelles neprekidno govori, to će uništiti konkurentnost Poljske i ostalih država Srednje Europe. Bit će to velik udarac za nas i naš će rast biti zaustavljen.

Kakva je onda, po Vama, budućnost Unije? Što može promijeniti ovaj smjer u kojemu ide?

Potrebno je da javno mnijenje postane svjesno procesa koji se upravo događaju. Objasniti da je riječ o oduzimanju slobode. O projektu koji ima za cilj eliminirati svaku različitost i identitete, stvoriti države koje su pod nadzorom jednoga centra moći. O izgradnji nove Babilonske kule, koja će se srušiti pred našim očima. Ako će dovoljno građana Unije razumjeti obilježja toga procesa,

može se dogoditi da će ta svjesnost učiniti da nitko neće htjeti počiniti masovno samoubojstvo kao narod.

Ne računam da će elite u Bruxellesu promijeniti svoj plan. Ono što ih jedino može natjerati na to, jest pritisak građana i njihovo jasno odbijanje pristati na takve igre.

INTERVIEW WITH PATRYK TOMASZ JAKI

Interviewed by: Goran Andrijanić¹

Patryk Tomasz Jaki (born 11 May 1985 in Opole) is a Polish politician, member of the European Parliament, former Secretary of State in the Ministry of Justice (First Deputy Minister of Justice) and First Deputy Attorney General, former Chairman of the Verification Committee for Reprivatisation since 2017. On 18 November 2015, Patryk Jaki became Secretary of State in the Ministry of Justice, responsible for, inter alia, supervision over the Prison Service. He was also appointed Plenipotentiary of the Minister of Justice for the Implementation of the Electronic Monitoring System. He drafted an amendment to the existing law to prohibit depriving parents of the right of custody of their children on the grounds of their dire financial situation. He has been entrusted with oversight over establishing the Museum of Cursed Soldiers and Political Prisoners of the Polish People's Republic. He is also the chairman of the Team for the Protection of Family Autonomy and Family Life in the Ministry of Justice. Patryk Jaki is the chairman of the Central Council for Social Readaptation and Assistance to Convicts. He initiated the establishment of the Verification Committee for Reprivatisation and, on 11 May 2017, became its chairman. Patryk Jaki is the author of a registry of sex offenders in Poland, available on ms.gov.pl since 1 October



¹ dipl. nov., Klonowa 38, 05-080 Koczargi Stare, goranan@gmail.com

2017. Patryk Jaki is the author of a government program for the employment of prisoners, which has helped to increase employment among convicts by 50%. Patryk Jaki is the chairman of the Polish Council of Penitentiary Policy. In 2017, Jaki stated that “stopping Islamization is his Westerplatte”. On 11 October 2017, Patryk Jaki received the “Polski Kompas” (Poland’s Compass) award granted by the Gazeta Bankowa monthly for his “fight against a reprivatisation mafia”. During elections to the European Parliament gained almost 260 thousand votes. This is the best result not from the first place on the list in the history of the Polish Republic. Presently in the European Parliament - member of the Civic Freedom, Justice and Interior Committee. Reporter of the regulation concerning fighting with terrorism in the area of the European Union and vice-chairman of the European and Eastern Countries Parliament Assembly. Earlier, Deputy to the Seventh and Eighth Term Sejm; Opole Councillor during the Fifth and Sixth Term; He is responsible for the “Save the Heroes” campaign promoting the restoration of streets named in honor of generals Emil August Fieldorf “Nil” and Zygmunt Sze-ndzielarz “Łupaszka”, as well as the legislative initiative “Let’s Restore History Lessons at Schools.”

The story of Polexit, i.e., the alleged exit of Poland from the European Union, has been a favorite topic of the Western media dealing with the Warsaw-Brussels conflict for the last few months. Is Polexit really a possible option?

Poland’s strategy is to fight for the return of the Union to those concepts advocated by its “founding fathers”, primarily Robert Schuman. They envisioned the Union as a place of free movement of services, goods, people, in which sovereign states would retain their powers and their own political identity, culture, and security. The European Union has become an institutional tool for denying

nation-states and taking over their political authority while completely disregarding fundamental EU treaties.

Of course, the question arises as to how this process will end.

We Poles still believe that it will end well. If that does not happen, however, if Poland continues to be deprived of its sovereignty, I do not think that the Poles will agree to that.

How did this process actually happen? How did we come from the original ideals of the “fathers of Europe” you mentioned to the complete opposite?

The answer lies in the position of Germany, the most powerful country in the EU. That state realized it was too small to expand its economy further. The European Union helped it conquer new markets, raised its economy to a higher level, and helped it overtake France. However, it is still too little for its expansive and powerful economy.

The single market regulation mechanisms available to Germany are insufficient. Even more ambitious plans are at stake now, as shown by the content of the new government’s coalition agreement in Berlin. There is a certain restoration of Bismarck’s policy “Mitteleuropa”, within which the countries of Central Europe are subordinated to Germany. If the plan for the federalization of the EU, which was presented in the mentioned agreement, fails, it is precisely this subordination that awaits us.

Advocating for all decisions in the Union by qualified majority means that smaller states will be deprived of the right to veto, which in practice means that they are deprived of the right to vote. Such a voting method would put a smaller state in a subordinate position, which completely contradicts the previous idea, which provided small states with the possibility of a veto. As far as the process of changing the Union’s objectives is concerned, it

is complex and time-consuming. One of its key points is undoubtedly the Constitution for Europe, which inaugurated the essential elements of the Union as a federation, which was then rejected by referendums in the Netherlands and France. When it was realized that it would not be possible to impose it so that people would not accept it, they started the policy of a finished act, which we are witnessing today, for example, by illegally expanding the powers of the European Court.

A lot of “storm” was caused by the decision of the Polish Constitutional Court in October, which re-established the primacy of the Polish Constitution over EU regulations. Is this not the first such decision of a national court in the Union, therefore provoking strong reactions?

The decision of the Polish Constitutional Court is in line with the current Treaties of the Union, which do not say how the EU and its legislation could take precedence over the member states.

The European Union is an organization made up of members and has precisely as many powers as those states have given it. Nevertheless, the European Court of Justice has expanded its influence, ignoring treaties, rules, and customs.

The decision of the Polish Constitutional Court is groundbreaking only in the sense that it sharply sets limits to the unlawful expansion of authorities. It should be noted that similar decisions were made by the constitutional courts of other countries, such as Germany.

However, the Polish decision is a step forward, both due to the context in which it was made and because it is an institution of the state of Eastern Europe, not Western, to which is allowed everything.

There are obviously double criteria in place, so some are restricted to what others are allowed to do?

Obviously, some countries are used to behaving this way towards new members. Giving up the colonial approach is too difficult a task for them.

Unfortunately, some see Poland and other countries in that part of Europe only as a source of cheap labor, the homeland of asparagus and strawberry pickers, and not equal partners. That is the essence of this dispute, and it is the source of all these controversial decisions of the Union's institutions.

What we are witnessing is at odds with all the nice slogans about “European solidarity”. The best example of this is the Nord Stream 2 gas pipeline construction between Russia and Germany, on which Berlin insists. This pipeline harms the interests of a united Europe but benefits those of Germany. And that interest, German interest, always wins, even when it is to the detriment of all other member states.

Another thing we are witnessing is the imposition of a particular worldview and ideological patterns on all members. Proof of this are the resolutions of the European Parliament that attacked the ban on eugenic abortion in Poland?

That is another example of unauthorized encroachment on sovereign states' competencies, an encroachment directed against rights and against good political culture.

The Article 4 Treaty of Lisbon clarifies that the Union can only deal with the jurisdictions conferred on it by the Member States. The Union has never been given the jurisdiction to deal with the field of justice, and the war being waged against us is connected with that area and the judiciary issue.

Of course, the Union is trying to create a worldview and ideo-

logically homogeneous community. Because if you want to create a federal model that will work, you have to destroy or neutralize the national identities of the states in it. As long as there is a Polish, Croatian, or any other national identity, it will not be easy to create a United European State. National identities are denied by ideologies such as LGBT and gender ideologies that are, clearly, directly opposed to the uniqueness of peoples established under the influence of Christianity and rationality.

Christianity is, let's not forget, a synthesis of faith and reason, and they want to destroy it with the help of an ideology that sees gender exclusively as a cultural phenomenon, is opposed to natural law, does not recognize the existence of objective good and beauty, but leaves it to personal choice. And in this way, they want to destroy the spirit, in order to create space for manipulation.

However, has membership in the Union brought certain benefits to Poland?

It is clear that we have benefited from access to the single market. However, it should be emphasized that the "old European" countries have benefited more from establishing this market. They gained access to a large and attractive Polish market, in which there was no capital after the exit from communism.

Furthermore, it quickly became apparent that Poles are very competitive workers with exceptional education, gradually proven in the west, where they have achieved great success in the labor market and even in management positions.

The disadvantage of membership is that we quickly became institutionally colonized economically. Politically, they tried to put us in a situation where we would lose our sovereignty, and any decision would be approved without scrutiny.

So, there are definitely pluses to our membership. However, the direction in which the EU is now heading could eliminate all these pluses. If the tax harmonization project, which Brussels is constantly talking about, is realized, it will destroy the competitiveness of Poland and other Central European countries. It will be a big blow for us, and our growth will cease.

What, in your opinion, is the future of the Union? What can change this direction in which it is going?

Public opinion needs to become aware of the processes that are just happening. Explain that this is a deprivation of liberty, a project that aims to eliminate all differences and identities and create states under the control of one center of power. It is about the construction of the new Tower of Babel, which will collapse before our eyes.

If enough citizens of the Union understand the features of this process, it may happen that this awareness will make no one want to commit mass suicide as a nation.

I do not count on the elites in Brussels to change their plan. The only thing that can make them do that is the pressure of the citizens and their apparent refusal to agree to such games.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: TOMÁŠ ZDECHOVSKÝ



Razgovarao:

mag. rel. int. Davor Dijanović¹³

Tomáš Zdechovský (rođen 2. studenoga 1979.) češki je političar, krizni menadžer, medijski analitičar, pjesnik i pisac. Od 2014. je zastupnik u Europskom parlamentu s KDU-ČSL-om, koji je dio Europske pučke stranke. Tomáš Zdechovský stekao je tri magistarska zvanja, dva na Sveučilištu Južne Češke, České Budějovice (pastoralni asistent i edukator u slobodno vrijeme), a treće na Sveučilištu Masaryk za studij medija. Također je diplomirao političke komunikacije na Sa-

lezijanskom Papinskom sveučilištu. Od 2006. godine redovito drži predavanja o kriznom upravljanju i kriznoj komunikaciji u politici na raznim sveučilištima. Godine 2004. osnovao je PR i komunikacijsku tvrtku Commservis, koju je vodio iz položaja glavnoga izvršnog direktora, sve dok nije izabran za zastupnika u Europskom parlamentu. Upravljaio je i podružnicom tvrtke WIFI Češka. Član je KDU-ČSL-a, a 2007. – 2008. obnašao je dužnost regionalnoga menadžera u Pardubičkom kraju. Prvi put se kandidirao za Europski parlament 2009. godine na 14. mjestu stranačke liste, no nije izabran. Dobio je velike hvale i stekao velik odjek za svoj nominacijski govor na Kongresu KDU-ČSL-a, održanome u lipnju 2013. u Olomoucu. Na izborima za Europski parlament 2014. drugi put se kandidirao za

¹³ univ. bacc. rel. int., Marina Getaldića 9, 43 000 Bjelovar

KDU-ČSL. Postavljen je na 3. mjesto stranačke liste i izabran za zastupnika u Europskom parlamentu u 8. sazivu doma. Godine 2019. treći put se kandidirao za Europski parlament i ponovno je izabran. Dana 2. prosinca 2019. najavio je namjeru kandidirati se za predsjednika KDU-ČSL-a, međutim, na stranačkoj konferenciji objavio je kako je odlučio povući svoju kandidaturu te se umje liste i izabran za zastupnika u Europskom parlamentu u 8. sazivu doma. Godine 2019. treći put se kandidirao za Europski parlament i ponovno je izabran. Dana 2. prosinca 2019. najavio je namjeru kandidirati se za predsjednika KDU-ČSL-a, međutim, na stranačkoj konferenciji objavio je kako je odlučio povući svoju kandidaturu te se umjesto toga kandidirao za zamjenika predsjednika stranke i na kraju bio izabran. Od 2014. Tomáš Zdechovský vodi slučaj Michalák. Kritizira praksu norveškoga Barneverneta i norveške politike zaštite djece u cjelini te zahtijeva njezinu promjenu. Krajem 2014., zajedno sa svojim kolegom europarlamentarcem Petrom Machom, počeo je aktivno sudjelovati u kampanji za povratak dvojice sinova Eve Michalákové, koje je odvela norveška lokalna služba za dječju skrb. Dvojica europarlamentaraca organizirala su prikupljanje novca za odvjetnike u majčnim parnicama. Također je pokrenuo otvoreno pismo norveškim vlastima koje je potpisalo gotovo 50 zastupnika iz različitih zemalja i frakcija u Europskom parlamentu. Autor je i uvoda u knjigu *Ukradeno Djetinjstvo: istina o norveškom sustavu skrbi za djecu*. Knjiga je objavljena 2019. godine i bavi se problematikom oduzimanja djece roditeljima od strane norveške službe za zaštitu djece Barnevernet, uzrocima velikog utjecaja ove ustanove i razlozima čestih kritika Barneverneta zbog kršenja ljudskih prava. Tomáš Zdechovský je nekoliko puta komentirao i europsku migrantsku krizu, a u srpnju 2015. posjetio je nekoliko izbjegličkih kampova na Siciliji. Izjavio je da su većina ljudi u lokalnim izbjegličkim kampovima zapravo ekonomski migranti. Nadalje, njegove

kritike usmjerene su prema Grčkoj koja je, prema njegovim riječima, zanemarila granične kontrole i registraciju pridošlica. S tim u vezi objavio je i članak u poznatoj znanstvenoj publikaciji Instituta Potomac u Washingtonu. Kao europarlamentarac, Tomáš Zdechovský je također pozvao na daljnju istragu Andreja Babiša na temelju navodne prijevare u dobivanju subvencija EU, koje su bile namijenjene za mala poduzeća. Gospodin Zdechovský se osvrnuo i na navodni sukob interesa Andreja Babiša u dobivanju EU subvencija za Agrofert grupu, zbog sumnje kako je Babiš i dalje stvarni vlasnik, čak i kada je član češke vlade. Kao europarlamentarac, istaknuo je i problem prijevare s kilometražom, koji se tiče tržišta rabljenih automobila u Češkoj posebice te drugih zemalja EU u srednjoj i istočnoj Europi općenito. Tomáš Zdechovský tvrdi kako je uvođenje Car-Pass sustava, koji se u Belgiji primjenjuje od 2006. godine, u cijeloj EU učinkovit način za borbu protiv i sprječavanja takvih prijevara (nezakonite manipulacije mjeračima kilometara). Tomáš Zdechovský je također dugo bio uključen u slučajeve čeških vozača kamiona u Engleskoj i Francuskoj, koji su upali u nevolje kada su njihove provjere vozila otkrile kako su ilegalni migranti ušli u teretni prostor bez znanja vozača.

Je li Vaša zemlja, gledano iz današnje perspektive, imala više koristi ili štete od ulaska u Europsku uniju?

Ulazak u Europsku uniju očito je bila najbolja odluka koju smo mogli učiniti. Što se tiče proračunske politike, mi smo njezini korisnici u Europskoj uniji, stoga o tomu ne bi trebalo ni raspravljati. Uspjeli smo podržati naše poslovanje u svim područjima europskim subvencijama, a to sigurno ne bi bilo moguće bez Europske unije. Međutim, Europski proračunski fond nije jedina stvar od koje imamo koristi kao Češka. Mora se naglasiti kako je članstvo i jamstvo stabilnosti, demokracije, sigurnosti i prosperiteta na koji

već dugo pozivamo u Europi. Očigledna prednost je i pristup velikom europskom tržištu.

Koliko smatrate da je bitno načelo supsidijarnosti u vidu ostavljanja autonomije nadležnosti rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično) za budućnost Europske unije?

Izrazito važno. Unatoč članstvu u Europskoj uniji, država bi trebala imati dovoljan stupanj autonomije u tim područjima. EU ne treba težiti ujedinjenju svih država, treba osigurati da se ljudska prava ne krše i manjinske skupine ne budu potlačene, ali ne treba pokušavati intervenirati u svim područjima. Jedna od najčešćih kritika euroskeptika jest kako postoji diktatura Bruxellesa. Dakle, načelo supsidijarnosti iznimno je važno za budući razvoj Europske unije.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država, i zašto?

Moje predsjedanje Unijom europskih federalista u Češkoj Republici jasno ukazuje na moj stav o ovom pitanju. Međutim, stvarno ne mislim da je danas vrijeme za raspravu o federalnoj EU. Umjesto toga, moramo se usredotočiti na pitanja reforme EU.

Može li Europska unija u budućnosti biti sila ravnopravna Rusiji, Kini i SAD-u?

Naravno. Europska unija već je ravnopravan igrač na međunarodnoj političkoj sceni. U cjelini, djeluje puno jače i kompaktnije protiv velikih sila poput Rusije, Kine ili Sjedinjenih Američkih Država. No, potrebno je unaprijediti dio EU koji će upravljati sigurnošću i biti partner NATO-u.

Koliko danas Europska unija dobro artikulira zajedničku vanjs-

ku politiku? Jeste li za jačanje vojske Europske unije?

Još uvijek postoje jasne praznine u zajedničkoj vanjskoj politici Europske unije koje je potrebno riješiti. Europskoj uniji ponekad nedostaje konsenzus i koordiniran pristup vanjskoj politici. Štoviše, ako nema vojnu silu, bit će teško provoditi vanjsku politiku primjerice u preventivnim intervencijama. To je također jedan od razloga zašto sam za uspostavu zajedničke brigade i snaga za brzo djelovanje.

S obzirom na to da Europski sud može donijeti presudu drukčiju nego čitav pravni poredak zemlje članice, je li u tom pogledu izgubljen sudski suverenitet država članica?

Ovo je vrlo diskutabilno pitanje na koje je potreban širi odgovor. Po mom mišljenju, države članice ne gube pravosudni suverenitet.

Je li zajednička valuta dobra za sve članice EU-a i kako se uvođenje EURA odrazilo na gospodarstvo Vaše zemlje?

Sigurno ne jednako za svakoga. Naravno, države moraju ispuniti određene kriterije kako bi proces uvođenja eura započeo, ali u našem slučaju jasno sam za njegovo uvođenje. Češka već predugo vozi sporijim desnim trakom i vrijeme je da se upali žmigavac i priključi bržoj traci u kojoj voze primjerice Njemačka, Francuska, Austrija, pa čak i Slovačka.

Za što se najviše kod vas koriste europski fondovi?

Najveći dio bespovratnih sredstava iz europskih fondova ide za modernizaciju prometa, sljedeća skupina je područje digitalizacije i tzv. „Moderna Europa”. Značajan dio sredstava iz europskih subvencija ide i na održivost i okoliš. Ostala područja su poljoprivreda, socijalne usluge itd.

Kako se u Vašoj zemlji gledalo na migrantsku krizu i smatrate li kako je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

U Češkoj je odnos prema migracijama vrlo oštar, ali u tomu kontekstu potrebno je razlikovati legalne i ilegalne migracije. Europska unija ima jasnu politiku migracija i azila. Ako netko želi doći, mora to učiniti legalno: preko službene granice i ispuniti uvjet za vizu. Kriteriji su strogi, ne ulaze svi u EU. No, ne možemo si dopustiti ponavljanje pogriješke iz 2015. godine, kada je (posebice) Njemačka otvorila vrata izbjeglicama, i na mnogim mjestima je vladao kaos.

Smatrate li da, s obzirom na migracijska kretanja i rast populacije u Africi i na Bliskom istoku, može doći do zamjene domicilnoga stanovništva, i kako se Vaša zemlja postavila prema pitanju tih migracija?

Ovo je vrlo teško pitanje. Jasno je da će se migracijski pritisak iz dijelova Afrike ili Bliskoga istoka pojačati. Klimatske promjene i nedostatak pitke vode u nekim područjima svakako će ih poticati i dalje. Europa sveukupno stari. Prema istraživanjima, građani EU-a prioritziraju karijeru i manji broj djece kako bi im pružili kvalitetno obrazovanje i svu udobnost. U Europi već sada nema dovoljno običnih radnika. Za EU će biti iznimno važno odgovoriti na migracije u nadolazećim godinama.

Češki građani su protiv migracija. U to vrijeme kvote za prihvatanje migranata izazvale su veliku pomutnju u češkom društvu. SPD (češka parlamentarna stranka, ne miješati s njemačkim SPD-om) na temelju izmišljenih priča i dezinformacija manipulira relativno velikim dijelom stanovništva. Jednostavno trguje sa strahom. Međutim, od migracijske krize 2015. godine, stavovi su se promijenili u cijelomu političkom spektru, a to je slučaj i u mnogim drugim zemljama EU.

Christopher Dawson je u knjizi *Razumijevanje Europe* iznio tvrdnju kako je Europa bila manje kršćanskom i kako je opadao njezin utjecaj u međunarodnim odnosima. Je li po Vama kršćanski identitet Europe bitan za njezinu političku budućnost i treba li se njegovo mjesto regulirati na razini Europe kao što je recimo u ustavu Mađarske?

Kršćanstvo je u Europi duboko ukorijenjeno i, kao takvo, treba ga zaštititi. No, ne mislim da to treba na bilo koji način regulirati, po meni to ne odgovara demokratskim načelima slobodnoga izbora vjere.

Je li administracija Bruxellesa imala dobar ili loš odgovor na korona-krizu i kako se Vaša zemlja postavila o tom pitanju?

Belgija je prošle godine bila u jednakoj situaciji kao i Češka. No, postupnim i odgovarajućim mjerama uspjela je situaciju staviti pod kontrolu. Nažalost, u Češkoj nismo uspjeli. Za to je kriva nesposobna vlast koja je donosila kaotične odluke koje ljudi nisu razumjeli. Neki vladini političari i sami se nisu pridržavali ovih ograničenja, što je dodatno narušilo povjerenje ljudi u vladine odluke. Kao rezultat toga, bolnice su bile pretrpane, a medicinsko osoblje apsolutno iscrpljeno i na prijelomnoj točki.

Što za Vas znači Europa u najširem kontekstu toga pojma?

Mjesto gdje je moj dom. Gdje su u miru živjeli moji roditelji, ovdje će živjeti i moje četvero djece, a možda i unuci.

INTERVJU WITH TOMÁŠ ZDECHOVSKÝ



Interviewed by:

mag. rel. int. Davor Dijanović¹

Tomáš Zdechovský (born 2 November 1979) is a Czech politician, crisis manager, media analyst, poet and author. Since 2014 he has been a Member of the European Parliament with KDU-ČSL, which is part of the European Peoples Party. Tomáš Zdechovský has earned three master's degrees. Two of them at the University of South Bohemia, České Budějovice (Pastoral Assistant and Educator of Free Time). The third he made at the Masaryk University in Media studies. He

also holds a bachelor's degree in Political Communication which he earned at the Salesian Pontifical University. Since 2006, he regularly gives lectures on crisis communication, crisis management and crisis communication in politics at various universities. 2004 he founded the PR and communication company Commservis.com, which he ran in a position of Chief Executive until he was elected as a Member of the European Parliament MEP. He also managed its subsidiary company WIFI Czech republic. He is a member of the KDU-ČSL and in 2007–2008 served as its regional manager in the Pardubice region. He ran for the European Parliament for the first time in 2009 on the 14th place of party list, however he was not elected. He received much appraisal and great response for his

¹ univ. bacc. rel. int., Marina Getaldića 9, 43 000 Bjelovar

nomination speech at the Congress of KDU-ČSL, held in June 2013 in Olomouc. In European Parliament Elections 2014 he ran for the KDU-ČSL for the second time. He was placed on the 3rd place of the party list and was elected a Member of the European Parliament for the 8th legislature of the house. In 2019 he ran for the European Parliament for the third time and was reelected. On 2 December 2019 he announced his intention to run for chairman of KDU-ČSL. However, at a party conference he announced, that he had decided to withdraw his candidacy and instead he ran for the deputy chairman of the party and was eventually elected. Since 2014 Tomáš Zdechovský has been dealing the Michalák Case. He criticises the practice of the Norwegian Barnevernet and Norwegian child protection policy as a whole, and demands its change. In late 2014, together with his fellow MEP Petr Mach, he began to actively engage in a campaign to return of Eva Michaláková's two sons, who had been taken away by Norwegian local Child Welfare Service. Both MEPs organized money collection for counsel in mother's litigation. He also initiated an open letter to the Norwegian authorities, which was signed by nearly 50 MEPs from different countries and factions in the European Parliament. He is also the author of the introduction to the book *Stolen Childhood: The Truth About Norway's Child Welfare System*. The book was published in 2019 and deals with the issue of taking children away from their parents by Norwegian child protection service Barnevernet, the causes of the great influence of this institution and the reasons of the frequent criticism of Barnevernet for human rights violations. Several times Tomáš Zdechovský has also commented on the European migrant crisis and in July 2015, he visited a couple of refugee camps in Sicily. He said, most of the people in local refugee camps were actually economic migrants. Furthermore, his criticism is aimed at Greece, which according to his words has neglected the border controls and

registration of newcomers. In this respect he also published an article in a renowned scientific publication by the Potomac Institute in Washington D.C. As an MEP, Tomáš Zdechovský also called for further investigation of Andrej Babiš on the grounds of alleged fraud in obtaining EU subsidies, which were designated for small businesses and where actual ownership of a farm and convention center called Stork Nest by Mr. Babiš was allegedly concealed. Mr. Zdechovský also referred to alleged conflict of interest of Andrej Babiš in receiving EU subsidies for the Agrofert group, due to suspicion, that Babiš is still actual owner even when a member of the Czech government. As an MEP, he has also pointed out the problem of mileage fraud, which concerns the second-hand car market in the Czech Republic in particular and other EU countries in Central and Eastern Europe in general. Tomáš Zdechovský argues, that the introduction of the Car-Pass System, which is being applied in Belgium since 2006, throughout the EU is an effective way to tackle and prevent such fraud, (illicit manipulations with odometers) throughout the EU. Tomáš Zdechovský has also long been involved in the cases of Czech truck drivers in England and France, who have gotten into trouble when their vehicle checks revealed that illegal migrants had got into the cargo area without consciousness of drivers.

Has your country seen more benefits or harm from joining the European Union from today's perspective?

Joining the European Union was clearly the best decision we could have made for us. In regards to budgetary policy, we are beneficiaries in the European Union, hence there should not be even a discussion in this matter. We have been able to support our businesses in all areas with European subsidies, and that would certainly not have been possible without the European Union. However, the European budgetary fund is not the only thing we

benefit from as the Czech Republic. It must be emphasized that membership is a guarantee of the stability, democracy, security, and prosperity that we have been calling for in Europe for so long. An obvious advantage is also access to a large European market.

How important do you consider the principle of subsidiarity, i.e. keeping the autonomy of the jurisdiction over internal affairs for the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

Very important. Despite membership in the European Union, the country should have a sufficient degree of autonomy in these areas. The EU should not strive for the unification of all states, it should ensure that human rights are not violated, that minority groups are not oppressed, but it should not try to intervene in all areas. This is one of the most frequent criticisms from Eurosceptics, that there is a Brussels' dictatorship. So the principle of subsidiarity is extremely important for the future development of the European Union.

What is your personal preference: the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

My presidency of the Union of European Federalists in the Czech Republic clearly indicates my position on this matter. However, I really do not think that today is the time for a debate on a federal EU. Rather, we need to focus on the issues of EU reform.

Can the European Union be an equal power to Russia, China, and the United States in the future?

Of course. The European Union is already an equal player in the international political scene. As a whole, it acts much stronger and more compact against large powers such as Russia, China, or

the United States. But it is necessary to catch up with the part of the EU that will manage EU security and be a partner of NATO.

How well does the European Union articulate a common foreign policy today? Are you in favor of creating an EU army?

There are still clear gaps in the European Union's common foreign policy that need to be addressed. The European Union sometimes lacks consensus and a coordinated approach in foreign policy. Moreover, if it does not have a military force, it will be difficult to enforce foreign policy through preventive interventions, for example. This is also one of the reasons why I am in favor of setting up a joint brigade and rapid reaction force.

Given that the European Court of Justice may give a different judgment than the entire legal order of a Member State, is the judicial sovereignty of the Member States lost in this respect?

This is a very debatable question that needs a broader answer. In my opinion, the Member States are not losing judicial sovereignty.

Is the common currency suitable for all EU members, and how has the introduction of the EURO affected your country's economy?

Certainly not for everyone. Of course, the states must meet certain criteria for the process of adopting the euro to begin, but in our case, I am clearly in favor of adopting it. The Czech Republic has been driving in the slower right lane for too long and it is time to throw the turn signal and join the faster lane, in which Germany, France, Austria, or even Slovakia are driving, for example.

What are most resources coming from the European funds used for in your country?

The biggest part of a grant from the European funds go to the modernization of transport, the next group is the area of digitization and so-called Modern Europe. A significant part of the funds from European subsidies also goes to sustainability and the environment. Other areas are agriculture, social services, etc.

How was the migration crisis perceived in your country, and do you think the EU had an appropriate political and legal response to the situation?

In the Czech Republic, the attitude towards migration is very critical, but in this context, it is necessary to distinguish between legal and illegal migration. The European Union has a clear migration and asylum policy. If anyone wants to come, they have to do it legally - across the border and meet the visa requirement. The criteria are strict, not everyone enters the EU. However, we cannot afford to repeat the mistake of 2015, when Germany in particular opened the gates to refugees and chaos reigned in many places.

Given the migration trends and population growth in Africa and the Middle East, do you believe there may be a substitution of the domicile population in Europe, and how has your country approached the issue of migration from those parts?

This is a very difficult question. It is clear that migration pressure from parts of Africa or the Middle East will intensify. Climate change and the lack of drinking water in some areas will certainly help. Europe is aging overall. According to surveys, EU citizens prefer careers and rather fewer children to give them quality education and all the comfort. There are already not enough ordinary workers in Europe. It will be extremely important for the EU to respond to migration in the coming years.

Czech citizens are against migration. At that time, the quotas for

accepting migrants caused a great stir in Czech society. The SPD (Czech parliamentary party, not to be confused with the German SPD). Based on contrived stories and misinformation, it manipulates a relatively large part of the population who believe that. It simply trades with fear. However, since the migration crisis in 2015, attitudes have changed across the political spectrum, and this is also the case in many other EU countries.

In his book *Understanding Europe*, Christopher Dawson argued that as Europe became less Christian, its influence in international relations also declined. In your opinion, is Europe's Christian identity important for its political future, and should its place be regulated at the European level, as in, say, the Hungarian constitution?

Christianity in Europe is deeply rooted and, as such, needs to be protected. However, I do not think that it should be regulated in any way, in my opinion, it does not correspond to the democratic principles of free choice of religion.

Did the Brussels administration have a good or bad response to the corona crisis, and how did your country position itself on this issue?

Belgium was in as bad situation last year as the Czech Republic. However, by gradual and appropriate measures it managed to bring the situation under control. Unfortunately, we did not succeed in the Czech Republic. It was the fault of an incompetent government that made chaotic decisions that people did not understand. Some government politicians have not complied with these restrictions themselves, which has further undermined people's confidence in government decisions. As a result, hospitals were overcrowded and medical staff absolutely exhausted and at their breaking point.

What does Europe mean to you in the broadest context of the term?

The place where my home is. Where my parents have already lived in peace, my four children and perhaps my grandchildren will live here as well.



30x40, Akvarel

RAZGOVOR: MANUEL QUINTANA

Razgovarao: Dino Ljubić¹

Manuel Quintana, 21, je Portugalac i trenutno je student prava na Universidade Nova de Lisboa. Zanimaju ga povijest, filozofija i politika, a posebno aktualna događanja u Europi, kao i politički krajolik njegove zemlje i nedavna zbivanja u javnoj politici. Aktivan je u nizu pitanja i inicijativa, među ostalim trenutno je potpredsjednik ogranka Svjetskog saveza mladih Portugal.



Je li Vaša zemlja, gledano iz današnje perspektive, imala više štete ili koristi od ulaska u Europsku uniju?

Od pridruživanja Portugala 1986. Europska unija uvelike je utjecala na moju zemlju. S jedne strane, dobili smo sredstva za strukturne promjene, posebice u pogledu infrastrukture i usluga. Uz europska ulaganja modernizirane su ceste i zračne luke, ulagalo se u škole i sveučilišta, izgrađene su brane i vjetroelektrane.

Mogućnost putovanja i rada u bilo kojoj zemlji znatno je olakšana nakon što se Portugal pridružio Uniji. Sve su to pozitivni aspekti članstva, jer je Portugal imao kronični odljev radne snage te je zbog svoje gospodarske nerazvijenosti imao poteškoća u dobivanju vanjskog financiranja po razumnim kamatnim stopama. Ekonomske prednosti glavni su čimbenik zbog kojeg 91% Portugalaca kaže da ima „povoljan ili vrlo povoljan stav o EU”.

S druge strane, imali smo puno poteškoća, posebno u tekstilnom,

poljoprivrednom i ribarskom sektoru. Briselske odluke nametnule su lažne i nesrazmjerne procedure te kvote i proizvodne ciljeve ne uzimajući u obzir portugalsku stvarnost. Eurokrati su na kraju uzrokovali visoku ovisnost Portugala o uvezenoj robi iz europskih i stranih zemalja. To je najnegativniji učinak članstva koji se i danas osjeća u mnogim malim gradovima i selima. Gubitak nacionalnog suvereniteta u tim je područjima doveo do visoke nezaposlenosti među poljoprivrednicima, ribarima i radnicima, što je rezultiralo deruralizacijom unutrašnjosti Portugala i velikim pritiskom na naša urbana središta. To je izazvalo vrlo ozbiljne društvene probleme, posebice kriminal i veliki pritisak na tržište iznajmljivanja, koje dugo vremena nije uspijevalo pronaći ponudu za toliku potražnju.

Da ilustriram svoju tvrdnju, da bi u ovom trenutku iznajmio kuću u centru Lisabona, prosječni građanin mora potrošiti 84% svoje mjesečne plaće. Naravno, postoje i drugi čimbenici koji objašnjavaju ovu pojavu, ali pritisak na urbana središta, uzrokovan oslanjanjem na samu zajednicu, nije zanemariv.

Sve u svemu, Portugalci su za ideju Europske unije. Iako povijesno Portugal nikada nije imao nikakve značajne veze s kontinentom ili s projektom EU, ekonomska komponenta pobjeđuje ideju Portugala kao interkontinentalne platforme i centra za dijalog s drugim zemljama portugalskog govornog područja kao što su Brazil, Angola i Mozambik, a koja je prevladavala od zemljopisnih otkrića do početka 20. stoljeća.

Koliko smatrate da je za budućnost Europske unije bitno načelo supsidijarnosti u vidu napuštanja autonomije rješavanja unutarnjih pitanja država članica (primjerice obrazovanje, kultura, sloboda medija i slično)?

Načelo supsidijarnosti, u skladu s ugovorima koji su doveli do us-

¹ uvrelaistina@gmail.com

postave Zajednice, a potom i Europske unije, temelj je cjelokupnog europskog sustava. Kada države članice sa svojim ustrojem države mogu dati učinkovit i adekvatan odgovor kroz svoje vladine, administrativne i pravosudne strukture, one bi trebale regulirati stvar. Ako postoji potreba za koordinacijom na međudržavnoj razini, a države članice nisu sposobne pružiti tako učinkovit odgovor, Europska unija dužna je intervenirati.

Što se tiče obrazovanja, to je jasan aspekt u kojem EU nema kompetencije, a do sada u Portugalu nije bilo nikakvog utjecaja europskih vlasti po tom pitanju.

Što se tiče kulture, čini se da je proračun za nju predviđen u višegodišnjem financijskom okviru od 2,5 milijardi eura vezan za izrazito birokratski proces koji Portugalcima otežava pristup. Okvir također ostavlja mnoge ljude nezaštićenima. Na primjer, Bruxelles ne uzima u obzir nekoliko aspekata i stvarnosti Portugala kao što je npr. borba s bikovima kao oblik kulturnog izražavanja.

Što se tiče medija i njihove slobode, problem ne postoji. Portugal ima slobodne medije, premda je tijekom pandemije vlada pokušavala uspostaviti utjecaj, izravno ili neizravno, pa su pritužbe Sudu Europske unije bile sastavljene, iako nijedna nije formalizirana.

Jeste li osobno više za Europsku uniju kao federativnu državu ili kao konfederaciju suverenih nacionalnih država, i zašto?

Preferiram Europu suverenih država. Portugalci su iznimno ponosni na svoju neovisnost iz puno razloga. Portugal je europska zemlja koja ima najstarije definirane granice i ponosimo se posebnosti i poviješću naše zemlje. Željeli od Europske unije napraviti državu nepopularna je ideja, iako osnivači Unije nikada nisu krili da im je to krajnji cilj.

Ideja da Portugal bude savezna država savezne unije nikada ne bi uspjela. Portugalci ne priznaju vlasti u Bruxellesu. Samo nekoliko

ljudi u Portugalu, čak i na pravnim tečajevima, zna razliku između Europskog vijeća, Vijeća Europske unije i Vijeća Europe. Na prste lijeve ruke mogu nabrojati ljude koji znaju tko je predsjednik Europskog parlamenta, a nitko ne zna koliko sudaca ima u Europskom sudu pravde.

Za Portugalce je Europa distancirana i čudna stvarnost. Ne identificiramo se s Bruxellesom ili sjeverom; imamo više zajedničkog s Marokom i Brazilom nego s Finskom ili Estonijom. Ne dijelimo isti jezik, ne dijelimo istu povijest, imamo različita iskustva i senzibilitet, imamo različite i bogate kulture koje ne želimo vidjeti razvodnjene u plavoj zastavi. Za Portugalce je zastava zelena i crvena i tako će i ostati. Kao što sam rekao u prvom odgovoru, portugalski odnos s Europom uglavnom je ekonomski. Ne osjećamo potrebu za centraliziranom vladom u Bruxellesu. Ne želimo europsku vojsku. Ne želimo postati dio Sjedinjenih Europskih Država. Mi smo suverena nacija koja je dala dio svog suvereniteta europskim institucijama pod vrlo specifičnim uvjetima. Ideja federalne države je korak predaleko.

S obzirom na to da Europski sud pravde može donijeti drugačiju presudu od presude cjelokupnog pravnog poretka države članice, smatrate li pravosudni suverenitet države članice u tom pogledu izgubljenim?

U Portugalu se problem općenito ne javlja u tim okvirima. Sud pravde Europske unije obično ne odlučuje o pitanjima domaćeg prava, jer su izvršitelji zakona, portugalski sudci, vrlo svjesni svoje odgovornosti. Pitanja podnesena Sudu Europske unije kroz postupak u vezi sa zahtjevima za prethodna rješenja vrlo su rijetka, a to je primarni mehanizam putem kojeg bi Sud mogao odlučivati o pitanjima domaćeg prava i na kraju zaključiti da bi odluke naših viših sudova bile nespojive sa zakonom Unije.

Do sada nije bilo nikakvih problema. Međutim, istina je da u svijetu portugalskog prava postoji nekoliko glasova koji govore protiv pretjeranog utjecaja koji Sud pravde ima u životu sindikata, jer ga smatraju nedemokratskim i vrlo politički aktivističkim tijelom. Nekoliko osnovnih načela pravnog poretka Unije ne proizlaze iz ugovora ili slobodne volje država, već radije iz jurisprudencije Suda koji, prešutno preko sporazuma, stvara načela kao što su izravan učinak europskog zakonodavstva i njegova primata, a koja su pomalo čudna i tajanstvena.

Je li zajednička valuta dobra za sve članice EU-a i kako se uvođenje eura odrazilo na gospodarstvo vaše zemlje?

Ukratko, ne. U konfederaciji postoje različite suverene nacije koje se suočavaju s različitim gospodarskim izazovima. Jedinствену valutu vidim kao način favoriziranja država jakih ekonomija, posebno Njemačke i Francuske. Sve zemlje sa slabijim gospodarstvima koje su usvojile euro suočile su se s ekstremnim poteškoćama i problemima. Kontrola monetarne politike vrlo je važna za gospodarski rast. Ako postoje prednosti zajedničke valute u smislu putovanja, stranih ulaganja i promicanja trgovine, rigidnost monetarne politike koju promovira Europska središnja banka nije dobra za Portugal, ali to je moje mišljenje. Većina ekonomista reći će drugačije. Reći će da je razdoblje prilagodbe bilo složeno što je izazvalo intervenciju MMF-a u Portugalu i da su Portugalci „naučili kako živjeti s eurom”. Iz moje perspektive, radije bih živio u siromašnjoj zemlji nego u onoj u kojoj ne mogu imati kontrolu nad monetarnom politikom.

Za što se kod vas najviše koriste europski fondovi?

Od 1986. godine Portugal je od Europske unije primao oko 9 milijuna eura dnevno raspoređenih između bespovratnih sredstava,

zajmova i subvencija. Većina ih je iskorištena za modernizaciju našeg gospodarstva u smislu infrastrukture. Tri od pet najvećih trenutanih projekata su za javni prijevoz. Od druga dva, jedan je za stipendije javnih sveučilišta, a drugi za naprednije formiranje doktorskih kandidata. U poljoprivredu je uloženo 4 milijarde eura kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj.

Realnost koju obični Portugalci vide je da, svaki put kad se odobri veliki projekt, dolazi do korupcije. Transparentnost nikada nije bila stvarnost unutar portugalske vlade, a ni unutar EU. Iako možda imamo pristup ovim informacijama, razine birokracije koje se trebaju prijeći da ih dobijemo su sulude. Ne postoji način da obični građanin dobije pristup informacijama kako bi provjeravao provedbu primjene sredstava EU-a, a to, naravno, stvara atmosferu sumnje koja ne bi trebala postojati.

Kako se u vašoj zemlji gledalo na migracijsku krizu i smatrate li da je EU imala dobar politički i pravni odgovor na nju?

Iskreno rečeno, to nije utjecalo na Portugal. Jedna je od prednosti siromašne zapadne zemlje neprivlačnost našeg načina života. Iako smo dio Europske unije i imamo socijalnu državu, istina je da se ne možemo uspoređivati s drugim zemljama unutar konfederacije. Vlada je pokušala otvoriti Portugal za izbjeglice i stvoriti socijalne programe za njihovu integraciju u portugalsko društvo, ali smo do sada primili samo 551 izbjeglicu i migranta. Mogli bismo apsorbirati puno više, ali većina izbjeglica i migranata koji dolaze u Portugal ne ostaju, a EU ne može učiniti puno po tom pitanju jer postoje programi za njih.

Je li briselska administracija imala dobar ili loš odgovor na koronakrizu i kako se vaša zemlja postavila prema tom pitanju?

Mislim da su pokušali učiniti najbolje moguće s raspoloživim in-

formacijama. Naravno, to je bio vrlo težak zadatak jer je zakonodavni sustav Europske unije jako složen i to je u teškim vremenima mana, jer se odluke moraju donositi prilično brzo.

Ali, sve u svemu, donesene su odluke koje je trebalo donijeti, odobrena su sredstva React-EU i možemo se nadati normalizaciji situacije.

To je jedno od gledišta u kojem je EU relevantna. Kada je riječ o pitanjima koja ne poznaju granice država članica, kao što je virus s kojim se suočavamo, nužan je međuvladin pristup kako bi se osigurala osnovna načela Unije, posebice slobodno kretanje ljudi i radnika.

INTERVIEW WITH MANUEL QUINTANA

Interviewed by: Dino Ljubić¹

Manuel Quintana, 21, is Portuguese and currently a law student at the Universidade Nova de Lisboa. He is interested in history, philosophy and politics and in particular the current events in Europe as well as the political landscape of his country and recent developments in public policy. He is active in a number of issues and initiatives, among others he is currently the Vice-President of the World Youth Alliance Portugal chapter.



Has your country seen more benefits or harm from joining the European Union from today's perspective?

Since Portugal's adhesion in 86, the European Union has affected my country greatly. On the one hand, we obtained funding for structural changes, especially with regard to infrastructure and services. Roads and airports were modernized, investments were made in schools and universities, dams and wind farms were built with European investment.

The ability to travel and the possibility of working in any country in the union were facilitated after Portugal joined the communities. All these are positive aspects of the membership, as Portugal has chronically been a net exporter of workers and has always had difficulties in obtaining external financing at reasonable interest rates, given its economic weakness. Economic advantages are all

¹ uvrelaistina@gmail.com

in all the main factor that made 91% of the Portuguese people say that they have a “favourable or very favourable image of the EU”. On the other hand, we suffered a lot. The textile, agricultural and fishing sectors especially. Decisions from Brussels imposed spurious and disproportionate procedures and imposed quotas and production targets without regarding the Portuguese reality. The eurocrats ended up causing my country high levels of dependency of imported goods from European and foreign countries. This is the biggest negative effect of membership, which is still felt in many small cities and villages today. The loss of national sovereignty in these realms led to high levels of unemployment among farmers, fishermen and workers, which led to a desertification of the interior of Portugal and great pressure on our urban centres. This caused very serious social problems, namely criminality and great pressure on the rental market, which for a long time did not manage to find supply for so much demand.

To illustrate my point, right now to rent a house in the centre of Lisbon, the average citizen has to spend 84% of their monthly salary. Of course, there are other factors that explain this phenomenon, but the pressure on urban centres caused by the adhesion to the communities is not negligible.

Overall, the Portuguese are in favour of the idea of the European Union. Although historically Portugal has never had any relevant connection to the continent or to the project, the economic component wins over the idea of Portugal that prevailed from the discoveries until the beginning of the 20th century. An idea of Portugal as an intercontinental platform and a centre for dialogue with other Portuguese-speaking countries such as Brasil, Angola and Moçambique.

How important do you consider the principle of subsidiarity, i.e.

keeping the autonomy of the jurisdiction over internal affairs for the Member States (e.g., education, culture, freedom of the media, etc.) for the future of the European Union?

The principle of subsidiarity, in accordance with the treaties that led to the establishment of the Communities and then to the European Union, is the cornerstone of the entire European system. When the member states, with their normal division of the state through their governmental, administrative, and judicial structures, can give an effective and adequate response, they should be the ones to regulate the matter. If there is a need for coordination at an interstate level and the member states are not capable of providing such an effective response, it will be up to the European Union to intervene.

Regarding education, this is a clear aspect in which the EU does not have competences, and until now in Portugal there has been no type of influence from European authorities in the matter.

As for culture, the budget provided for it in the multiannual financial framework of 2.5 billion euros seems to be tied with a highly bureaucratic process that makes it difficult for Portuguese people to have access to it. The framework also leaves many people unprotected. For instance, Brussels does not take into account several aspects and realities of Portugal, such as bullfighting as a form of cultural expression.

As for the media and its freedom, the problem does not exist. Portugal has a free press, although during the pandemic attempts by the government to condition it were made, either directly or indirectly, hence complaints to the CJUE were drafted, even though none was formalized.

What is your personal preference: the European Union as a federal state or as a confederation of sovereign nation-states, and why?

I prefer an Europe of sovereign states. The Portuguese people are very proud of their independence for many reasons. Portugal is the country of Europe who has the oldest defined borders, and we take pride in its uniqueness and history. Wanting to make the European Union a state is an unpopular idea, even though the founding fathers of the Union never hid that this was their ultimate goal.

The idea of Portugal being a federal state of a federal union would never work. Portuguese people do not recognize authorities in Brussels. Only a few people in Portugal, even in law courses, know the difference between the European Council, the Council of the European Union, and the Council of Europe. I can count with my left-hand fingers the people who know who the president of the European Parliament is, and nobody knows how many judges there are in the European Court of Justice.

For the Portuguese, Europe is a distanced and strange reality. We do not identify with Brussels or the North, we have more in common with Morocco and Brazil than with Finland or Estonia. We don't share the same language, we don't share the same history, we have different experiences and sensibilities, we have different and rich cultures that we don't want to see diluted in a blue flag. For the Portuguese, the flag is green and red and it will remain so. As I said in the first answer, the Portuguese relationship with Europe is mainly an economical one. We don't feel the need to have a centralized government in Brussels, we don't want a European army, we don't want to become part of the United States of Europe. We are a sovereign nation that has given some of its sovereignty to the European institutions on very specific terms and conditions. The idea of a federal state is a step too far.

Given that the European Court of Justice may give a different judgment than the entire legal order of a Member State, is the

judicial sovereignty of the Member States lost in this respect?

In Portugal the problem in general does not arise in these terms. The EU court of justice usually does not rule on matters of domestic law, as the enforcers of the law, the Portuguese judges, are very aware of their responsibility. Questions submitted to the CJUE, through the proceedings concerning references for preliminary rulings are very rare, and this is the primary mechanism through which the court could rule on matters of domestic law and eventually conclude that the decisions by our superior courts would be incompatible with the law of union.

So far there have been no problems. However, the truth is that in the world of Portuguese law, there are several voices that speak out against the excessive influence that the court of justice has in the life of the union, as they see it as undemocratic and a very politically activist body. Several basic principles of the Union's legal order derive not from treaties or the free will of states, but rather from the jurisprudence of a court that, in the silence of the treaties, creates principles such as the direct effect of European legislation and its primacy, which are somewhat strange and mysterious.

Is the common currency suitable for all EU members, and how has the introduction of the EURO affected your country's economy?

Quite shortly, no. In the confederation there are different sovereign nations who face different economic challenges. I see the single currency as a way to favour the big economies, especially Germany and France. Countries that have weaker economies who adopted the euro have all faced extreme difficulties and hardships. The control over monetary policy is very important for economic growth, and even though there are advantages in having a common currency in terms of travelling, foreign investment and the pro-

motion of trade, the rigidity of the monetary policy promoted by the European Central Bank is not good for Portugal, but that is my personal opinion. Most economists would say otherwise, that even though the adaptation period was complex and caused an IMF intervention in Portugal, now the Portuguese people have “learned how to live with the euro”. In my perspective, I would rather live in a poorer country than in one in which I cannot have control over monetary policy.

What are most resources coming from the European funds used for in your country?

Since 86, Portugal has received something like 9 million euros per day from the European Union distributed between grants, loans and subsidies. Most of them were used to modernize our economy in terms of infrastructures. 3 out of the 5 biggest current projects are for public transports. From the other 2, one is for public universities scholarships and the other is for advanced formation of phd candidates. There is also some investment in agriculture through the European Agriculture Fund for Rural Development which amounted to 4 billion euros.

The reality that the common Portuguese sees though is that every time a big project is approved corruption sets in. Transparency was never a reality within the Portuguese government, and neither within the EU. Even though we may have access to this information, the levels of bureaucracy to get it are just insane. There is no way for the common citizen to have access to the information to scrutinize the execution of the EU funding and that, off course, creates a climate of suspicion that should not exist.

How was the migration crisis perceived in your country, and do you think the EU had an appropriate political and legal re-

sponse to the situation?

In all honesty it did not affect Portugal. One of the perks of being a poor western country is that the attractiveness of our reality for migrants is low. Even though we are part of the EU, and we have a social state, the truth is that we cannot compare to other countries within the confederation.

There were some attempts made by the government to open Portugal to refugees and to create social programmes to integrate them in the Portuguese society, but we so far only received 551 refugees and migrants. We would have the capability to absorb much more, but most of the refugees and migrants who come to Portugal, do not stay and the EU cannot do much about it, since the programs for them exist.

Did the Brussels administration have a good or bad response to the corona crisis, and how did your country position itself on this issue?

I think they tried to do the best they could with the information they had available. Of course it was a very hard task because the legislative system within the EU is very complex and in times of trouble that is a disadvantage since decisions need to be taken rather quickly.

But all in all, the decisions that needed to be taken were taken, the React-EU funds were approved, and we can hope for the normalization of the situation.

This is one of the aspects in which the EU is relevant. When it comes to issues that do not know member states borders, such as this virus we're facing, an intergovernmental approach to the issue is necessary to ensure the basic principles of the union, especially the free movement of people and workers.



30x40, Akvarel



RAZNO



OSVRT NA KNJIGU DAVORA MARIJANA RAT ZA BOSANSKU POSAVINU 1992. GODINE (2020.)

Autor: Lucian Borić¹

U izdanju Hrvatskoga instituta za povijest, 2020. godine izašla je knjiga Davora Marijana *Rat za Bosansku Posavinu*. Knjiga broji 357 stranica. Davor Marijan bavi se vojnom poviješću, a njegov znanstveni opus obiluje djelima vojne tematike i Domovinskoga rata: *Bitka za Kupres 1942.* (1999.), *Smrt oklopne brigade* (2002.), *Bitka za Vukovar* (2004.), *Graničari: prilog za ratni put 108. brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske* (2006.), *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat* (suautori Zdenko Radelić, Nikica Barić, Albert Bing i Dražen Živić, 2006.), *Oluja* (2007.), *Slom Titove armije* (2008.) i *144. brigada HV Sesvete: 1991.-1995.* (2008.). Osim toga, o spomenutim temama objavio je i niz znanstvenih članaka, prvenstveno u *Časopisu za suvremenu povijest*. Slijedom toga, svoje istraživanje nastavio je podrobno obradivši i rat u Bosanskoj Posavini 1992. godine.

Knjiga sadrži sljedeće dijelove: *Predgovor* (str. 9–11), *Osnovne značajke političkoga stanja u Bosni i Hercegovini 1991. – 1992.* (str. 13–24; s potpoglavljima *Značajke rata 1992.*, str. 20–22 i *Hrvatsko-muslimanski odnosi*, str. 22–24), *Međunarodni aspekt rata u Bosni i Hercegovini* (str. 25–31; s potpoglavljem *Planovi za unutarnji preustroj*, str. 25–31), *Bojno polje* (str. 33–35), *Sudionici* (str. 37–48; s potpoglavljima *Srpske snage*, str. 37; *Jugoslavenska narodna armija*, str. 37–39; *Vojska Republike Srpske*, str. 39–41; *Hrvatske snage*, str. 42 i *Operativna grupa „Istočna Posavina“*, str. 42–48), *Počeci rata* (str. 49–73; s potpoglavlji-
ma *Bosanska Posavina tijekom rata u Hrvatskoj*, str. 49–54; *Plan Drina*

i prvi srpski pokušaj osvajanja Bosanske Posavine, str. 54–55; *Borbe za Bosanski Brod*, str. 55–67; *Derventa*, str. 67–69; *Modriča*, str. 70–72 i *Odžak*, str. 72–73), *Svibanj 1992. – mjesec velikih hrvatskih uspjeha* (str. 75–81; s potpoglavlji-
ma *Bosanskobrodsko-derventski dio bojišta*, str. 76–79 i *Borbe za Modriču*, str. 79–81), *Preokret: 1. – 23. lipnja 1992.* (str. 83–92; s potpoglavlji-
ma *Pripreme Srpske vojske za operaciju Koridor*, str. 84–87 i *Uvod u operaciju*, str. 87–92), *Proboj i širenje kori-
dora* (str. 93–127; s potpoglavlji-
ma *Plan napada i koncentracija snaga 1. krajiškoga korpusa Vojske Republike Srpske*, str. 93–95; *Prva etapa operacije Koridor-92*, str. 95–96; *Zauzimanje Modriče*, str. 96–98; *Borbe za Jakeš i Pećnik*, str. 98–99; *Pad Dervente*, str. 99–106; *Hrvatske pro-
tumljere za zaustavljanje srpskih napada*, str. 106–112; *Druga etapa op-
eracije Koridor-92 – izlazak srpske vojske na Savu*, str. 112–113; *Pravci
Podnovlje – Velika Brusnica i Modriča – Odžak – Sava*, str. 113 – 124; *Pravac Derventa – Bosanski Brod*, str. 124–126; *Pokušaj rasterećenja
hrvatskih snaga tijekom operacije Koridor-92*, str. 126 i *Umjesto zak-
ljučka*, str. 126–127), *Borbe za Bosanski Brod od sredine srpnja do 6.
listopada 1992.* (str. 129–168; s potpoglavlji-
ma *Angažirane snage na bosanskobrodsko-derventskom mostobranu*, str. 129–131; *Tijek bor-
bi od sredine srpnja do sredine kolovoza 1992.*, str. 131–138; *Borbe za
Kostreš i Bijelo Brdo od 19. kolovoza do 7. rujna 1992.*, str. 138–145; *Nastavak srpskih napada u rujnu 1992.*, str. 146–156 i *Pad Bosanskog
Broda*, str. 156–168), *Oraško-domaljevački dio bojišta* (str. 169–188; s
potpoglavlji-
ma *Zauzimanje Bosanskog Šamca i napad na Orašje*, str. 170–173; *Oraško-domaljevačko bojište tijekom operacije Koridor*, str. 173–180 i *Borbe u jesen 1992.*, str. 181–188), *Bojište Brčko i Gradačac* (str. 189–197; s potpoglavlji-
ma *Borbe na području općine Brčko*, str. 190–192 i *Borbe na području općine Gradačac*, str. 193–197), *Slavonski
Brod – napadi iz zrakoplovstva i teror dalekometnoga topništva* (str. 199–203), *Usporedba sukobljenih strana* (str. 205–249; s potpoglavlji-
ma *Organizacija snaga i ljudski čimbenik*, str. 206–214; *Moral i (ne)*

¹ mag. educ. hist., boriclucian@gmail.com

motiviranost za rat u Bosni i Hercegovini, str. 214–229; *Zapovijedanje*, str. 229–235; *Obavještajne prosudbe*, str. 235–239; *Logističko osiguranje*, str. 239–242; *Sanitetsko zbrinjavanje*, str. 242–243; *Taktičke značajke borbi*, str. 244–248 i *Gubici*, str. 248–249), *Neke značajke rata u Bosanskoj Posavini* (str. 251–275; s potpoglavljima *Bosanska Posavina kao „Pale sam na svijetu“*, str. 251–259; *Srpski ratni cilj u Bosanskoj Posavini*, str. 259–260; *Ratna svakodnevnica i civilno-vojni odnosi*, str. 260–272 i *Srpska strana rata*, str. 272–275), *Kontroverze, nedoumice i prilozi za teoriju zavjere* (str. 277–311; s potpoglavljima *„Sporazum“ u Grazu i koridor u Bosanskoj Posavini*, str. 279–286; *Zaleđe hrvatskih vojnih uspjeha u svibnju 1992.!?*, str. 286–289; *„Svakim ulaskom hrvatske vojske gubio se teritorij“*, str. 289–298; *„Jesu li promaknuća bila nagrada za povlačenje, za uspješno obavljen zadatak?“*, str. 299–307; *Slavonskobrodski lobi ili borbe za vlast u Bosanskoj Posavini*, str. 308–310 i *Smrt 12 banjalučkih beba*, str. 310–311), *Krivac za pad Bosanskog Broda* (str. 313–329), *Zaključak* (str. 331–333), *Summary* (str. 334–337), *Popis kratice* (str. 338–340), *Izvori i literatura* (str. 341–349), *Kazalo osobnih imena* (str. 351–352) i *Kazalo važnijih zemljopisnih pojmova* (str. 353–357). Na kraju knjige nalaze se još i prilozi od 26 zemljovida.

Već u samomu *Predgovoru* knjige, u prvomu odlomku, autor čitatelju neizravno obznanjuje cilj knjige. Naime, polazeći od teze kako se već tijekom rata ustalilo mišljenje kako Bosanska Posavina nije izgubljena zbog nadmoći srpskih snaga, već „zaplotnjačkih igara“ prvoga hrvatskog predsjednika, dr. Franje Tuđmana, i njemu najbližih suradnika, počevši od ministra obrane Gojke Šuška, autor najavljuje kako će, kroz analizu arhivskih dokumenata, pokazati kako navedena „hajka“ uglavnom nema uporišta u izvorima (usp. str. 9). U svomu prepoznatljivom stilu, s obiljem arhivskih dokumenata, Marijan tako pruža povijesni pregled rata u Bosanskoj Posavini 1992. godine, od ožujka odnosno pokušaja provedbe plana *Drine* od stra-

ne JNA, a za koji Marijan smatra da predstavlja prvi srpski pokušaj osvajanja Bosanske Posavine (usp. str. 54–55), do listopada odnosno pada Bosanskoga Broda. Težište knjige leži na razmatranju događaja u šest općina u kojima je hrvatska Operativna grupa *Istočna Posavina* (OGIP, vidi opširnije str. 42–48) imala efektivno zapovijedanje, a to su Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Derventa, Modriča, Odžak i Orašje (usp. str. 11). Dotiču se i općine Brčko i Gradačac, u kojima su muslimani imali većinu, jer bez razumijevanja hrvatsko-muslimanskih odnosa nije moguće u potpunosti razumjeti ni rat u Bosanskoj Posavini. Od arhivskih dokumenata, osnovu knjige čine prilozi za monografiju o 108. brigadi HV-a, koja je ujedno i najduže bila na području Bosanske Posavine, te dokumenti Operativne grupe *Istočna Posavina*, Operativne zone *Osijek*, Zapovjedništva Slavenskoga bojišta i Glavnog stožera HV-a. Osim toga, Marijanu je bio ustupljen i dio dokumenta koji svjedoče o 1. KK-a Vojske Republike Srpske (usp. str. 9–10). Može se reći kako je arhivskim korpusom autor pružio kvalitetan temelj razmatranju problematike, nastojeći ujedno prikazati i srpsku stranu.

Knjiga je od velike važnosti i za biografiju generala Slobodana Praljka, kojega se također često optužuje za pad Bosanske Posavine, a koji je, tijekom dugotrajnoga sudskega procesa u Haagu, 2007. godine objavio knjižicu u kojoj je, uz nekoliko kartica teksta u faksimilima, dao i četrdesetak dokumenata za koje je smatrao da će znatno pridonijeti razumijevanju rata. Uz knjižicu, distribuiran je bio i CD s oko 700 dokumenata, koji su do rujna 2018. bili dostupni na njegovoj internetskoj stranici, sve kao prilog njegovoj obrani, no stranica se u međuvremenu ugasila (usp. str. 9). Prema vrlo oštroj ocjeni Marijana, „hrvatsko djelovanje u Bosanskoj Posavini nije bilo predmet interesa haških tužitelja, što nije iznenađenje jer se

nije uklapalo u jednostranu sliku rata koju su konstruirali“ (str. 9). Većina objavljenih dokumenata s Praljkove internetske stranice u konačnici je objavljena u drugoj knjizi o Bosanskoj Posavini, gotovo identičnoga naziva (*Rat u Bosanskoj Posavini 1992.*, 2009.), iz pera i ruku Jerke Zovka, niže rangiranoga časnika u 108. brigadi HV-a, na koju je Marijan već prije dao i osvrt (2010.).² Iako je Zovkova knjiga očuvala Praljkove dokumente, Zovak se, prema ocjeni Marijana, nije pretjerano bavio dilemom zašto bi osoba koju se optužuje za pad Bosanske Posavine (Praljak, usp. str. 300) te dokumente i objavila, a s obzirom na to kako u Zovkovoju knjizi dominira tvrdnja kako je Bosanska Posavina pala uslijed političkih dogovora Hrvatske i Srbije, konkretiziranim 6. svibnja 1992. sporazumom čelnika Hrvatskoga vijeća obrane Mate Bobana i čelnika Srpske republike BiH Radovana Karadžića u Grazu, u određenim elementima Marijan ju vidi i reprezentativnim primjerom „u Hrvatskoj tako raširene i u nekim krugovima krajnje popularne teorije zavjere“ (usp. str. 9).³ Osim knjige Jerke Zovka, i Novica Simić, komandant Glavnog štaba Vojске Republike Srpske, objavio je monografiju o Bosanskoj Posavini (*Operacija „Koridor-92“*, 2011.), koju Marijan ocjenjuje izrazito korisnom, izuzet njezinoga „neodrživog“ političkog uvoda (usp. str. 11). Slijedom toga, novu knjigu Marijana moguće je, dakle, shvatiti i kao njihovu kritiku, ali i nadopunu.

U novije vrijeme objavljeni su i intervjui s generalima Petrom Stipetićem, Antonom Tusom te Vinkom Begićem, jednim od ratnih političkih čelnika posavskih Hrvata, a jedan od motiva koji je svakako potaknuo Marijana na pisanje monografije o Bosanskoj Posavini leži i u činjenici što se dani memoari u intervjuima ne poklapaju u potpunosti s podacima iz arhivskih izvora (usp. str. 10). Marijan je time, prije svega mladim i zainteresiranim povjesničarima za tematike Domovinskoga rata, neizravno obznanio i gdje leži obilje pro-

²Časopis za suvremenu povijest, br. 3, 2010., str. 906–908.

³Usp. i Marijanov osvrt u Časopisu za suvremenu povijest, br. 3, 2010., str. 907.

stora za buduća istraživanja – u usporedbi navoda iz arhivske dokumentacije s navodima koje su istaknute osobe rata dale u kasnijim intervjuima. Osim, dakle, primarne faktografske vrijednosti koju knjiga Davora Marijana pruža, knjiga daje i niz perspektiva kroz koje je moguće gledati na tematiku Domovinskoga rata, a koje onda sa sobom povlače i niz neistraženih prostora kojima će se možda, u bližoj budućnosti, netko iz mlađih naraštaja baviti.

Knjigu je tematski moguće podijeliti na dva dijela – u prvom dijelu, do poglavlja *Usporedba sukobljenih strana*, kronološkim redoslijedom iznosi se tijek rata i činjenice, uvelike potkrijepljene arhivskim navodima, a drugi dio autor je posvetio temeljitoj analizi rata, pokušavši pritom dati i sliku ratne svakodnevice, ali i odgovoriti na neka krajnje kontroverzna pitanja. U kratkim crticama, tijekom rata moguće je prepričati na sljedeći način. Rat je započeo u ožujku 1992. kada je JNA, osloncem na Doboju, pokušala izbiti na rijeku Savu, međutim, već u travnju doživjela je težak poraz kod Gornjih Koliba. Mjesec svibanj mjesec je hrvatskih uspjeha u kojem je JNA odbačena do rijeke Bosne, a Hrvati su ujedno osvojili i Modriču, čime je presječna veza između srpskih Krajina i Semberije. Hrvatske uspjehe „poremetila je“ opomena međunarodne zajednice, tj. Vijeća sigurnosti UN-a (15. svibnja), a vrijedna teza koju Marijan iznosi jest i ta kako je Hrvatska vojska, s obzirom na to da Sarajevo nije željelo sklopiti sporazum s Hrvatima i tako legalizirati nazočnost HV-a na teritoriju BiH, na teritoriju BiH bila *de facto* nezakonito. Srpski protuuudar došao je ubrzo, u mjesecu lipnju, od tada redom Srbi zauzimaju Modriču, Derventu i Odžak, a pad Bosanskoga Broda (6. listopada 1992.) uzima se i kao pad zapadnoga dijela Bosanske Posavine, nikako i cijele Bosanske Posavine, s obzirom na to da se istočni dio uspio othrvati napadima (usp. str. 331–332). U konačnici, u svojem *Zaključku* Marijan navodi kako se srpska nadmoć temeljila na dijelu

ustrojbenih sastava naslijeđenih od JNA, manjim promjenama položaja na bojištu, manjim odmaranjima, te jasnim ciljem borbe, što je onda zasigurno utjecalo i na veću motiviranost vojnika (usp. str. 332).

Iako, dakle, postoje i još neke monografije o ratu na području Bosanske Posavine, mogu reći da bih svakom zainteresiranom pojedincu, prije svega, preporučio knjigu Davora Marijana, prvenstveno zbog obilate arhivske građe kojom autor potkrjepljuje svoje navode. Marijanova knjiga, prije svega, skreće pozornost i na niz drugih čimbenika koji utječu na ratni ishod, a koji zainteresiranom istraživaču možda i nisu na umu. Iako je tu još čitav niz stavki kroz koje knjiga odiše svojom vrijednošću, vjerujem da je i kroz ove najosnovnije iz ovoga osvrta čitatelj uvidio u čemu leži važnost pisanja o Domovinskomu ratu, kao i koliko on prostora još otvara. Vjerujem da će Marijanova knjiga izazvati niz reakcija, možda će u skorije vrijeme nastati i još jedna monografija s oprječnim mišljenjima, no mislim da će Marijanove argumente, u bližoj ili daljoj budućnosti, teško tko opovrgnuti.

REVIEW OF DAVOR MARIJAN'S BOOK THE WAR FOR BOSANSKA POSAVINA IN 1992. (2020)

Author: Lucian Borić¹

Davor Marijan's book *War for Bosanska Posavina* was published by the Croatian Institute of History in 2020. The book has 357 pages. Davor Marijan deals with military history, and his scientific work abounds in military themes and the Homeland War: *The Battle of Kupres in 1942*. (1999), *Death of the Armored Brigade* (2002), *The Battle of Vukovar* (2004), *Border Guards: a contribution to the warpath of the 108th Brigade of the National Guard of the Republic of Croatia* (2006), *The Creation of the Croatian State and the Homeland War* (co-authors Zdenko Radelić, Nikica Barić, Albert Bing and Dražen Živić, 2006), *Storm* (2007), *The Collapse of Tito's Army* (2008)) and the *144th Brigade of the HV Sesvete: 1991-1995*. (2008). In addition, he has published several scientific articles on these topics, primarily in the *Journal of Contemporary History*. Consequently, he continued his research by elaborating on the 1992 war in Bosanska Posavina.

The book contains the following sections: *Preface* (pp. 9–11), *Basic Features of the Political Situation in Bosnia and Herzegovina 1991–1992* (pp. 13–24; with subchapters *Characteristics of the 1992 War*, pp. 20–22 and *Croat-Muslim Relations*, pp. 22–24), *International Aspect of the War in Bosnia and Herzegovina* (pp. 25–31; with the subchapter *Plans for Internal Restructuring*, pp. 25–31), *Battlefield* (pp. 33–35), *Participants* (p. 37–48, with subchapters *Serbian Force*, pp. 37, *Yugoslav People's Army*, pp. 37–39, *Army of the Republika Srpska*, pp. 39–41, *Croatian Forces*, pp. 42 and *Operational Group "Eastern*

¹ mag. educ. hist., boriclucian@gmail.com

Posavina”, p. 42-48), *The Beginnings of the War* (pp. 49-73; with subsections *Bosanska Posavina during the War in Croatia*, pp. 49-54; *Drina Plan and the First Serbian Attempt to Conquer Bosanska Posavina*, pp. 54-55; *Battles for Bosanski Brod*, pp. 55-67; *Derventa*, pp. 67-69; *Modriča*, pp. 70-72 and *Odžak*, pp. 72-73), *May 1992 - the month of great Croatian successes* (pp. 75-81; with subchapters *Bosanski Brod-Derventa part of the battlefield*, p. 76-79 and *Battles for Modriča*, pp. 79-81), *Reversal: 1-23 June 1992* (pp. 83-92; with subchapters *Preparations of the Serbian Army for Operation Corridor*, pp. 84-87 and *Introduction to Operation*, pp. 87-92), *Breakthrough and Expansion of the Corridor* (pp. 93-127; with subchapters *Plan of Attack and Concentration of Forces of the 1st Krajina Corps of the Republika Srpska Army*, pp. 93-95; *First Stage of Operation Corridor-92*, p. 95-96;

Occupying Modriča, p. 96-98; *Fights for Jakeš and Pećnik*, p. 98-99; *The fall of Derventa*, p. 99-106; *Croatian countermeasures to stop Serb attacks*, p. 106-112; *The second stage of the Corridor-92 operation - the Serbian army breaking through on the Sava*, p. 112-113; *Lines Podnovlje - Velika Brusnica and Modriča - Odžak - Sava*, p. 113 - 124; *Lines Derventa - Bosanski Brod*, p. 124-126; *An attempt to relieve Croatian forces during Operation Corridor-92*, p. 126 and *Instead of a conclusion*, p. 126-127), *Battles for Bosanski Brod from mid-July to 6 October 1992* (pp. 129-168; with subchapters *Engaged Forces on the Bosansko Brod-Derventa Bridgehead*, pp. 129-131; *Course of fighting from mid-July to mid-August 1992*, pp. 131-138; *Battles for Kostreš and Bijelo Brdo from 19 August to 7 September 1992*, p. 138-145; *Continuation of Serb attacks in September 1992*, p. 146-156 and *The Fall of Bosanski Brod*, p. 156-168), *Orašje-Domaljevac part of the battlefield* (pp. 169-188; with subchapters *Occupation of Bosanski Šamac and attack on Orašje*, pp. 170-173; *Orašje-Domaljevac battlefield during Operation Corridor*, pp. 173-180 and *Autumn battles 1992*., pp. 181-188), *Battlefield of Brčko*

and *Gradačac* (pp. 189-197; with subchapters *the Struggle in the Brčko Municipality*, pp. 190-192 and *the Struggle in the Gradačac Municipality*, pp. 193-197), *Slavonski Brod - Air Force attacks and long-range artillery terror* (pp. 199-203), *Comparison of belligerents* (pp. 205-249; with subsections *Organization of Forces and the Human Factor*, pp. 206-214; *Morality and (un) motivation for the war in Bosnia and Herzegovina*, pp. 214-229, *Command*, pp. 229-235; *Intelligence judgments*, p. 235-239; *Logistics insurance*, p. 239-242; *Sanitary care*, p. 242-243; *Tactical features of combat*, p. 244-248 and *Losses*, p. 248-249), *Some features of the war in Bosanska Posavina*, pp. 251-275; with subchapters *Bosanska Posavina as “Pale alone in the world”*, pp. 251-259; *Serbian war goal in Bosanska Posavina*, pp. 259-260; *Everyday life and civil military relations*, pp. 260-272 and *The Serbian side of the war*, pp. 272-275), *Controversies, concerns, and contributions to conspiracy theories* (pp. 277-311; with subchapters *“Agreement” in Graz and Corridor in Bosanska Posavina*, pp. 279-286; *The background of Croatian military successes in May 1992!?*, Pp. 286-289; *“With each entry of the Croatian army, the territory was lost,”* pp. 289-298; *“Were the promotions a reward for withdrawing, for successfully completing a task?”*, pp. 299-307; *Slavonski Brod lobby or power struggles in Bosanska Posavina*, pp. 308-310 and *Death of 12 Banja Luka babies*, pp. 310-311), *The culprit for the fall of Bosanski Brod* (pp. 313 -329), *Conclusion* (pp. 331-333), *Summary* (pp. 334-337), *List of abbreviations* (pp. 338-340), *Sources and literature* (pp. 341-349), *Index of personal names* (pp. 351 -352) and the *Index of important geographical terms* (p. 353-357). At the end of the book, there are also contributions from 26 maps.

In the very preface of the book, the author indirectly reveals the book's purpose in the first paragraph. Namely, starting from the thesis that already during the war, the opinion was established that Bosanska Posavina was not lost due to the supremacy of Serbian for-

ces, but “conspiracy games” of the first Croatian president, Dr. Franjo Tuđman, and his closest associates, starting with Defense Minister Gojko Šušak, the author announces how, through the analysis of archival documents, he will show that the mentioned “witch hunt” has mostly no basis in the sources (cf. p. 9). In his recognizable style, with an abundance of archival documents, Marijan provides a historical overview of the war in Bosanska Posavina in 1992, since March, an attempt to implement the Drina plan by the JNA, which Marijan considers the first Serbian attempt to conquer Bosanska Posavina (cf. pp. 54–55), until October or the fall of Bosanski Brod. The book focuses on the events in the six municipalities where the Croatian Operational Group Eastern Posavina (OGIP, see details pp. 42–48) had effective command, namely Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Derventa, Modriča, Odžak, and Orašje (cf. page 11). They also touch on the municipalities of Brčko and Gradačac, where Muslims had a majority because, without an understanding of Croat-Muslim relations, it is impossible to understand the war in Bosanska Posavina fully. Among the archival documents, the book is based on articles for the monograph on the 108th HV Brigade, which was also the longest in the area of Bosanska Posavina, and documents of the Operational Group East Posavina, Operational Zone Osijek, Slavonian Battlefield Command, and HV General Staff. In addition, Marijan was given a part of the document testifying to the 1st CC of the Army of the Republika Srpska (cf. pp. 9–10). It can be said that with the archival corpus, the author provided a quality basis for considering the issue, trying to show the Serbian side as well.

The book is also of great importance for the biography of General Slobodan Praljak, who is also often accused of the fall of Bosanska Posavina, and who, during a lengthy trial in The Hague, published a booklet in 2007 in which, in addition to several text cards in

facsimiles, he gave about forty documents that he believed would significantly contribute to the understanding of the war. In addition to the booklet, a CD with about 700 documents was distributed, available on his website until September 2018, all in support of his defense, but the site has since been shut down (cf. p. 9). According to Marijan’s very harsh assessment, “Croatian activities in Bosanska Posavina were not of interest to Hague prosecutors, which is not surprising because they did not fit into the one-sided picture of the war they constructed” (p. 9). Most of the published documents from Praljak’s website were finally published in another book on Bosanska Posavina, of almost identical title (*War in Bosanska Posavina 1992*, 2009), written and written by Jerko Zovko, a lower-ranking officer in the 108th HV Brigade, which Marijan has already reviewed (2010).² Although Zovak’s book preserved Praljak’s documents, according to Marijan, Zovak did not overly deal with the dilemma of why the person accused of the fall of Bosanska Posavina (Praljak, cf. p. 300) would publish those documents, given that in Zovak’s book the dominating claim is that Bosanska Posavina fell due to political agreements between Croatia and Serbia, concretized on May 6, 1992, by an agreement between the head of the Croatian Defense Council Mate Boban and the leader of the Serb Republic of Bosnia and Herzegovina Radovan Karadžić in Graz, in certain elements Marijan also sees it as a representative example of “conspiracy theory so widespread in Croatia and prevalent in some circles” (cf. p. 9).³ In addition to Jerka Zovko’s book, Novica Simić, Commander of the General Staff of the Army of Republika Srpska, published a monograph on Bosanska Posavina (Operation Corridor-92, 2011), which Marijan considers extremely useful, except for its “unsustainable” political introduction (cf. p. 11). Consequently, the new book of Marian can therefore be understood as their critique, but also as a supplement.

Recently, interviews with Generals Peter Stipetic, Anton Tus,

² Journal of Contemporary History, no. 3, 2010, p. 906–908.

³ Cf. Marijan’s Review in the Journal of Contemporary History, no. 3, 2010, p. 907.

and Vinko Begić, one of the wartime political leaders of Posavina Croats, have been published, and one of the motives that certainly prompted Marijan to write a monograph on Bosanska Posavina lies in the fact that memoirs given in interviews do not entirely coincide with the data from archival sources (cf. p. 10). Marijan thus indirectly revealed to young and interested historians on the topics of the Homeland War the abundance of space for future research - comparing allegations from archival documentation with allegations made by prominent war figures in later interviews. In addition to the primary factual value that Davor Marijan's book provides, the book also provides a number of perspectives through which it is possible to look at the Homeland War, and which then entail a number of unexplored territories that may entice someone of the younger generations to deal with, in the near future.

The book can be divided into two parts - in the first part, the chapter *Comparison of belligerents*, in chronological order the course of the war and facts, largely supported by archival allegations, and the second part the author devoted to a thorough analysis of the war, but also to answer some highly controversial questions. In short, the course of the war can be retold as follows. The war began in March 1992 when the JNA, relying on Doboj, tried to break out on the Sava River, however, in April, it suffered a heavy defeat near Gornje Kolibe. May is the month of Croatian success in which the JNA was pushed back to the Bosna River, and the Croats also conquered Modriča, thus severing the link between the Serbian Krajina and Semberija. Croatia's success was "disrupted" by a warning from the international community, i.e., the UN Security Council (May 15), and Marijan's valuable thesis is that the Croatian army, given that Sarajevo did not want to make an agreement with Croats and thus legalizing the presence of the HV on the territory of BiH, on the territory of BiH

was *de facto* illegal. The Serbian counterattack came soon, in June, since then the Serbs have occupied Modriča, Derventa, and Odžak, and the fall of Bosanski Brod (October 6, 1992) is taken as the fall of the western part of Bosanska Posavina, not the whole of Bosanska Posavina, given to the fact that the eastern part managed to resist the attacks (cf. pp. 331-332). Finally, in his *Conclusion*, Marijan states that Serbian supremacy was based on the part of the organizational units inherited from the JNA, minor changes in the position on the battlefield, rest periods, and a clear goal of the fight, which undoubtedly influenced the motivation of soldiers (cf. p. 332).

Although there are some other monographs on the war in Bosanska Posavina, I can say that I would recommend Davor Marijan's book to any interested individual, primarily because of the abundant archival material with which the author substantiates his allegations. Marijan's book, above all, draws attention to a number of other factors that affect the outcome of the war, of which an interested researcher might not have taken notice before. Although there are still several items through which the book exudes its value, I believe that even through these most basic of this review, the reader saw the importance of writing about the Homeland War and how much space it still opens. I believe that Marijan's book will provoke several reactions, maybe another monograph with dissenting opinions will be published soon, but I think that Marijan's arguments will hardly be refuted in the near or distant future.

(D)OPISIVANJE POVIJESNIH ČINJENICA: HRVATSKA POMOĆ ŽIDOVIMA U LIPNJU I SRPNJU 1941.

Vjekoslav Bakašun, *Doprinos mještana Kraljevice i Kostrene u spašavanju Židova tijekom lipnja i srpnja 1941.*, Naklada Kvarner i Savez antifašističkih boraca i antifašista Primorsko-goranske županije, Novi Vinodolski – Rijeka, 2021., 127 str.

Autor: Ervin Pavleković¹

Dr. sc. Vjekoslav Bakašun rođen je Kostrenjanin, epidemiolog i negdašnji ravnatelj današnjeg Nastavnoga zavoda koji se nakon umirovljenja nastavio baviti znanošću, a osim povijesti zdravstva Sušaka, počeo je i proučavati povijest svoga rodnog mjesta. Od objave prve knjige i prvoga rada nakon umirovljenja, objavio je ukupno pet knjiga i nekoliko članaka čime (p)ostaje istaknuti kroničar Rijeke, odnosno njezine okolice, prvenstveno mjesta Kostrene.

Bakašun neumorno istražuje manje povijesne događaje i prilike u okolici Rijeke, a nakon knjige *Sjećanje na ratne godine u Kostreni 1941.-1945.* u kojoj progovara o borbi Kostrenjana protiv okupatora kroz vlastita proživljena iskustva, odlučuje se i na knjigu *Doprinos mještana Kraljevice i Kostrene u spašavanju Židova tijekom lipnja i srpnja 1941.*

Knjiga je nastala na temelju nepoznatih i zanimljivih podataka i činjenica iznesenih na javnome predavanju u Kostreni 2018. godine, nakon čega je godinu dana kasnije isto predavanje održano i u vijećnici Grada Rijeke, da bi se potom svi izneseni podatci i sva istraži-

vanja o povijesti Židova na prostorima Kostrene i Kraljevice u jeku Drugoga svjetskog rata ovjekovječili publikacijom o kojoj je riječ.

Publikacija *Doprinos mještana Kraljevice i Kostrene u spašavanju Židova tijekom lipnja i srpnja 1941.* sadrži neformalni prvi dio u kojem se govori o kretanju Židova u Kraljevici i Kostreni za vrijeme rata, navodeći osobne iskaze pojedinaca o prijelasku i/ili bijegu Židova kroz razne manje lokacije, odnosno mjestašca uz priobalje i zaleđe Rijeke, dok se u drugome dijelu govori o Židovima koji su za vrijeme Drugoga svjetskog rata došli u Kraljevicu na crikveničko-vinodolsko područje i koji su ondje ostali.

U prvome se dijelu tako primjerice spominju obitelji Polić, obitelj Pollak, Neufeld te, primjerice, mjesta kao što su Kostrena, Kraljevica, Šoići i Sušak. Knjiga sadrži i epilog te sažetak na hrvatskom, engleskom i talijanskom jeziku, a na samome kraju literaturu. Uz to, u knjizi se mogu naći originalne fotografije koje datiraju iz vremena Drugoga svjetskog rata, no i one novije, kao i poneki povijesni dokumenti, od kojih je mnogo onih na talijanskome jeziku, uz one na njemačkom i hrvatskom jeziku.

Drugi je dio zanimljiv jer ne samo da govori o Židovima koji su došli na područje u potezu od Kraljevice pa sve do Vinodola i ostali ondje, već i spominje koncentracijski logor u Kraljevici, opisujući boravak Židova u tome logoru, rađanje djece te prebacivanje logoraša na otok Rab, kao i put nekih logoraša na jug Italije, preko otoka Visa.

Kako se u knjizi spominje, mještani tih mjesta pomagali su Židovima u bijegu pred holokaustom, pa je tako s obale Kostrene koja je bila pod NDH, na obalu Kraljevice koja je sa samo 800 metara udaljenosti bila pod ingerencijom Italije, prebačeno 250 do 300 Židova

¹ mag. educ. philol. croat., MA Communication, Culture and Media, doktorand Interdisciplinarnih humanističkih znanosti Sveučilišta u Zadru, e.pavlekovic@gmail.com

koji su bježali preko Sušaka i Italije do Švicarske od nezaustavljive ruke ondašnjega NDH režima. S obzirom na to da ne postoji službena evidencija o pomoći Židovima, kao ni evidencija o broju spašenih koji su se kretali opisanom rutom, knjiga je vrijedan povijesni dokument koji pokazuje kako i u vrijeme najvećih nevolja uvijek ima onih koji su, bez obzira na svu opasnost, spremni učiniti ono ispravno, ono humano, i ono što pokazuje svu veličinu pojedinca – ponuditi pomoć bližnjem, ali i strancu u nevolji! Knjiga, osim što je (povijesni) dokument koji proširuje saznanja o patnjama židovskog naroda za vrijeme Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj u vrijeme NDH, također je i dokument koji prikazuje društveno-političke prilike i uređenje u Hrvatskoj, kroz prikaz mjesta koja su nadomak Rijeke, s njezine istočne strane.

Iako je o židovskoj situaciji u jeku Drugoga svjetskog rata objavljen niz publikacija, o povijesnoj situaciji i pomoći Židovima od mještana iz okolice Rijeke o kojoj piše dr. sc. Bakašun nije objavljeno puno, već se samo u tragovima spominje ono što se dogodilo i što je vrijedno dodatno istražiti. Autor tako u svojoj novoj knjizi, kroz vlastita sjećanja o pomoći Židovima koji su u njegovoj kući boravili te kroz sjećanja preživjelih svjedoka i sudionika s kojima je stupio u kontakt, revidira povijesno nepotpunu sliku židovske situacije u riječkoj okolici lipnja i srpnja 1941. godine.

Knjigu preporučujem svim povjesničarima, kroničarima, no i svima ostalima koji još uvijek zadiru u povijest želeći se dotaknuti povijesnih istina kao nepresušnoga vrela nadahnuća iz kojih uvijek i iznova moramo učiti, no i povijesnih istina kao izvorišta koje služi kao svojevrsni podsjetnik i/ili opomena društvu i pojedincu, kako se neke stvari ne bi više nikada ponovile.

(PRE)DESCRIBING HISTORICAL FACTS: CROATIAN AID TO THE JEWS IN JUNE AND JULY 1941

Vjekoslav Bakašun, *Contribution of the inhabitants of Kraljevica and Kostrena to the rescue of Jews during June and July 1941*, Naklada Kvarner i Savez antifašističkih boraca i antifašista Primorsko-goranske županije, Novi Vinodolski – Rijeka, 2021., 127 p.

Author: Ervin Pavleković¹

Dr. sc. Vjekoslav Bakašun was born in Kostrena, an epidemiologist and former director of today's Teaching Institute. After retirement, he continued to work in science, and in addition to the history of the health of Sušak, he began to study the history of his hometown. Since the publication of the first book and the first work after retirement, he has published a total of five books and several articles, by which he became and remained a prominent chronicler of Rijeka and its surroundings, primarily Kostrena.

Bakašun tirelessly researches smaller historical events and circumstances in the vicinity of Rijeka, and after the book *Memories of the War Years in Kostrena 1941-1945*, in which he talks about the struggle of the people of Kostrena against the occupiers through his own lived experiences, he also decides on the book *The Contribution of the Residents of Kraljevica and Kostrena to the Rescue of the Jews during June and July 1941*.

The book was created based on unknown and interesting data and facts presented at a public lecture in Kostrena in 2018, after

¹ mag. educ. philol. croat., MA Communication, Culture and Media, doktorand Interdisciplinarnih humanističkih znanosti Sveučilišta u Zadru, e.pavlekovic@gmail.com

which a year later, the same lecture was held in the City Hall of Rijeka, and then all the presented data and all research on Jewish history Kostrena and Kraljevica were immortalized in the midst of the Second World War with the publication in question.

The publication *The contribution of the inhabitants of Kraljevica and Kostrena in rescuing Jews during June and July 1941* contains an informal first part about the movement of Jews in Kraljevica and Kostrena during the war, citing personal statements of individuals about the passage and/or flight of Jews through various smaller locations, that is, small towns along the coast and hinterland of Rijeka, while the second part talks about the Jews who came to Kraljevica in the Crikvenica-Vinodol area during the Second World War and who remained there.

The first part mentions, for example, the Polić family, the Pollak family, the Neufeld family, and, for example, places such as Kostrena, Kraljevica, Šoići, and Sušak. The book also contains an epilogue and a summary in Croatian, English, and Italian, and at the very end, literature. In addition, the book includes original photographs dating from the Second World War, but also more recent ones, as well as some historical documents, many of which are in Italian, in addition to those in German and Croatian.

The second part is interesting because it not only talks about Jews who came to the area from Kraljevica to Vinodol but also mentions the concentration camp in Kraljevica, describing the stay of Jews in that camp, the birth of children, and the transfer of detainees to the island of Rab, as well as the journey of some camp inmates to the south of Italy, across the island of Vis.

As the book mentions, the locals helped the Jews escape the Holocaust, so from the coast of Kostrena, which was under the NDH, to the coast of Kraljevica, which was under Italian jurisdiction from only 800 meters away, 250 to 300 Jews were transferred, after which they fled through Sušak and Italy to Switzerland from the unstoppable hand of the then NDH regime. Given that there are no official records of aid to Jews, nor records of the number of rescued along the route, the book is a valuable historical document that shows that even in times of greatest trouble, there are always those who, despite all the danger, ready to do the right thing, the humane thing, and what shows the greatness of an individual - to offer help to one's neighbor, but also to a stranger in need! The book, in addition to being a (historical) document that expands knowledge about the suffering of the Jewish people during the Second World War in Croatia during the Independent State of Croatia, is also a document showing socio-political conditions and order in Croatia through describing places near Rijeka, on its eastern side.

Although several publications were published on the Jewish situation amid the Second World War, on the historical situation and assistance to Jews from the locals from the vicinity of Rijeka, which is written by Dr. sc. Bakašun has not been published much, but only traces of what happened, and are worth further research. In his new book, the author revises the historically incomplete picture of the Jewish situation in the Rijeka area in June and July 1941 through his own memories of helping the Jews who lived in his house and the memories of surviving witnesses and participants he came in contact.

I recommend the book to all historians, chroniclers, but also to all others who still intrude in history, wanting to take hold of the historical truths as an inexhaustible source of inspiration from which

we must always learn, but also historical truths as sources that serve as a reminder and/or warning to society, and the individual so that some things would never happen again.

PRIKAZ KNJIGE: SOHRAB AHMARI, *THE UNBROKEN THREAD: DISCOVERING THE WISDOM OF TRADITION IN AN AGE OF CHAOS* (NEW YORK: CONVERGENT BOOKS, 2021.), 298 STR.

Autor: Viktor Matic¹

Naša je civilizacija, osobito njezin središnji dio, sve snažnije obilježena „ludilom gomile“ (naslov knjige Douglasa Murrayja), ludilom koje je, kako u svojoj knjizi *Zašto liberalizam nije uspio* opisuje Patrick Deneen, ponajprije proizvod ili možda puka nuspojava – liberalizma. Liberalizam (i njegove ranonovovjekovne preteče) je, uza sve svoje pozitivne strane, doveo do radikalne redefinicije uzvišenoga klasičnoga – bilo antičkoga, bilo kršćanskoga – poimanja slobode kao slobode od neobuzdanih strasti i/ili grijeha, odnosno slobode koja se stječe samoograničavanjem, disciplinom, žrtvovanjem i njegovanjem vrline.

U New Yorku, srcu svijeta koji je proizveo liberalizam, jedan se obraćenik na katoličanstvo podrijetlom iz Irana okreće mudrostima tradicija iz raznih uljudbenih okvira i epoha (od Kine prije Krista do tradicionalne kršćanske pobožnosti američke crnačke populacije) te s ljubavlju piše knjigu-putokaz za svojega četverogodišnjega sina Maximilijana.

Sohrab Ahmari, autor knjige *The Unbroken Thread* (*Neprekinuta nit*), rodio se u Iranu u kojem je živio sa svojim liberalnim roditeljima sve dok u svojoj prvoj tinejdžerskoj godini nije s majkom preselio u Sjedinjene Države. I prije nego što je preselio u SAD, Ahmarija

¹ mag. pol., Bernarda Shawa 17, Dubrovnik, viktormatic1992@gmail.com

su neodoljivo privlačile slobode, a ponajprije (zavodljive) „slobode” koje nudi liberalna Amerika. Iako je u godinama mladosti koketirao s marksizmom, Providnost je ovom znatiželjnom novinaru namijenila drukčiji životni put. Uskoro je, kako ukratko napominje u uvodu ovdje prikazana djela, spoznao da je „zapadni san o autonomiji i izboru bez ograničenja, zapravo tamnica, dok nas ono zastarjelo i ‘ograničavajuće’ može osloboditi” (4). Drugim riječima, Ahmari je internalizirao uzvišeno kršćansko poimanje slobode, a u uvodu *Neprekinute niti* ovaj autor navodi primjer utjelovljenja takve slobode u osobi i djelu katoličkoga svetca Maximilijana Kolbea koji je u paklu Auschwitza svojevrijedno položio život za drugu, njemu nepoznatu osobu.

Tri stoljeća nakon prosvjetiteljstva na Zapadu prevladava drukčiji koncept slobode – onaj koji naglašava nesmetanu mogućnost individualna odabira raznih „životnih stilova”; ne slobodu (od poroka, grijeha i, općenito, dekadencije) ukorijenjenu u samoograničavanju te poticanu autoritetom tradicije i religije (8-9). Kako se njegov četverogodišnji sin Maximilian, koji je ime dobio po Kolbeu, ne bi jednoga dana našao u okovima liberalnoga koncepta slobode, Ahmari mu ostavlja knjigu kao putokaz – svjetleću nit tradicije u vremenu (moralnoga) kaosa.

Djelo je podijeljeno na dva dijela (*Things of God* i *Things of Man*) u obliku 12 poglavlja-pitanja (šest u prvom, a šest u drugom dijelu) kroz koja se, temeljem tradicijske misli te kroz priče o životima i djelima znamenitih osoba iz bliže ili dalje prošlosti, propituju današnje liberalno-progresivne dogme. U prvom pitanju-poglavlju (*How do you justify your life?*) Ahmari lamentira nad činjenicom da se istina danas svela na (znanstvene) činjenice te se (retorički) pita što je to što nas motivira da idemo naprijed u teškim trenutcima ako to nisu ljubav, milost ili neko drugo „subjektivno” iskustvo prezreno

od strane nesmiljena scijentizma koji se klanja isključivo „objektivnome” (26). Ahmari podrobnije odgovora na to pitanje, s kojim se prije ili kasnije svi suočavamo, kroz priču o životu i djelu Clivea S. Lewisa (1898.–1963.), britanskoga spisatelja koji je pisao u vremenu u kojem su scijentistički pogledi na svijet sve više uzimali maha. Planet *Malacandria* u Lewisovu znanstvenofantastičnom djelu *Out of the Silent Planet* predstavlja, objašnjava Ahmari, alegoriju po kojoj taj spisatelj čitateljima dočarava kako različiti oblici znanja – i oni utemeljeni na suvremenoj znanosti/tehnologiji i oni tradicijski i/ili „primitivni” – mogu skladno supostojati (40). Sukladno tomu, napredna tehnologija i znanost nužno ne podrazumijevaju „moralne prečice” (43). Lewis je na svojem životnom putu spoznao upravo tu istinu te je shvatio da se znanstveni, „hladni” ili racionalistički pristup ne može primijeniti na život u njegovoj cijelosti. „Ako čovjek sam sebe odluči tretirati kao sirovinu, sirovinom će i biti”, Ahmari prenosi mudre riječi britanskoga pisca koji je naposljetku ponovno našao put prema kršćanstvu te 1963. umro „na svojem ljubljenu Oxfordu” (45-46).

Sljedeće poglavlje (*Is God reasonable?*) nastavlja na istom tragu – tragu sklada između razuma i vjere. Nažalost, piše autor, mnogi vjernici danas misle da je vjera sfera onkraj razuma (47-48). To je žalostno jer su još prije Krista grčki filozofi, prakticirajući „ljubav spram mudrosti” (filozofiju) ili pak puki razum, *de facto* spoznali „Boga klasičnoga teizma” (50-51). Antičke je Grke intrigirala židovska *Knjiga*, čak i u stoljećima prije Krista, a ta se veza još više pojačala s pojavom kršćanstva. Autor piše da je poznata rečenica „U početku biele Rieč, i Rieč biele pri Bogu, i Bog biele Rieč” (kako je to zapisao naš Bartol Kašić) mogla samo zapanjiti (u pozitivnom smislu) grčki svijet. Kašićeva/hrvatska „Rieč” grčki je *Logos*, koja bi uz „riječ” govorniku grčkoga značila i „razum” (ili razlog) (*reason*) (51, 52). Neki

su antički i srednjovjekovni kršćanski spisatelji nastojali razum odvojiti od (kršćanske) vjere. „Da je srednji vijek proizveo samo ljude ovoga tipa”, piše Ahmari, „to bi razdoblje s pravom zaslužilo titulu mračna doba”. Srećom, tomu nije bilo tako te su mnogi filozofiju i vjeru percipirali kao prijatelje, s tim da je sada vjera bila „početna točka” (53). Srednjovjekovnu misaonu nit prema kojoj vjera i razum nisu kompatibilni „škarama zdrava razuma” (57) prerezao je sveti Toma Akvinski (1225.–1274.) kojemu autor posvećuje ovo poglavlje. Ukratko, Akvinski je poučavao da postoji „samo jedna istina” do koje se dolazi i vjerom i razumom, s tim da oboje treba njegovati tako da se međusobno obogaćuju ili nadopunjuju (59). Na tomu su tragu i njegovih pet putova ili pet dokaza za postojanje Boga. „Ako se našim umovima može spoznati Božje postojanje”, piše Ahmari, to je „dobra vijest” i za filozofiju i religiju. „Bog koji nam dopušta da ga spoznamo putem razuma je razumni Bog” (61-63).

Treće Poglavlje (*Why would God want you to take a day-off?*) fokusira se na život i misao Abrahama Joshue Heschela (1907.–1972.), Židova istočnoeuropskoga podrijetla i rabina koji je Ahmariju zanimljiv ponajprije zbog razmišljanja o *Shabbātu*. Heschel je, naime, pisao kako Šabat jamči „unutarnju slobodu” i mir. Bogocentrično razmišljanje, dakle razmišljanje usmjereno prema vječnosti, objašnjavao je Heschel, jedino je jamstvo ljudskoga dostojanstva i društvene pravde. Bez toga razmišljanja sve bi se zlo moglo olako relativizirati. Važno je, k tomu, naglasiti kako nije dovoljno samo kontemplirati o Bogu, već ovu bogocentričnu viziju njegovati putem molitve i rituala – u stvarnom vremenu. „To je Šabat” (70, 74). I dok su rimskim uništenjem (Drugoga) Hrama Židovi izgubili utočište u mjestu, „nisu mogli izgubiti utočište u vremenu – Šabat” (75). Nešto što bi njegovim rađanim američkim sugrađanima bio „gubitak vremena” za Heschela je bio apsolutno nužan čin „napuštanja”, odnosno žrtvovanja bez

kojeg ljudi ne mogu steći unutarnju slobodu i dostojanstvo (78, 79). Zapad je zaboravio Šabat, odnosno nedjelju, poradi „maksimalne tržišne slobode” i „izbora”. U isto vrijeme sve više raste broj rastava, usamljenih i o drogama ovisnih ljudi, a broj novouspostavljenih obitelji opada. „Svijet bez Šabata je svijet bez duše” (81).

Na početku sljedećega poglavlja (*Can you be spiritual without being religious?*) autor lamentira nad činjenicom da je sve više ljudi na Zapadu izgubilo religioznost (82-83). „Vjerujem u Boga, ali ne idem u crkvu”, poznat je klišej u Lijepoj našoj. Unatoč tomu, Ahmari nas podsjeća da mi ljudi činimo puno toga bez vrijednosti same po sebi, ali time simbolički komuniciramo. Religija, s druge strane, kombinira rituale „s vjerovanjem o ultimativnom smislu života” (85). Kako bi odgovorio na pitanje u naslovu poglavlja, autor zaviruje u živote i djela Victora Turnera (1920.–1983.) i njegove supruge Edith (rođene Davis) (1921.–2016.). I Victor i Edith bijahu nereligiozni u mladosti, a religija i obredi zanimali su ih samo na znanstvenoj razini. Slavu su stekli proučavajući rituale afričkoga naroda Ndembu (87-88). Ukratko, promatrajući obrede pripadnika ovoga naroda, Turner su zaključili da je „vjerski obred neophodan za izgradnju autentične zajednice” (*Communitas*) (91-92). Jedan je obred, u kojem se bog Ndembua svojevolumno daje poniziti i ubiti te time otkupljuje svoje smrtnu sljedbenike, osobito dirnuo Turnere te ih naposljetku nagnao na promjene vlastitih uvjerenja. Nakon što je svjedočio tom obredu, bračni par Turner nije mogao promatrati religiju kojom su bili okruženi u djetinstvu na isti način kao i prije. Shvatili su da su obred i religija neophodan aspekt onoga što nas čini ljudima i što nas ujedinjuje u zajednicu. Postali su katolici (96-97).

U petom poglavlju (*Does God respect you?*) Ahmari se retorički pita može li Bog biti utjeha, nada i put onima koji svakodnevno trpe

poniženje, siromaštvo i nepravdu. Pitanje koje je postavio zaokupljalo je život Howarda Thurmana (1899.–1981.), američkoga intelektualca, pripadnika *civil-rights* pokreta, kršćanskoga teologa i crnca koji je živio pod „režimom [Jim Crow – o p. V. M.] koji je vrijeđao Križ u pokušaju legitimiranja rasizma” (105). Thurmanova baka, koja je dobar dio života provela kao ropkinja, bila je duboko religiozna žena. Kao dječaku, pričala mu je kako bi bijeli vlasnik plantaže na kojoj je robovala ponekad dopustio crnomu pastoru (također robu) propovijedanje okupljenim robovima. Taj je pastor svoje propovijedi vazda okončavao s dodatnom porukom šapćući: „Niste robovi... vi ste djeca Božja” (109–110). Mladi Thurman postao je članom baptističke crkve te je živio pod strogim starateljstvom jednoga religioznog para. Disciplina i ograničenja koja su mu nametnuli stvorili su u Thurmanu neobičan osjećaj slobode i samopuzdanja (111). Bio je marljiv i poslušan te je upornim radom dospio na *Rochester Theological Seminary* gdje je briljirao među bijelim studentima (113). Do 1930-ih Thurmanu je, piše Ahmari, njegova životna misija bila jasna – dijagnosticiranje neuredna/nepravedna svijeta američke segregacije i duhovno-etička preskripcija kao put iz toga nereda. Materijal za taj projekt, objašnjava autor, Thurman je pronašao u životu i, ponajprije, patnji Isusa Krista. Srž njegova monumentalna djela *Jesus and the Disinherited* (1949.) je „da oblik kršćanstva koji opravdava ugnjetavanje na temelju rase” nema ništa zajedničko s autentičnom vjerom koju je Thurman nazivao „Isusovom religijom” (114). Iako je, piše Ahmari, Thurman ponekad nekritički optuživao gotovo cjelokupno institucionalizirano kršćanstvo, njegovo pisanje o važnosti kršćanstva za ljude *with their backs against the wall* ostaje relevantno i u današnje doba kada mnogi kršćani svoju vjeru drže onkraj političke sfere (115). Suprotno tomu, Thurman je držao da Isus nije mogao biti indiferentan u odnosu na političku stvarnost svoga vremena. Krist je bio pripadnik manjinske i potlačene etno-konfesionalne

grupe. Drugim riječima, Thurman je inzistirao da bi se biblijski Bog mogao staviti u kožu „nigera” onodobne Amerike jer je Bog već bio u toj koži. Krist je, naime, znao kako odstraniti očnjake trima paklenim psima (strah, prijevara i mržnja) koji su opsjedali siromašnu crnačku zajednicu iz koje je Thurman potekao: Bogu je, naime, stalo do pojedinca (njegove duše). Straha nema jer se sam Bog utjelovio u siromašna Židova te nam bio u svemu jednak osim u grijehu; Prijevara/obmana nestaju jer, prije ili kasnije, svi grijesi dolaze na naplatu; Mržnja nestaje jer ona znači smrt uma i duha, te označava raskid s Ocem. Današnje bi sekulariste, kako dodaje autor, Thurman pitao odakle dolazi ljudsko dostojanstvo ako ne od Boga po kojemu smo svi (neovisno o rasi) braća i sestre (118–120).

Šesto i posljednje poglavlje prvoga dijela knjige (*Does God need politics?*) započinje autorovom opservacijom kako predmoderni Zapad – bilo judeo-kršćanski, bilo grčko-rimski – nije poznavao tako oštru distinkciju između „religije” i „politike” kakvu danas i kršćani prihvaćaju te, dapače, smatraju poželjnom (122). Ovo je poglavlje posvećeno svetomu Augustinu (354.–430.), čovjeku koji je u svojim poznim godinama stao u obranu kršćanstva kada su tu religiju mnogi Rimljani napadali kao navodni uzrok dekadencije njihova carstva. Unatoč ustrajnim pokušajima svoje majke da ga obrati na kršćanstvo, Augustin je u svojoj mladosti – dok je živio u sjevernoj Africi – koketirao s manihejstvom te živio razvratnim životom (129–130). Iako se kasnije u društvu prijatelja kršćana u Milanu odmaknuo od takvog života, osjećao je golemu tugu zbog jednoga desetljeća života koje je proveo kao rob svojih apetita. U trenutku očaja i samoće Augustin je čuo glas koji mu je rekao: „podigni ju i čitaj”. Zatim je pohitao u sobu, otvorio knjigu Pavlovih poslanica te slučajno nalletio na rečenicu koja će njegovo srce zauvijek osvojiti za Krista. Čovjek se sastoji i od tijela i duše, a vjera u utjelovljena Boga je –

spoznao je Augustin – jedini medij između Boga te bića od duha i mesa. Augustin se, kako sažimlje Ahmari, uskoro krstio te postao svećenikom. Kasnije je na svojem rodnom afričkom tlu postavljen za biskupa, a upravo je tamo žestoko branio kršćanstvo od napada protukršćanskih neopogana (132-133). Kako bi pobio ponos protukršćanski nastrojenih sunarodnjaka, Augustin je cjelokupnu povijest čovječanstva prikazao kao priču o dva grada (države). Svoje kapitalno djelo naslovio je *De civitate Dei contra paganos* koja se na hrvatskom najčešće prevodi kao *Božja Država*. Prema Augustinu, kako sumira autor, Božja Država (grad) predstavlja zajednicu vjernika koji, dakle, „žive po vjeri u ovom prolaznom vremenu” te putuju „kao stranci” usred bezboštva. Zemaljska je država (grad) dom onih koji uzvisuju svoje bogove. Temelj je zemaljske države ljubav prema sebi, koja ide čak do prijezira spram Boga. Rim je bio, *par excellence*, zemaljski grad, a Augustin si je dao zadatak pokazati da je Rim bio jednako nasilan, čak i nasilniji, prije prihvatanja kršćanstva kao službene religije. No na dubljoj razini, piše Ahmari, Augustinov je cilj bio pokazati da rimska *res publica* nije bila istinski *commonwealth* jer njezini žitelji nisu dijelili (istinski) smisao za pravdu. Rimljane je, pisao je Augustin, (pre)često pokretao *libido dominandi*, odnosno žudnja za dominacijom koja je – unatoč *rule of law* retorici – bila uzrokom nebrojnih imperijalnih ratova, krvavih građanskih sukoba i, općenito, bratoubilaštva (135-138). Na protunapad neopogana koji su tvrdili da se vjernici, navodno opsjednuti vječnim životom, nisu sposobni brinuti za opće/javno dobro, Augustin je odgovorio predlažući bogobojažna službenika-vladara. Njegova bi značajka bila „istinska pobožnost” kao izvor „istinske vrline”. Dakle, vladari koji bi religiozno gledali na upravljanje/vladanje, koji bi težili općemu dobru, odnosno Božjoj Državi, nešto što je danas gotovo nezamislivo na liberalnom Zapadu (139-142).

Drugi dio knjige (*The Things of Humankind*) počinje poglavljem-pitanjem *How must you serve your parents?* koje nas vodi u Kinu prije Krista. U ovo moderno doba, započinje autor, na vezu između roditelja nerijetko se gleda kao na financijsku igru nulte sume. No, pita se Ahmari, dugujemo li našim roditeljima nešto više? Odgovor se nalazi u tradiciji civilizacije u čijem se temelju nalazi pitanje sinovstva (*filiality*) i dužnosti djece spram njihovih roditelja (i starije rodbine). Najpoznatiji kineski mislilac koji je poučavao da je odanost i poštovanje spram roditelja (i starijih) u korijenu humanosti bio je Konfucije (551. – 479. pr. Kr.) (146, 149-150). Kako je sam govorio svojim učenicima, Konfucije nije htio stvoriti ništa novo, već afirmirati ono staro (autoritet tradicije). Ukratko, djeca bi se trebala brinuti o emocionalnim i materijalnim potrebama svojih (starih) roditelja i to činiti s ljubavlju i radošću (151, 157-159). Čak i ako naši roditelji ne ispunjavaju svoje dužnosti prema nama, oni su i dalje naši roditelji i to nam nalaže određene dužnosti. Vitalna tradicija, kako Ahmari tumači konfucijsku misao, „mora” slaviti ovaj ideal. Roditelje je, prema konfucijskoj misli, naravno, dopušteno ispravljati, ali nježno i s poštovanjem. *Filiality* ne smije biti predmetom pregovora/kalkulacija, jer u suprotnom olako nestaje. Roditelji, naime, nisu puka slučajnost našega postojanja i osobnosti pa stoga naše dužnosti prema njima nisu istobitne onima koje svojevolumeno odabiremo prihvatiti ili odbiti. Ta je ideja, zaključuje autor, ukorijenjena u kineskoj tradiciji i mudrosti koju je afirmirao veliki Konfucije, a koja i stoljećima kasnije „drži vodu”.

Should you think for yourself? – pita se autor u naslovu osmoga poglavlja. Liberalizam, nastavlja Ahmari, potvrdno odgovara na to pitanje. Unatoč tomu, u liberalnom dijelu Zapada danas je jako malo slobode govora (razmišljanja naglas) kakvu su nam obećali liberali 19. stoljeća (164-165). Jedan od takvih liberala bio je William Glad-

stone, britanski političar koji je – ironije li – započeo karijeru braneći instituciju ropstva, instituciju koju je papinstvo osudilo tri stoljeća ranije, da bi papinstvo (u kasnijim godinama) žestoko optuživao za tobožnje porobljavanje tijela i uma. Osoba koja je stala u obranu britanskih katolika od onodobna žestokoga protukatolicizma bio je poznati obraćenik otac John Henry Newman (1801.–1890.). Priča o Newmanovu obraćenju na katolicizam nije u fokusu autora. Fokus poglavlja Newmanove su ideje o svezi između savjesti i autoriteta te što zaista znači misliti za sebe (168-169). Iako je bio na putu zaređenja za anglikanskoga svećenika, Newman je nastojao pomiriti Anglikansku crkvu sa starijom kršćanskom (točnije rimokatoličkom) prošlošću. Zbog toga ga je hijerarhija te crkve redovito korila i ušutkivala. Unatoč koketiranju s Rimom, Newman se najprije opirao obraćenju. Jedan od razloga ili izvora njegove sumnje bila je rimska privrženost Djevici Mariji. Dok god su te sumnje opstajale, Newman je – kako prenosi autor – tvrdio da nema pravo „djelovati protiv svoje savjesti”. Prema tomu, ista ta savjest, njegova glavna životna nit vodilja, Newmana je u početku držala podalje od katoličke Crkve. Međutim, njegova borba protiv liberalizma – „protudogmatskoga principa” prema kojemu se „svaka dogma, svaki autoritet, i svaka hijerarhija dovodila u pitanje” – naposljetku ga je dovela u okrilje rimske Crkve. Prateći svoju savjest, uz marljivo čitanje, razmišljanje i molitvu, Newman je uskoro postao katoličkim svećenikom (172-173). On je podučavao da su – suprotno onomu što tvrdi liberalizam – autoritet i savjest „prijatelji i saveznici”. Autoritet formira savjest, a savjest je ujedno autoritet. Osobni je autoritet, prema Newmanu, autoritet tek onda kad je u skladu sa savjesti i univerzalnim zakonom. Svjetonazor, zaključuje Ahmari, koji savjest smatra isključivo subjektivnom ili „životinjskom”, potpuno uklanja autoritet na kojem počivaju mnoga samožrtvovanja (koja savjest nalaže) poput žrtve koju je podnio Oskar Schindler. U skladu s tim, Newman je

stao u obranu papina autoriteta i kritike liberalnoga koncepta „slobodne savjesti”. Apsolutno slobodna misao i „savjest” su, kako je uočio Newman, tek opsjena. Društvo vazda odabire neku ortodoksiju, neku dogmu, pa bolje da to bude ona koja njeguje istinsku savjest (176-179). Na pitanje trebamo li uvijek misliti za sebe, Newman bi odgovorio kazavši kako bi vazda trebali djelovati u skladu sa savješću koja reflektira unutarnju svijest o objektivnom moralnom zakonu. Čineći to, Newman bi dodao, moramo oformiti naše sudove u skladu sa čvrstim autoritetom. Autoritete treba dovoditi u pitanje, ali ne pretjerano jer – kako karikira Ahmari – u suprotnom vrlo brzo časopisi namijenjeni maloljetnicima potpuno slobodno pišu o detaljima analnoga seksa. „Slobodu” savjesti, koju su promovirali liberali à la Gladstone, stoljeće kasnije su 1960-ih nastavili studentski aktivisti pod geslom *think for yourself*. Umovi takvih „slobodoumnih” osoba vrlo se brzo nađu u okovima dekadencije, a velike korporacije ili krupni kapitalisti vrlo brzo profitiraju od takvih „revolucionara” i „subverzivaca” (179-182).

Na početku po meni središnjega poglavlja knjige (*What is freedom for?*) Ahmari opisuje i sažimlje poznati govor ruskoga intelektualca i pisca Aleksandra Solženjicina (1918.–2008.) diplomantima Harvarda 1978. godine. Unatoč očekivanomu, Solženjincin je održao govor u kojem je ponajprije istaknuo manjkavosti liberalnoga Zapada poput 1) kulture legalizma, koja je sve poticala na ispunjavanje sebičnih interesa do granice zakona (zakoni kao jedino moralno mjerilo); 2) tiranskoga poimanja prava (koje je društvo ostavilo nebranjeno u odnosu na određene pojedince) te 3) medija kojima su vlastite agende važnije od prenošenja istine čitateljstvu (184-187). Solženjicinov govor izazvao je buru kritika zapravo potvrđujući isključivost mnogobrojnih liberala. No je li, retorički se pita autor, zapadnjačke liberalne Solženjicin mogao nešto naučiti o slobodi? Jest! Ovaj je ruski

pisac, piše Ahmari, svojim djelom *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča* pokazao kako se i pod uvjetima najgore represije može ostati potpuno slobodan, odnosno pokazao je razliku između istinske i lažne slobode. Iako nepravедно zatočen i izvrnut svakodnevnom dehumaniziranju, Ivan Denisovič Shukhov, za razliku od Fetjukova, ne podliježe pritiscima zloga režima te svoj zatočenički život živi s dignitetom te s ljubavi prema bližnjima, osobito ostalim logorašima. Iako zatočen u gulagu, on pronalazi (unutarnju) slobodu (190-194). Solženjicin je primijetio kako je liberalni Zapad, reducirajući slobodu na puki legalizam bez prirodnih i tradicionalnih ograničenja, neslobodan na svoj način. Višak individualnih prava „popločao je put novomu sužanjstvu”. Solženjicin je to prvo primijetio u djelovanju zapadnjačkih medija poput jednoga reportera koji je, bez ikakve skrupule i trunke pokajanja, fabricirao priču napisavši da je drugi reporter iz Moskve Solženjicinu uručio tajno pismo koje mu je tobože poslala njegova supruga. I to bez obzira na činjenicu što se time ugrozio život Solženjicinove supruge koja je još bila u Moskvi! Zatim ga je razočaralo to što su razne knjižare odbijale prodavati njegove mukotrpno napisane i duboko poučne knjige jer im je zarada, a ne njegova poruka svijetu, bila na prvom mjestu. Solženjicin je, k tomu, uočio da zapadnjačka opsjednutost profitom ide na korist komunističkim režimima. U to se, prepričava autor, uvjerio kada je švicarska trgovačka tvrtka otpustila djelatnicu (prevoditeljicu) zbog pritužbe sovjetskoga klijenta. Taj je klijent, naime, napao Solženjicinova djela, na što ga je djelatnica pitala je li ih on uopće pročitao. To je bilo dovoljno za otkaz, i to u jednoj staroj slobodarskoj i demokratskoj državi. Ukratko, Solženjicin je na Zapadu vidio pojedince i društvo koje nije razlikovalo slobodu za činjenje dobrih djela od slobode za činjenje loših djela. Potonje se, prema Solženjicinu, uopće ne može kvalificirati kao sloboda jer vodi prema samoponiženju (on je tomu i sam svjedočio kao logoraš u gulagu). Ta ideja nas, podsjeća

autor, vraća kršćanskoj misli prema kojoj onaj koji počinji grijeh postaje rob grijeha (neograničenih strasti, poroka itd.). Zapad je, prema Solženjicinu, istinski koncept slobode počeo mijenjati lažnom slobodom u renesansi, kada se počelo vjerovati da je čovjek inherentno dobro stvorenje te moralna vertikala sama za sebe. To je kulminiralo prosvjetiteljstvom, odnosno liberalizmom i komunizmom – dvjema stranama iste medalje. Potonje su se dvije ideologije, dakako, razlikovale po tomu kako osloboditi čovječanstvo od prirodnih i tradicijskih ograničenja: individualistički ili kolektivistički. Komunistička vizija oslobođena čovječanstva ograničila je istinsku slobodu te dovela do milijuna ubijenih i mučenih. Deformacije istinske slobode na liberalnom Zapadu u Solženjicinovo doba bile su suptilnije, ali stvarne. Na Zapadu je, Ahmari citira velikoga ruskoga spisatelja, „ideja slobode preusmjerena u neograničenu strast ... u smjeru zlih sila (tako da ničija ‘sloboda’ nije ograničena!)”. Jedina „barijera” je zakon, a to je slaba barijera. Naposljetku, Ahmari okončava poglavlje primjedbom da su se od Solženjicinova govora na Harvardu stvari na Zapadu (o kojima je veliki Rus govorio) dodatne pogoršale (194-199).

Sljedeće poglavlje (*Is sex a private matter?*) fokusira se na život i, ponajprije, misao feministice Andree Dworkin (1946.–2005.). Ona se, među ostalim, žestoko protivila pornografiji, čak toliko da ju je tadašnja predsjednica NOW-a optužila za koketiranje s fašizmom jer je protupornografski stav Andreu Dworkin doveo u prešutni „savez s neprijateljima: društvenim konzervativcima” (205). Njezin „radikalni” stav prema kojemu je „ono što žene i muškarci čine u privatnosti spavaće sobe inherentno javno i inherentno zabrinjavajuće” nije bio stariji ni radikalniji u odnosu na viđenje spolnoga odnosa u kršćanstvu (205-206). Ironično je, primjećuje Ahmari, da su Dworkin kao ženu radikalizma 60-ih i 70-ih, suprotstavljenju tradicionalnim izvorima autoriteta i ograničenja, najviše zlostavljali liberalni *hippie*

muškarci, a ne neki atavistički tradicionalisti (208-209). Stavovi Andree Dwarkin o spolnomu odnosu ovu su feministicu dovele, kako je i sama primijetila, u *de facto* „puritanski [kršćanski] kamp”. Ona je, baš poput svetoga Augustina, shvaćala da je požuda (*libido domi-nandi*) problem. Naime, kad spolna požuda prevlada, ona podčinjava „naša plemenita uvjerenja o ljudskoj jednakosti i dignitetu, o suzdržavanju i samokontroli”. S obzirom na to da je spolni odnos „tjelesni kamen temeljac osnovne društene jedinice” (muškarac, žena, dijete), feministica Dworkin držala je da je ludost seks smatrati isključivo privatnom stvari, a slično je razmišljao i katolički svetac Augustin (214-216). Nažalost, ona je tretirala sva tradicijska učenja o spolnom odnosu kao izum muškaraca kako bi legitimirali svoju supremaciju. Ukratko, kako primjećuje Ahmari, Andrea Dworkin nije shvaćala da joj je tradicija – koja je ukrotila mušku požudu više nego bilo koja moderna alternativa – zapravo saveznik (219-220).

Pretposljednje poglavlje (*What do you owe your body?*) za temu ima filozofsku misao Hansa Jonasa (1903.–1993.). Kao mladić, ovaj je njemački i židovski intelektualac za učitelje imao filozofa Martina Heideggera i protestantskoga učenjaka Rudolfa Bultmanna. Obojica su bili dijelom pokreta koji je kasnije postao poznat kao egzistencijalizam. Jednoga dana 1924. godine Bultmann je Jonasu dao zadatak proučiti grčku frazu *gnosis theou* – *znanje o Bogu* – u Evanđelju po Ivanu. Jonas je sljedeća tri desetljeća proveo proučavajući pitanja proizišla iz toga zadatka, a u procesu je postao prvi moderni filozof koji je protumačio antički religijski fenomen znan kao gnosticizam (224-227). Što je to gnosticizam? To je želja za nadilaženjem svijeta i „procijepa između čovjeka i onoga u čem se on nalazi”, Ahmari citira Jonasa. Riječ je o ideji i osjećaju da ljudi moraju nadići (opipljivi) svijet kreacije (231), pa čak i da je tijelo svojevrsna tamnica. Ta je ideja u raznim svojim nijansama, od koje je možda najzvučnija

ona manihejska, bila u oštroj suprotnosti spram glavnostrujaškoga kršćanstva. Crkveni su oci, kako navodi autor, naglašavali tjelesnu prirodu Kristove pojave (235). Heidegger je pohvalio Jonasovu disertaciju, no njega izgleda nije zanimalo fenomen gnosticizma *per se*. Heideggeru je, drži autor, godilo da će jedan njegov učenik formirati novu interpretaciju gnosticizma kroz njegov (Heideggerov) egzistencijalistički okvir. To je upravo ono što Jonas učinio te dva desetljeća kasnije dao vrlo oštru moralnu osudu akozmizma, bilo antičkoga bili modernoga egzistencijalističkoga (238-9). Napustio je Njemačku kojom je ovladavao nacizam, dok se njegov profesor Heidegger priključio nacističkoj stranci. U međuvremenu, u SAD-u, Jonas je shvatio kako između gnostičkoga odbacivanja kozmičkoga poretka i moralne odgovornosti te Heideggerove moderne političke neodgovornosti postoji očigledna povezanost. Akozmički, protusvjetski i protutjelesni stav, vjerovao je Jonas, vodi prema nihilizmu, a u tu je moralnu slijepu ulicu zalutao i njegov bivši učitelj Heidegger. Što dakle, pita se autor, dugujemo svojim tijelima? Je li tijelo tek sredstvo koje možemo odbaciti u službi mentalno-duhovnih bića koje uzdržavaju? Danas je gnosticizam, kako primjećuje Ahmari, razvidno prisutan u rodnoj ideologiji (241-242). No „ljudsko je tijelo slika moralne odgovornosti. Prihvatiti tijelo ... znači prihvatiti sebe ... ograničena i ukorijenjena u ... prirodnim stvarnostima. (...) Poriv za nadilaženjem tjelesnoga – bilo kroz transhumanističke projekte ili opsesivne kirurške modifikacije – uvijek je poziv na neodgovornost, a to je zaista staro iskušenje” (244).

Zadnje poglavlje (*What's good about death?*) vraća nas k mudrosti Rimljana. Poglavlje u središtu ima misao rimskoga filozofa Seneke (4. pr. Kr.–65.), čovjeka koji je cijeli život proveo kontemplirajući i pišući o smrti i koji je poučavao prijatelje i cjelokupni rimski svijet da žive svaki dan kao da im je zadnji, odnosno da se izmire sa smrt-

nošću (251). Seneka je bio stoik, a biti stoik značilo je ovladavanje vlastitim strastima i porivima, kontempliranje o prirodi te traženje nutarnjega kraljevstva vrline (252). Bilo zbog krhkoga zdravlja, bilo zbog turbulentne rimske političke zbilje u kojoj je djelovao, Seneka je cijeli svoj život bio nadomak smrti. Stoga i ne čudi da je ovaj rimski filozof izvukao mnoge lekcije o kraju života. Četiri lekcije o smrti osobito se ističu: 1) Oni koji se pripreme na smrt mogu izbjeći „poniženje nasilna izbacivanja iz zemlje živućih”; 2) Seneka je, piše autor, poučavao da je strah od smrti ne samo besmislen, nego nas „priječi u držanju ispravne perspektive u odnosu na naše živote”; 3) Ljudi ne umiru na isti način, ali sama je smrt jedan oblik jednakosti; 4) „Smrt daje smisao životu ... Baš kao s pričanjem priča, tako i sa životom, važno je koliko je dobro [to] učinjeno, a ne koliko je dugo”. Ova najjednostavnija lekcija je, prema autoru, najsnažnija i u najvećem neskladu s našim vremenom opsjednutosti duljim životom i skrivanjem fizičkih pokazatelja neumoljiva starenja (254-260). „Tko ne želi umrijeti, ne želi živjeti”, izjavio je Seneka. To je mudro učenje, zaključuje Ahmari, jer je biti živim moguće jedino u odnosu na krajnju točku [života] – smrt. Kada ništa nije na vagi u priči, priča je dosadna. Bez svoje krajnje točke „život gubi svoju vitalnost”. Za stoike poput Seneke smrt je bila samo dijelom prirodnoga poretka, dok je za kršćane smrt rezultat grješnosti prvih ljudi, raspuknuće koje je Bog sam popravio. Obje tradicije obećavaju konačno ujedinjenje ljudske duše s cjelinom koje je dio: za pogane to je *Logos*, a za kršćane sastanak oči u oči s Bogom. Kada je, naposljetku, car Neron, kojemu je njegov stari mentor Seneka bio trn u oku, poslao centuriona u Senekinu kuću kako bi mu ponudio uobičajen izbor kraja života – pogubljenje ili samoubojstvo – nije bilo sumnje koju će opciju Seneka odabrati (261-262).

Iznimno zanimljiva i lijepo koncipirana knjiga Sohraba Ahmarija okončava se porukom/pismom koje ovaj katolički intelektualac ostavlja svojem sinu Maximilijanu.

BOOK OVERVIEW: SOHRAB AHMARI, *THE UNBROKEN THREAD: DISCOVERING THE WISDOM OF TRADITION IN AN AGE OF CHAOS* (NEW YORK: CONVERGENT BOOKS, 2021), 298 P.

Author: Viktor Matic¹

Our civilization, especially its central part, is increasingly marked by “crowd madness” (the title of Douglas Murray’s book), a madness that, as Patrick Deneen describes in his book *Why Liberalism Failed*, is primarily a product or perhaps a mere side effect of liberalism. Liberalism (and its early modern predecessors), for all its positive aspects, has led to a radical redefinition of the sublime classical - whether ancient or Christian - understanding of freedom as freedom from unbridled passions and/or sin, or freedom acquired through self-restraint, discipline, sacrifice and nurturing virtue.

In New York, the heart of the liberal-producing world, an Iranian Catholic turns to the wisdom of traditions from various civilizations and epochs (from China before Christ to the traditional Christian piety of the American black population) and lovingly writes a guide-book for his four-year-old son Maximilian.

Sohrab Ahmari, an author of *The Unbroken Thread*, was born in Iran, where he lived with his liberal parents until he moved to the United States with his mother in his early teens. Even before he moved to the United States, Ahmari was irresistibly attracted to the freedoms, and above all, the (seductive) “freedoms” offered by liberal America. Although he flirted with Marxism in his youth, Provi-

dence intended a different life path for this curious journalist. He soon realized, as he briefly notes in the introduction to the works presented here, that “the Western dream of autonomy and choice without limitations is, in fact, a dungeon, while the obsolete and ‘limiting’ can set us free.” In other words, Ahmari internalized the sublime Christian notion of freedom, and in the introduction of *The Unbroken Thread*, the author cites the example of the embodiment of such freedom in the person and work of the Catholic saint Maximilian Kolbe who voluntarily laid down his life in Auschwitz for another unknown person.

Three centuries after the Enlightenment, a different concept of freedom prevails in the West - one that emphasizes the unhindered possibility of an individual choice of various “lifestyles”; not freedom (from vice, sin, and, in general, decadence) rooted in self-restraint and fueled by the authority of tradition and religion (8-9). As his four-year-old son Maximilian, named after Kolbe, would not one day find himself in the shackles of the liberal concept of freedom, Ahmari leaves him a book as a guide - a beacon of tradition in a time of (moral) chaos.

The work is divided into two parts (*Things of God and Things of Man*) in the form of 12 chapters-questions (six in the first and six in the second part) through which, based on traditional thought and stories about the lives and deeds of famous people or further past, questions today’s liberal-progressive dogmas. In the first question-chapter (*How do you justify your life?*) Ahmari laments the fact that the truth today has been reduced to (scientific) facts and (rhetorically) wonders what it is that motivates us to move forward in difficult times if it is not love, grace, or some other “subjective” experience despised by ruthless scientism that worships exclusively the

¹ mag. pol., Bernarda Shawa 17, Dubrovnik, viktormatic1992@gmail.com

“objective”. (26) Ahmari answers in more detail this question, which sooner or later we all face, through the story of the life and work of Clive S. Lewis (1898–1963), a British writer who wrote at a time when scientific views of the world were increasingly taking a swing. Planet Malacandria in Lewis’s science fiction *Out of the Silent Planet* presents, explains Ahmari, an allegory in which the writer illustrates to readers how different forms of knowledge - both those based on modern science/technology and traditional and/or “primitive” - can coexist harmoniously (40). Accordingly, advanced technology and science do not necessarily imply “moral shortcuts” (43). In his life’s journey, Lewis realized this truth and realized that a scientific, “cold” or rationalist approach could not be applied to life in its entirety. “If a man chooses to treat himself as a raw material, he will be a raw material,” Ahmari quotes the wise words of a British writer who eventually found his way back to Christianity and died in 1963 “at his beloved Oxford” (45-46).

The next chapter (*Is God reasonable?*) continues on the same track - the track of harmony between reason and faith. Unfortunately, the author writes, many believers today think that faith is a sphere beyond reason (47-48). This is unfortunate because even before Christ, Greek philosophers, practicing “love of wisdom” (philosophy) or mere reason, *de facto* came to know the “God of classical theism” (50-51). The ancient Greeks were intrigued by the Jewish *Book*, even in the centuries before Christ, and this connection was further strengthened with the advent of Christianity. The author writes that the famous sentence “In the beginning was the Word, and the Word was with God, and God was the Word” (as our Bartol Kašić wrote) could only astonish (in a positive sense) the Greek world. Kašić’s / Croatian “Rieč” is the Greek Logos, which, in addition to the “word,” would mean “reason” (or reason) to the Greek speaker (51,

52). Some ancient and medieval Christian writers sought to separate reason from the (Christian) faith. “If the Middle Ages had produced only people of this type,” writes Ahmari, “that period would rightly deserve the title of the Dark Ages.” Fortunately, this was not the case, and many perceived philosophy and religion as friends, but religion was now the “starting point” (53). The medieval thread of thought according to which faith and reason are not compatible with the “scissors of common sense” (57) was cut by St. Thomas Aquinas (1225-1274), to whom the author dedicates this chapter. In short, Aquinas taught that there is “only one truth” that can be reached by faith and reason, but that both should be nurtured by enriching or complementing each other (59). His five paths or five proofs of the existence of God are also on the trail. “If our minds can know God’s existence,” Ahmari writes, “it is good news” for both philosophy and religion. “The God who allows us to know him through reason is a reasonable God” (61-63).

The third chapter (*Why would God want you to take a day off?*) focuses on the life and thought of Abraham Joshua Heschel (1907-1972), a Jew of Eastern European descent and a rabbi who is of interest to Ahmari primarily because of his thoughts on *Shabbat*. Namely, Heschel wrote that the Sabbath guarantees “inner freedom” and peace. God-centered thinking, that is, thinking directed towards eternity, Heschel explained, is the only guarantee of human dignity and social justice. Without this thinking, all evil could be easily relativized. It is important to emphasize that it is not enough just to contemplate on God, but to nurture this God-centered vision through prayer and ritual - in real-time. “It is the Sabbath” (70, 74). And while with the Roman destruction of the (Second) Temple, the Jews lost refuge in the place, “they could not lose their refuge in time - the Sabbath” (75). Something that would be a “waste of time” for

Heschel's hard-working American fellow citizens was an absolutely necessary act of "abandonment," i.e., sacrifice without which people cannot gain inner freedom and dignity (78, 79). The West forgot the Sabbath, that is, Sunday, because of "maximum market freedom" and "choice." At the same time, the number of divorces, lonely and drug-addicted people is growing, and the number of newly established families is declining. "A world without the Sabbath is a world without a soul" (81).

At the beginning of the next chapter (*Can you be spiritual without being religious?*), the author laments the fact that more and more people in the West have lost their religiosity (82-83). "I believe in God, but I don't go to church" is a well-known cliché. Nevertheless, Ahmari reminds us that we humans do many things without value in itself, but in doing so, we symbolically communicate. On the other hand, religion combines rituals "with the belief in the ultimate meaning of life" (85). To answer the question in the title of the chapter, the author peeks into the lives and works of Victor Turner (1920-1983) and his wife Edith (nee Davis) (1921-2016). Both Victor and Edith were non-religious in their youth, and religion and rituals interested them only on a scientific level. They gained fame by studying the traditions of the African people Ndembu (87-88). In short, observing the rites of members of these people, Turners concluded that "a religious rite is necessary to build an authentic community" (*Communitas*) (91-92). One rite, in which the God Ndembua voluntarily allows himself to be humiliated and killed and thus redeems his mortal followers, particularly touched the Turners and ultimately drove them to change their own beliefs. After witnessing the ceremony, the Turner couple could not observe the religion they were surrounded by in childhood in the same way as before. They realized that ritual and religion are necessary aspects of what

makes us human and what unites us in the community. They became Catholics (96-97).

In the fifth chapter (*Does God respect you?*), Ahmari rhetorically asks whether God can be a comfort, hope, and path to those who suffer daily humiliation, poverty, and injustice. The question he posed was the life of Howard Thurman (1899-1981), an American intellectual, *civil rights* activist, Christian theologian, and black man who lived under the "regime [*Jim Crow* – o p. V. M.] that insulted the Cross in attempts to legitimize racism" (105). Thurman's grandmother, who spent much of her life as a slave, was a deeply religious woman. As a boy, she told him that the white owner of the plantation where she was enslaved would sometimes allow a black pastor (also a slave) to preach to assembled slaves. This pastor always ended his sermon with an additional message, whispering: "You are not slaves ... you are children of God" (109-110). The young Thurman became a member of the Baptist Church and lived under the strict tutelage of a religious couple. The discipline and restrictions imposed on him created in Thurman an unusual sense of freedom and self-confidence (111). He was diligent and obedient and worked hard to reach the *Rochester Theological Seminary*, where he excelled among white students (113). By the 1930s, Thurman, Ahmari writes, had a clear mission in life - to diagnose the messy/unjust world of American segregation and the spiritual-ethical prescription as a way out of that mess. The material for this project, the author explains, Thurman found in the life and, above all, the suffering of Jesus Christ. At the heart of his monumental work, *Jesus and the Disinherited* (1949), is "that the form of Christianity that justifies racial oppression" has nothing in common with the authentic faith that Thurman called "Jesus' religion" (114). Ahmari writes that although Thurman sometimes uncritically accused almost all institutionalized Christianity,

his writing on the importance of Christianity for people *with their backs against the wall* remains relevant today when many Christians hold their faith beyond the political sphere (115). In contrast, Thurman held that Jesus could not be indifferent to the political reality of his time. Christ was a member of a minority and oppressed ethnic-confessional group.

The sixth and final chapter of the first part of the book (*Does God Need Politics?*) begins with the author's observation that the pre-modern West - whether Judeo-Christian or Greco-Roman - did not know as sharp a distinction between "religion" and "politics" as Christians today, rather, they consider it desirable (122). This chapter is dedicated to St. Augustine (354-430), a man who in his later years defended Christianity when many Romans attacked this religion as the alleged cause of the decadence of their empire. Despite his mother's persistent attempts to convert him to Christianity, in his youth - while living in North Africa - Augustine flirted with Manichaeism and lived a debauched life (129-130). Although he later moved away from such a life in the company of Christian friends in Milan, he felt immense sadness over a decade of life he had spent as a slave to his appetites. In a moment of despair and loneliness, Augustine heard a voice say to him, "Pick it up and read it." Then he hurried into the room, opened the book of Paul's epistles, and stumbled upon a sentence that would win his heart forever for Christ. Man consists of both body and soul, and faith in the incarnate God is - Augustine realized - the only medium between God and beings of spirit and flesh. According to Ahmari, Augustine was soon baptized and became a priest. He was later ordained a bishop on his native African soil, and it was there that he fiercely defended Christianity against attacks by anti-Christian neo-pagans (132-133). To refute the pride of his anti-Christian compatriots, Augustine portrayed the en-

tire history of mankind as a story of two cities (states). He titled his major work *De civitate Dei contra paganos*, which is most often translated into Croatian as the *Božja Država*. According to Augustine, as the author summarizes, God's State (city) represents a community of believers who, therefore, "live by faith in this passing time" and travel "as strangers" in the midst of ungodliness. The earthly state (city) is the home of those who exalt their gods. The foundation of the earthly state is self-love, which goes even to contempt for God. Rome was, *par excellence*, an earthly city, and Augustine set himself the task of showing that Rome was equally violent, even more violent, before accepting Christianity as the official religion. But on a deeper level, Ahmari writes, Augustine's goal was to show that the Roman *res publica* was not a true *commonwealth* because its inhabitants did not share a (true) sense of justice. The Romans, Augustine wrote, were (too) often driven by the libido of domination, that is, the desire for domination which - despite the *rule of law* rhetoric - was the cause of countless imperial wars, bloody civil conflicts, and, in general, fratricide (135-138). To the counterattack of the neo-pagans who claimed that the faithful, supposedly obsessed with eternal life, were incapable of caring for the common good, Augustine responded by proposing a God-fearing minister-ruler. Its feature would be "true piety" as the source of "true virtue." Thus, rulers who would have a religious view of governance would strive for the common good, that is, the State of God, which is almost unthinkable today in the liberal West (139-142).

The book's second part (*The Things of Humankind*) begins with the chapter-question, *how must you serve your parents?* which takes us to China before Christ. In this modern age, the author begins, the relationship between parents is often seen as a zero-sum financial game. But, Ahmari wonders, do we owe our parents anything more?

The answer lies in the tradition of civilization, which is based on the issue of filiality and the duty of children to their parents (and older relatives). The most famous Chinese thinker who taught that loyalty and respect for parents (and the elderly) was at the root of humanity was Confucius (551-479 BC) (146, 149-150). As he told his disciples, Confucius did not want to create anything new but to affirm the old (the authority of tradition). In short, children should take care of the emotional and material needs of their (old) parents and do so with love and joy (151, 157-159). Even if our parents do not fulfill their duties to us, they are still our parents, which imposes specific responsibilities on us. The vital tradition, as Ahmari interprets Confucian thought, “must” celebrate this ideal. According to Confucian thought, it is allowed, of course, to chasten our parents, but gently and respectfully. Filiality must not be the subject of negotiations/calculations; otherwise, it easily disappears. Namely, parents are not a mere coincidence of our existence and personality, and therefore our duties towards them are not the same as those we voluntarily choose to accept or reject. The author concludes this idea is rooted in the Chinese tradition and wisdom affirmed by the great Confucius, which “makes sense” centuries later.

Should you think for yourself? - the author asks in the title of the eighth chapter. Liberalism, Ahmari continues, answers that question in the affirmative. Nevertheless, in the liberal part of the West today, there is very little freedom of speech (thinking out loud) as promised to us by the liberals of the 19th century (164-165). One such liberal was William Gladstone, a British politician who - ironically - began his career defending the institution of slavery, an institution condemned by the papacy three centuries earlier, to vehemently accuse the papacy (in later years) of allegedly enslaving body and mind. The person who defended British Catholics from

the then fierce anti-Catholicism was the famous convert Father John Henry Newman (1801-1890). The story of Newman’s conversion to Catholicism is not in the author’s focus. The chapter focuses on Newman’s ideas on the connection between conscience and authority and what it means to think for oneself (168-169). Although he was on his way to ordination as an Anglican priest, Newman sought to reconcile the Anglican Church with an older Christian (or rather Roman Catholic) past. Because of this, that church’s hierarchy regularly rebuked and silenced him. Despite flirting with Rome, Newman at first resisted conversion. One of the reasons or sources of his suspicion was the Roman devotion to the Virgin Mary. As long as these doubts persisted, Newman argued that he had no right to “act against his conscience.” According to the author, Newman claimed that he had no right to “act against his conscience.” Therefore, his main guiding thread of life, the aforementioned conscience, initially kept Newman away from the Catholic Church. However, his struggle against liberalism - the “anti-dogmatic principle” according to which “every dogma, every authority, and every hierarchy was called into question” - eventually brought him under the auspices of the Roman Church. Following his conscience, with diligent reading, reflection, and prayer, Newman soon became a Catholic priest (172-173). Contrary to what liberalism claims, he taught that authority and conscience are “friends and allies.” Authority forms conscience, and conscience is at the same time also authority. Personal authority, according to Newman, is authority only when it is in accordance with conscience and universal law. The worldview, concludes Ahmari, that considers conscience to be purely subjective or “animal,” completely removes the authority on which many self-sacrifices (which the conscience dictates) rest, such as the sacrifice made by Oskar Schindler. Accordingly, Newman defended the pope’s authority and criticism of the liberal concept of “free conscience.” As Newman ob-

served, absolutely free thought and “conscience” are only delusions. Society always chooses some orthodoxy, some dogma, so it is better to be the one who nurtures the true conscience (176-179). Asked if we should always think for ourselves, Newman would answer by saying that we should always act in accordance with a conscience that reflects an inner awareness of objective moral law. In doing so, Newman would add, we must form our courts under firm authority. Authorities should be questioned, but not excessively, because - as Ahmari caricatures - otherwise, very quickly magazines intended for minors are entirely free to write about the details of anal sex. The “freedom” of conscience, promoted by the Gladstone Liberals, was continued a century later in the 1960s by student activists under the motto *think for yourself*. The minds of such “free-minded” persons very quickly find themselves in the shackles of decadence, and large corporations or big capitalists very quickly profit from such “revolutionaries” and “subversives” (179-182).

At the beginning of, in my opinion, the central chapter of the book (What is freedom for?), Ahmari describes and summarizes the famous speech of the Russian intellectual and writer Alexander Solzhenitsyn (1918-2008) to Harvard graduates in 1978. Despite what was expected, Solzhenitsyn gave a speech in which he first pointed out the shortcomings of the liberal West, such as 1) the culture of legalism, which encouraged the fulfillment of selfish interests to the limit of law (laws as the only moral standard); 2) the tyrannical notion of law (which society has left undefended concerning certain individuals) and 3) the media for which their agendas are more important than conveying the truth to the readership (184-187). Solzhenitsyn’s speech provoked a storm of criticism, in fact confirming the exclusivity of many liberals. But, the author rhetorically wonders, could Solzhenitsyn teach Western liberals about freedom?

Yes! This Russian writer, concludes Ahmari, with his work *One Day in the Life of Ivan Denisovich*, showed how even under the conditions of the worst repression, one could remain completely free, that is, he established the difference between true and false freedom. Although unjustly imprisoned and subjected to daily dehumanization, Ivan Denisovich Shukhov, unlike Fetjukov, is not subject to the pressures of the evil regime and lives his life as a prisoner with dignity and love for his neighbors, especially other camp inmates. Although imprisoned in the gulag, he finds (inner) freedom (190-194). Solzhenitsyn noted that the liberal West, by reducing freedom to mere legalism without natural and traditional restrictions, is not free in its own way. The excess of individual rights “paved the way for new slavery.” Solzhenitsyn first noticed this in the work of the Western media, such as a reporter who, without any scruples or remorse, fabricated a story by writing that another Moscow reporter had handed Solzhenitsyn a secret letter allegedly sent to him by his wife. And this even though it endangered the life of Solzhenitsyn’s wife, who was still in Moscow!

Later, he was disappointed that various bookstores refused to sell his painstakingly written and deeply instructive books because their earnings came first, not his message to the world. Solzhenitsyn also noted that the Western obsession with profit benefits communist regimes. According to the author, he was convinced of this when a Swiss trading company fired an employee (translator) due to a complaint from a Soviet client. Namely, that client attacked Solzhenitsyn’s works, to which the employee asked him if he had read them at all. That was enough for dismissal in an old libertarian and democratic state. In short, Solzhenitsyn saw in the West individuals and society that did not distinguish the freedom to do good deeds from the freedom to do evil deeds. According to Solzhenitsyn, the latter

cannot be qualified as freedom because it leads to self-humiliation (he witnessed this as a detainee in a gulag). This idea, the author reminds us, brings us back to the Christian thought that the one who sins becomes a slave to sin (unlimited passions, vices, etc.). According to Solzhenitsyn, the West began to change the genuine concept of freedom with false freedom in the Renaissance, when it was believed that man was an inherently good creature and a moral vertical in itself. This culminated in the Enlightenment, that is, liberalism and communism - two sides of the same coin. The latter two ideologies, of course, differed in how to free humanity from natural and traditional constraints: individualistic or collectivist. The communist vision of liberated humanity restricted true freedom and led to millions being killed and tortured. The distortions of true freedom in the liberal West in Solzhenitsyn's time were more subtle but real. In the West, Ahmari quotes the great Russian writer, "the idea of freedom is redirected to unlimited passion ... in the direction of evil forces (so that no one's 'freedom' is limited!"). The only "barrier" is the law, which is a weak barrier. Finally, Ahmari concludes the chapter by noting that since Solzhenitsyn's speech at Harvard, things in the West (of which the great Russian spoke) have further deteriorated (194-199).

The next chapter (*Is sex a private matter?*) focuses on the life and, above all, the thought of feminist Andrea Dworkin (1946-2005). Among other things, she vehemently opposed pornography, so much so that the then NOW president accused her of flirting with fascism because her anti-pornographic stance led Andrea Dworkin to a tacit "alliance with enemies: social conservatives" (205). Her "radical" view that "what women and men do in the privacy of the bedroom is inherently public and inherently worrying" was neither older nor more radical than the view of sexual intercourse in Chris-

tianity (205-206). Ironically, Ahmari notes, Dworkin as a woman of radicalism in the 1960s and 1970s, opposed to traditional sources of authority and restraint, was most abused by liberal hippie men, not some atavistic traditionalists (208-209). Andrea Dworkin's views on sexuality brought this feminist, as she noted, to a de facto "puritanical [Christian] camp." She, just like St. Augustine, understood that lust (libido dominandi) was a problem. Namely, when sexual lust prevails, it subordinates "our noble beliefs about human equality and dignity, about restraint and self-control." Given that sexual intercourse is "the cornerstone of the basic social unit" (man, woman, child), feminist Dworkin held that it is foolish to consider sex a purely private matter, and the Catholic saint Augustine (214-216) thought similarly. Unfortunately, she treated all traditional teachings about sexual intercourse as an invention of men to legitimize their supremacy. In short, as Ahmari observes, Andrea Dworkin did not realize that tradition — which tamed male lust more than any modern alternative — was, in fact, her ally (219-220).

The penultimate chapter (*What do you owe your body?*) Deals with the philosophical thought of Hans Jonas (1903-1993). As a young man, this German and Jewish intellectual had the philosopher Martin Heidegger and the Protestant scholar Rudolf Bultmann as teachers. Both were part of a movement that later became known as existentialism. One day in 1924, Bultmann commissioned Jonas to study the Greek phrase *gnosis theou* - the knowledge of God - in the Gospel of John. Jonas spent the next three decades studying the issues arising from this task, and in the process, became the first modern philosopher to interpret an ancient religious phenomenon known as Gnosticism (224-227). What is Gnosticism? It is the desire to transcend the world and "the gap between man and what he is in," Ahmari quotes Jonas. It is about the idea and feeling that peo-

ple have to transcend the (tangible) world of creation (231), and even that the body is a kind of dungeon. This idea in its various nuances, of which perhaps the most resounding is the Manichean one, was in sharp contrast to mainstream Christianity. According to the author, The Church Fathers emphasized the bodily nature of Christ's appearance (235). Heidegger praised Jonas's dissertation, but he did not seem interested in the phenomenon of Gnosticism *per se*. According to the author, Heidegger was pleased that one of his students would form a new interpretation of Gnosticism through his (Heidegger's) existentialist framework. This is precisely what Jonas did and two decades later gave a very sharp moral condemnation of acosmism, whether ancient or modern existentialist (238-9). He left Nazi-dominated Germany while his professor Heidegger joined the Nazi party. Meanwhile, in the United States, Jonas realized an apparent connection between the Gnostic rejection of the cosmic order and moral responsibility and Heidegger's modern political irresponsibility. Jonas believed that the cosmic, anti-worldly, and anti-corporeal attitude leads to nihilism, and his former teacher Heidegger also wandered into this moral dead end. So what, the author wonders, do we owe to our bodies? Is the body merely a vessel we can discard in the service of the mental-spiritual beings who sustain it? Today, Gnosticism, as Ahmari observes, is clearly present in gender ideology (241-242). But "the human body is an image of moral responsibility. To accept the body ... means to accept oneself ... limited and rooted in ... natural realities. (...) The urge to transcend the physical — whether through transhumanist projects or obsessive surgical modifications — is always a call to irresponsibility, and it is indeed an old temptation" (244).

The last chapter (*What's good about death?*) brings us back to the wisdom of the Romans. At the center of the chapter is the thought

of the Roman philosopher Seneca (4th century BC-65), a man who spent his whole life contemplating and writing about death and who taught friends and the entire Roman world to live each day as if it were their last, that is, to come to terms with mortality (251). Seneca was a Stoic, and being a Stoic meant mastering one's own passions and urges, contemplating nature, and seeking the inner realm of virtue (252). Whether for frail health or for the turbulent Roman political reality in which he operated, Seneca was on the verge of death all his life. Therefore, it is not surprising that this Roman philosopher learned many lessons about the end of his life. Four lessons on death stand out in particular: 1) Those who prepare for death can avoid "humiliating the forcible expulsion from the land of the living"; 2) Seneca, the author writes, taught that the fear of death is not only meaningless, but "prevents us from holding the right perspective in relation to our lives"; 3) People do not die in the same way, but death itself is a form of equality; 4) "Death gives meaning to life ... Just as with storytelling, so with life, it is important how well [it] has been done, not how long." According to the author, this most straightforward lesson is the strongest and most inconsistent with our time of obsession with longer life and hiding the physical indicators of relentless aging (254-260). "He who does not want to die does not want to live," Seneca said. This is wise teaching, Ahmari concludes, because being alive is possible only in relation to the endpoint [of life] - death. When nothing is on the scales in a story, the story is boring. Without its endpoint, "life loses its vitality." For Stoics like Seneca, death was only part of the natural order, while for Christians, death is the result of the sinfulness of the first humans, a rift that God himself repaired. Both traditions promise the final unification of the human soul with the whole of which it is a part: for the Pagans, it is the Logos, and for the Christians, it is a face-to-face meeting with God. When, finally, Emperor Nero, whom his old mentor Seneca

had been a thorn in his side, sent a centurion to Seneca's house to offer him the usual end-of-life choice - execution or suicide - there was no doubt which Seneca option to choose (261-262)

Sohrab Ahmari's fascinating and beautifully conceived book ends with a message/letter that this Catholic intellectual leaves to his son Maximilian.



UMJETNOST



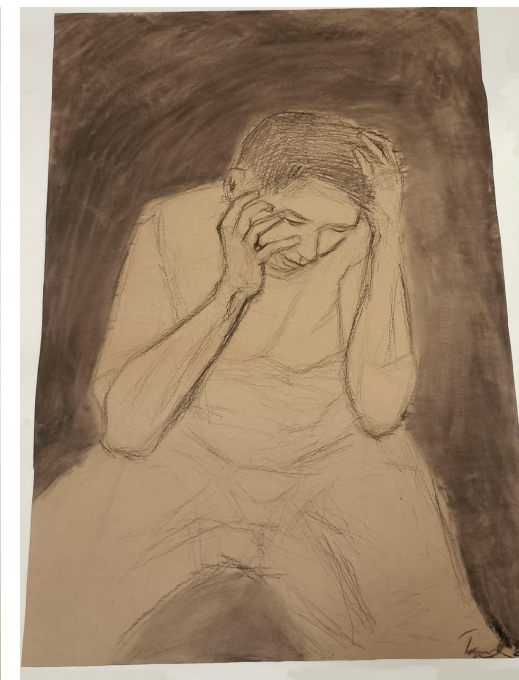
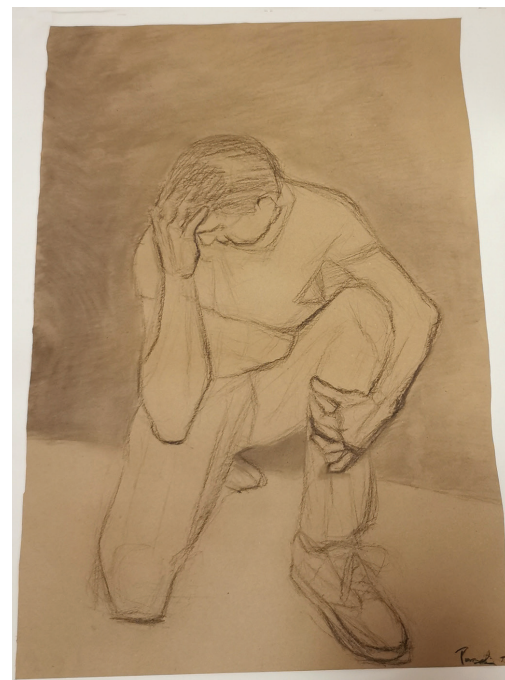
PREDSTAVLJANJE LIKOVNOG OPUSA LUKE PACEKA

Luka Pacek crtaćom linijom ispunio je cijeli prostor. Isprva kroz naglašenu ekspresiju čovjekove egzistencije, zatim obrnutim prikazom ljudskog portreta. Melankoličko gledanje zbilje oko sebe, izolacija, svakodnevnic i nelagoda suočavaju nas sa simboličkim prikazom onoga što je nekoć bilo realno, a danas je većini postalo nadrealno. Time se autor trudi promatraču prikazati psihološke karakteristike jednog pojedinca. Pitamo se: jesu li potrebne vidljive vizualne karakteristike da bi se prenijela asocijacija na čovjekovo stanje duha? Smatramo li legitimnim stanja bez prikazivanja lica kao nositelja ljudske osobnosti?

IZVAN KONTEKSTA

Tijekom svog uobičajenog djelovanja nastojim se baviti vedrim temama koje pozitivno utječu ne samo na mene, već i na osobe koje gledaju moja djela. Na ovoj izložbi pružio sam publici priliku da vidi drugu stranu moga stvaralaštva koja do tada nije vidjela galerijsko okruženje. Crtački radovi koje sam prikazao na ovoj izložbi izlaze iz uobičajenog, ne samo zbog promjene medija iz trodimenzionalnog u dvodimenzionalni, tj. iz kiparstva u crtež, već kao i odmak od uobičajenih tematika kojima se bavim i u kojima se pronalazim u veličanju velikih djela pojedinaca, ili kako se u narodu kaže „malog čovjeka“. Potaknut raznoraznim situacijama, kroz ove nedavne i donekle intimne crteže prikazujem trenutke potpune samoće koja je uzrokovala burne psihičke reakcije. Usudio bih se reći da papir trpi sve te da se kao budući umjetnik, umjesto kroz slova, na papiru izražavam crtežima koji su vrlo studiozno i postepeno građeni

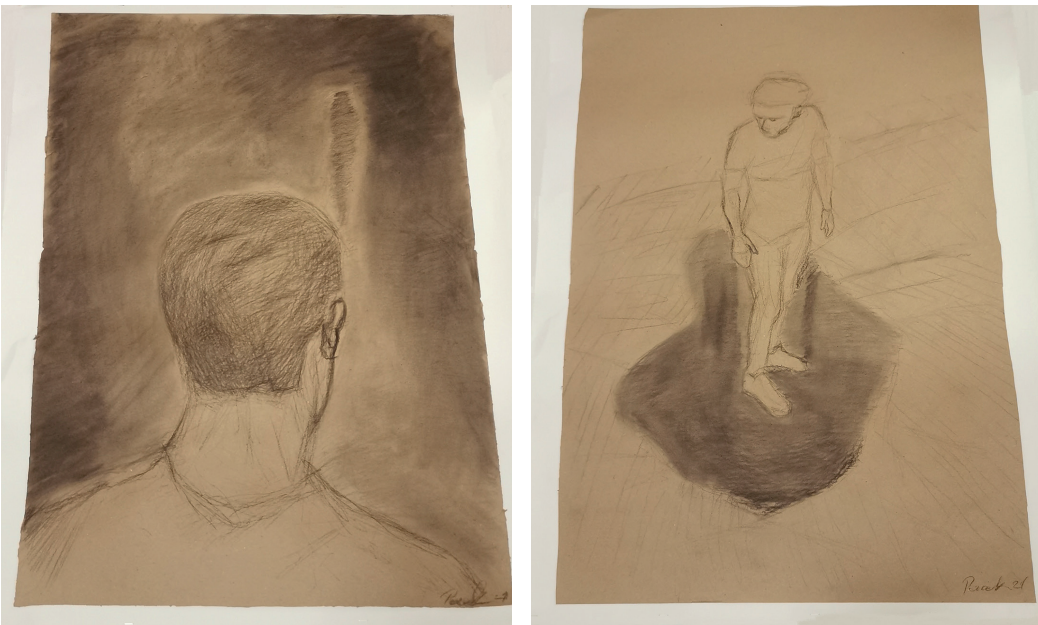
kroz jedan precizan linearan način crtanja koji ostaje specifičan u svakom mojem crtežu. Kroz ovu seriju nastojao sam što doslovnije prikazati emocije i posljedice događaja koji su poput teških udaraca ostavili svoj trag u meni.



Luka Pacek

Luka Pacek, rođen 1995. godine, perspektivni je student kiparstva na Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu. Matuirao je na kiparskom odjelu Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu, 2014. godine. Po završetku Škole upisao je Akademiju likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu u klasi kipara Dalibora Stošića. Kao student aktivno se angažira i na socijalnom planu: član

je Studentskog zbora ALU-a i Studentskog zbora Sveučilišta u Zagrebu u kojem je pripadnik predsjedništva, također je i član Vijeća umjetničkog područja, Povjerenstva za kvalitetu ALU-a te Senata Sveučilišta u Zagrebu.



Za vrijeme studija Luka je izlagao na samostalnim i skupnim izložbama, sudjelovao je na umjetničkim projektima i izrađivao skulpture za javne prostore. Kao istaknutu samostalnu izložbu možemo izdvojiti izložbu „Preispitivanja“, održanu u Centru za mlade u Samoboru 2020. godine.

Kao jedan od istaknutih i nagrađivanih projekata naglasili bismo izložbu, kojoj je Luka glavni organizator i inicijator ideje, „Umjetnost protiv straha“ održanu 2021. godine u Galeriji Šira u Zagrebu. Na njoj je kroz umjetnost pokušao pokazati razne strahove te kroz

panel razgovor prikazati načine vlastite borbe za psihičko zdravlje u kriznim vremenima. Za njezinu provedbu dobio je Rektorovu nagradu. Istaknuli bismo i skupnu izložbu „Brodovi“ studenata Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu postavljenu u sklopu međunarodne vrtne izložbe „FloraArt“ održane na zagrebačkom Bundeku 2021. godine.

Luka je imao ulogu koordinatora spomenute izložbe te je za njezinu realizaciju, zajedno s ostalim kolegama, dobio Nagradu za sinergiju likovne i vrtne umjetnosti. U umjetnikovu opusu ističe se i skulptura u javnom prostoru: „Portret Antuna F. Lucića“ izložena na Rudarsko-geološko-naftnom fakultetu u Zagrebu, 2020. godine).



PRESENTATION OF ARTISTIC OPUS OF LUKA PACEK

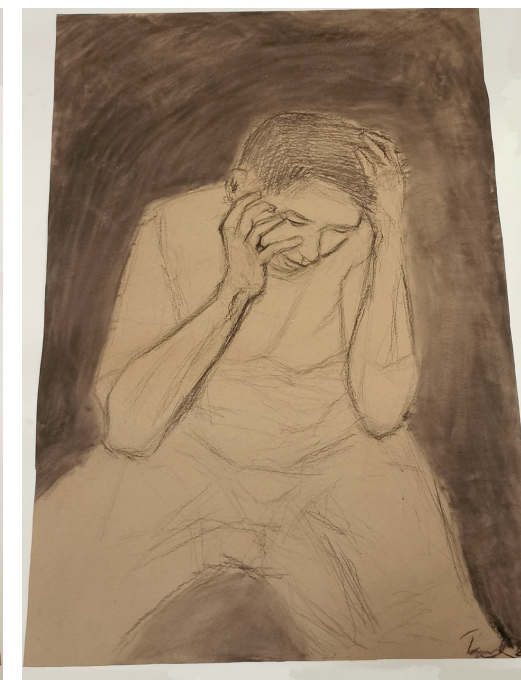
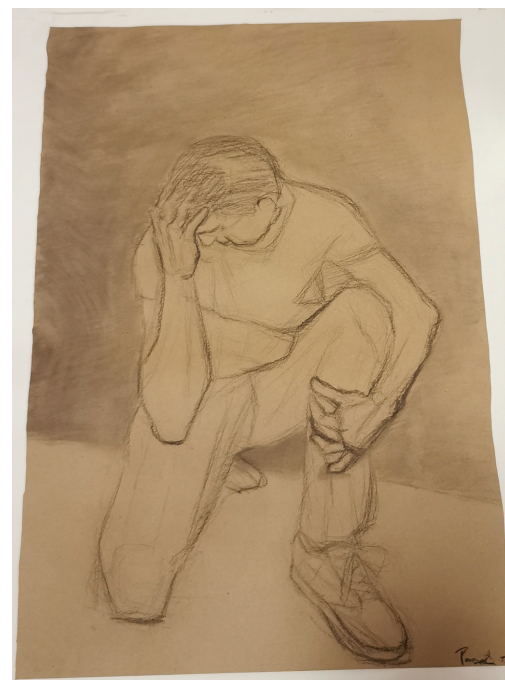
Luka Pacek filled the whole space with a drawing line. First through the accentuated expression of human existence, then by the reverse representation of the human portrait. The melancholy view of the reality around us, isolation, everyday life, and discomfort confronts us with a symbolic depiction of what was once real, and today has become surreal for most. In this way, the author tries to show the observer the psychological characteristics of an individual. We ask ourselves: are visible visual characteristics needed to convey the association to a person's state of mind? Do we consider legitimate states without portraying the face as the bearer of human personality?

OUT OF CONTEXT

During my everyday work, I try to deal with bright topics that positively affect not only me but also people who witness my works. In this exhibition, I allowed the audience to see the other side of my work that had not seen the gallery environment before. The drawings I have presented in this exhibition go out of the ordinary, not only because of the change of medium from three-dimensional to two-dimensional, i.e., from sculpture to drawing, but also as a departure from the usual themes of glorifying great works of individuals, or as the people say "little man."

Encouraged by a variety of situations, through these recent and somewhat intimate drawings, I depict moments of complete loneliness that caused violent psychic reactions. I would dare to say that

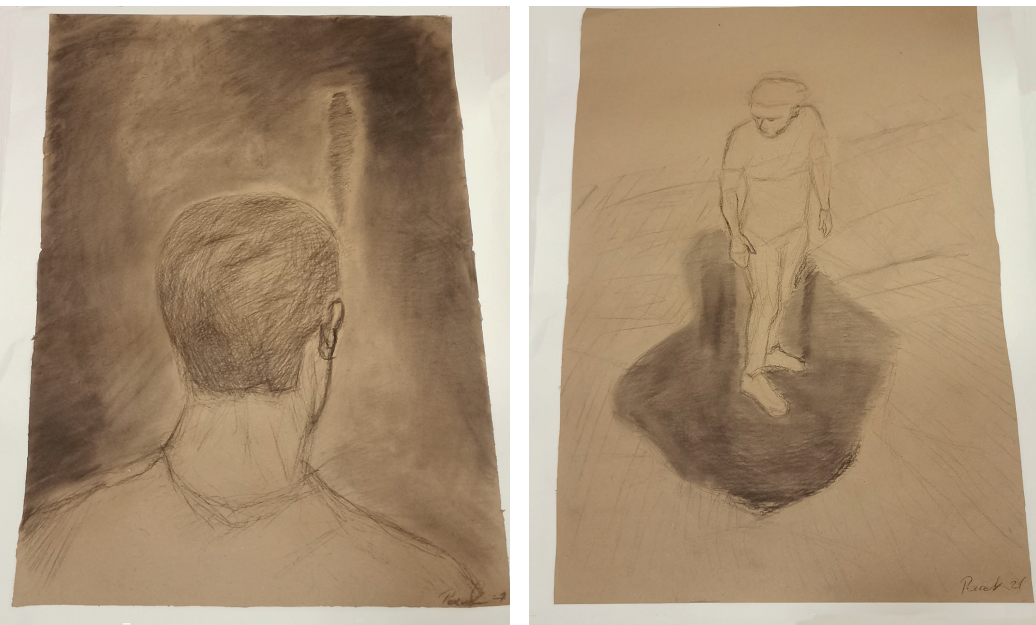
paper suffers all and that as a future artist, instead of through letters, I express myself on paper with drawings that are very studiously and gradually built through a precise linear way of illustration that remains specific in each of my drawings. Throughout this series, I tried to portray as literally as possible the emotions and consequences of events that, like heavy blows, left their mark on me.



Luka Pacek

Luka Pacek, born in 1995, is a promising student of sculpture at the Academy of Fine Arts, University of Zagreb. He graduated from the sculpture department of the School of Applied Arts and Design in Zagreb in 2014. After graduating from the School, he enrolled at the Academy of Fine Arts of the University of Zagreb in the class

of sculptor Dalibor Stošić. As a student, he is actively involved in the social field: he is a member of the ALU Student Union and the University of Zagreb Student Union, where he is a member of the presidency, he is also a member of the Arts Council, ALU Quality Committee and the University of Zagreb Senate.



During his studies, Luka exhibited in solo and group exhibitions, participated in art projects, and made sculptures for public spaces. As a prominent solo exhibition, we can single out the exhibition “Requestionings” held at the Youth Center in Samobor in 2020.

As one of the prominent and awarded projects, we would like to emphasize the exhibition, for which Luka is the main organizer and initiator of the idea, “Art against Fear,” held in 2021 at the Šira Gallery in Zagreb. Through art, he tried to show various fears and

through a panel discussion to show the ways of his struggle for mental health in times of crisis. He received the Rector’s Award for its implementation. We would also like to point out the group exhibition “Ships” by students of the Academy of Fine Arts of the University of Zagreb set up as part of the international garden exhibition “FloraArt” held at Zagreb’s Bundek in 2021.

Luka had the role of coordinator of the mentioned exhibition, and for its realization, together with other colleagues, he received the Award for Synergy of Fine and Garden Arts. The artist’s oeuvre also includes a sculpture in public space: “Portrait of Antun F. Lucić” exhibited at the Faculty of Mining, Geology, and Petroleum Engineering in Zagreb, 2020).



PREDSTAVLJANJE LIKOVNOG OPUSA FRANCISKE TOPOLOVEC

Ciklus lica Franciske Topolovec barem tematski dijeli psihološku reakciju autora Luke Paceka. No, ovdje je autorica jednostavnim, ali i pomalo reljefnim prikazima uspjela uhvatiti intimne psihofizičke karakteristike prolaznika. Ponekad je i crta dovoljna, manje je više.

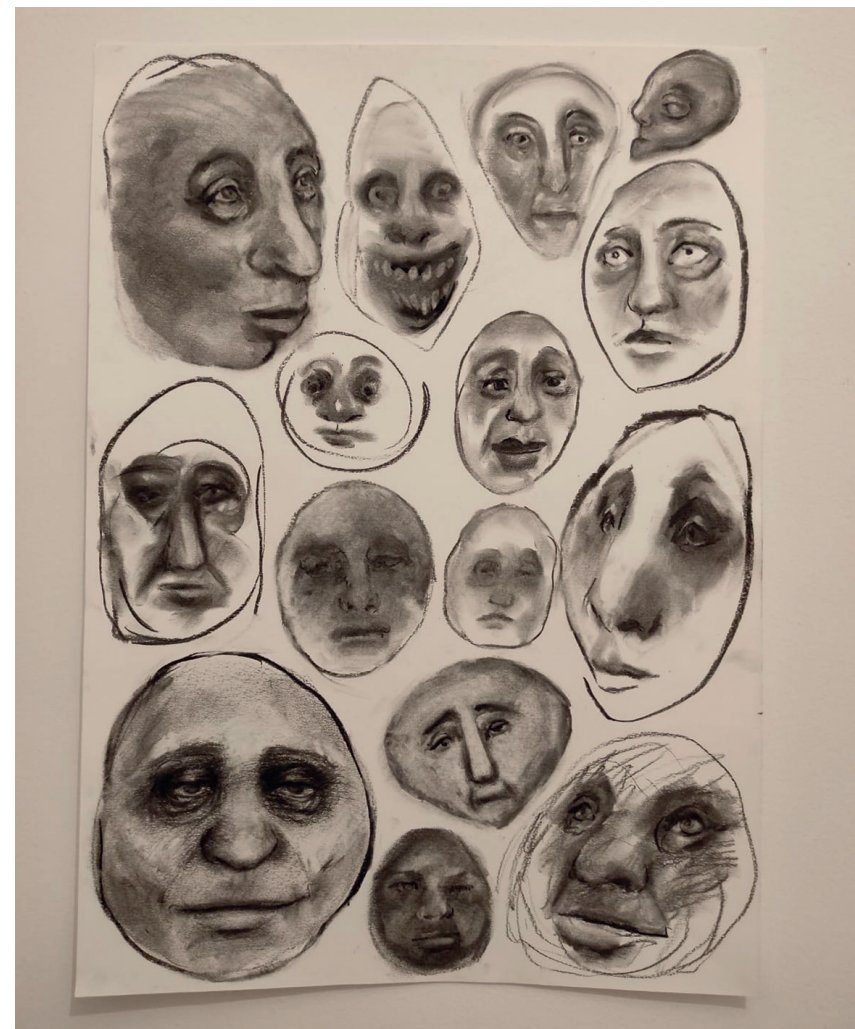
CIKLUS LICA

Paralelno uz slikanje diplomskih radova započela sam crtati lica na papiru. Razbibriga u većem formatu od onog u mom sketchbooku veselila me i dala mi prostora za više detalja i slobodnije poteze. Ovi crteži su nastali u periodu kada se rijetko gdje moglo vidjeti ljudsko lice bez maske. Štoviše, kada bih ga i vidjela, bilo bi mi neobično. Možda sam podsvjesno promišljala o licima prolaznika koje sam sretala na putu do ateljea. Cilj ovih radova bio je samo otpustiti blokade i slobodno se izraziti.

Franciska Topolovec

Franciska Topolovec rođena je u Zagrebu 1997. godine. Osnovnu školu završava u Zagrebu nakon čega upisuje XII. gimnaziju u Zagrebu. Akademiju likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu upisuje 2015. godine gdje završava preddiplomski studij slikarstva 2020. godine kod profesora Igora Rončevića. Trenutno završava diplomski studij u klasi Ksenije Turčić.

Do sada je izlagala na jednoj samostalnoj i više grupnih izložbi: Oranice (kulturni centar Mesnička, Zagreb), završna izložba studenata ALU, Noć muzeja (ALU, Zagreb), Umjetnošću i ljepotom protiv predrasuda (dvorac Veliki Tabor), Art sharing/space sharing (Macerata, Italija), Plati i nosi (Galerija Bačva, HDLU).





PRESENTATION OF ARTISTIC OPUS OF FRANCISKA TOPOLOVEC

Franciska Topolovec's cycle of faces at least thematically shares the psychological reaction of the author Luka Pacek. However, here the author managed to capture the intimate psychophysical characteristics of passers-by with simple but also somewhat relief depictions. Sometimes a line is enough, and less is more.

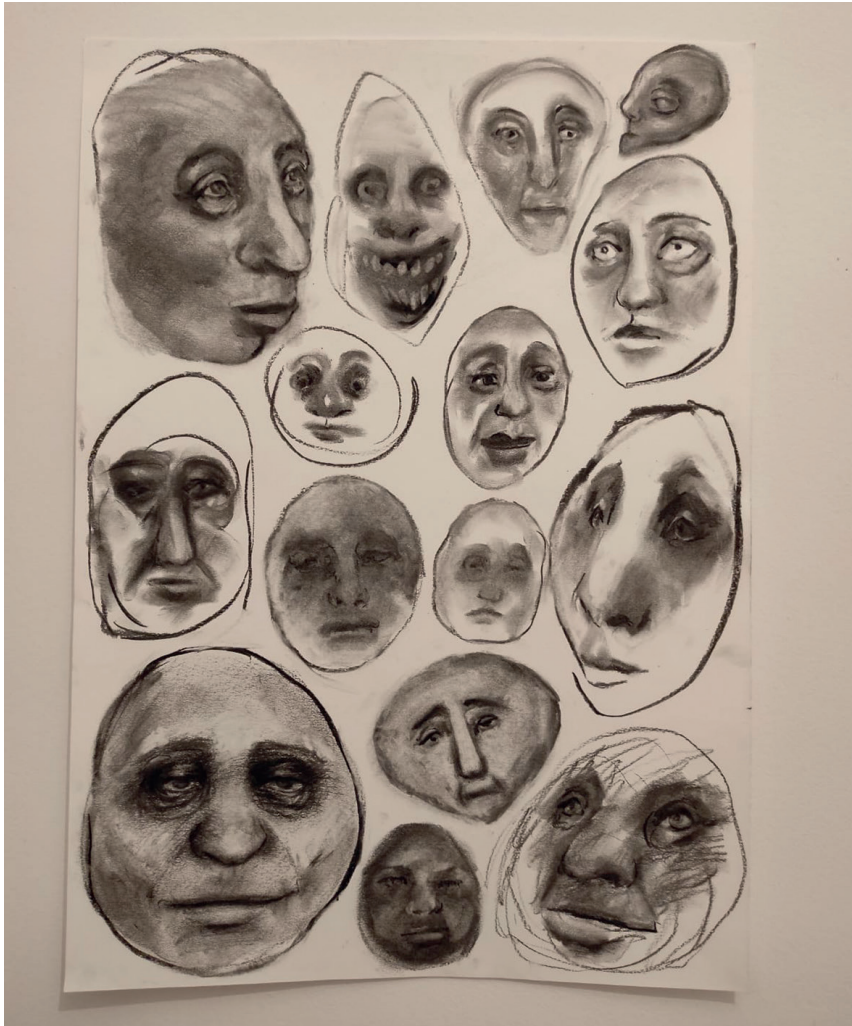
FACE CYCLE

In parallel with painting graduation theses, I started drawing faces on paper. Entertainment in a larger format than my sketchbook made me happy and gave me space for more details and more unrestrained moves. These drawings were made when it was rare to see a human face without a mask. Moreover, even if I saw a face, it would be strange. Maybe I was subconsciously thinking about the faces of passers-by I met on the way to the studio. The goal of these works was to release the blockades and express themselves freely.

Franciska Topolovec

Franciska Topolovec was born in Zagreb in 1997. She finished primary school in Zagreb, after which she enrolled in the XII. high school in Zagreb. She enrolled at the Academy of Fine Arts of the University of Zagreb in 2015, where she completed his undergraduate studies in painting in 2020 with Professor Igor Rončević. She is currently completing his graduate studies in the class of Ksenija Turčić.

So far, she has exhibited in one solo and several group exhibitions: Oranice (Cultural Center Mesnička, Zagreb), the final exhibition of ALU students, Museum Night (ALU, Zagreb), Art and Beauty Against Prejudice (Veliki Tabor Castle), Art sharing/space sharing (Macerata, Italy), Pay and Wear (Barrel Gallery, HDLU).

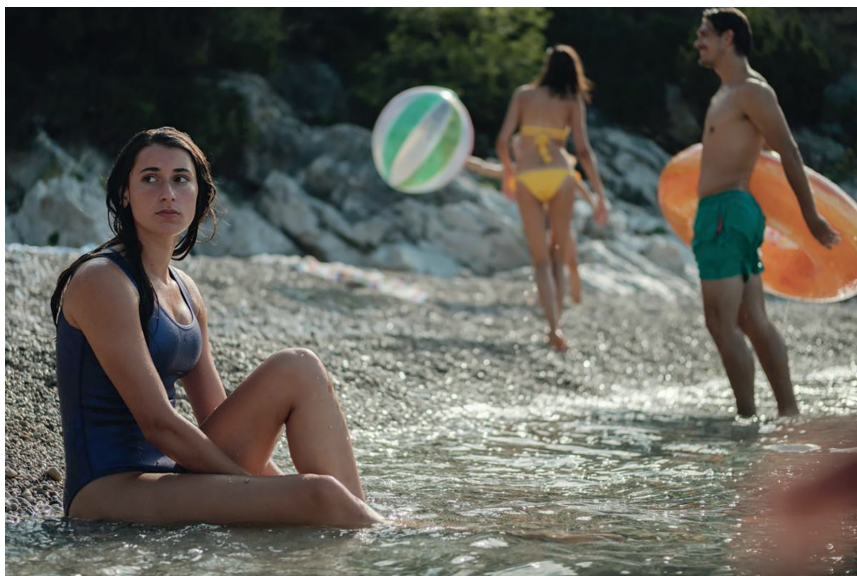


MURINA: PLATONIZAM NA HRVATSKOM FILMU

Autor: Andrej Kozina¹

Murina, redateljice: Antonete Alamat Kusijanović, 2021., Antitalent uz Spiritus movens te Skielia Productions (Amerika), Viba Film (Slovenija) i Brazil. Alexa Mini (omjera 2. 35), digitalno distribuiran (1h 32min). Film je gledan u Cinestaru (2K projekcija, DCI-P3 gamut) u 9. mjesecu 2021. godine. *Film prati filozofsko i fizičko odrastanje Djevojke koja razmišlja "izvan okvira" sredine u kojoj se nalazi, te njene pokušaje da raznim "ritualima prijelaza" postane ono što smatra da treba.*

Pobjednik prestižnog *Cannesa* u kategoriji kinematografije napokon je stigao na Domaći teren. Jedan na prvi pogled "čisti" (da ne



¹ univ. bacc. croat. et phi., zina2@gmail.com

kažemo, jednostavan) koncept iznimno je elegantno izveden kamerom koja poput Kista (elegantno i precizno) "slika" svaki kadar, tanjim ili širim linijama (bržim ili sporijim kretanjem). Već od prvoga kadra jasno nam je da gledamo nešto neuobičajeno, jer prvi kadar zaista traje – čini mi se doduše da se trebao skratiti za nekoliko sličica ili pak na neki način učiniti zanimljivijim. Ali radi se o kadru koji iz vode snima nebo i s kojim doslovno i metaforički mi imamo taj odnos Dvaju svjetova (idejnog i osjetilnog / vidljivog). Slikopis se primarno tako oslanja na Platonovu alegoriju spilje koju prikazuje kroz razne Fenomene plešući konstantno iz jedne ontološke kategorije u drugu. Utjecaj američkog producenta najvidljiviji je u Strukturi, ali Europa Živi u kadrovima, točnije rezanju i puštanju, istih, te Montaži. Koncept Platonove pećine prikazan je tako metaforički ali i eksplicitno kroz motiv prozora; *upravo je prozor u Renesansnom Dubrovniku bio jedan od glavnih uvida u Svijet – pa tako mnogi pisci upravo gledajući djevojke kroz prozor pišu najljepše stihove.*² Taj Prozor u slučaju *Murine* predstavlja Jahta mladih koja se našla (ilegalno) pokraj Kuće Naše glavne protagonistice; Julije (Gracije Filipović), kao doslovni ali i metaforički podsjetnik na Svijet ideja (za kojim čezne), a koji "razlaže" lik Cliffa Curtisa. Mi, kada imamo komparaciju (kao postupak) koju ovaj slikopis često upotrebljava, onda smo u mogućnosti vidjeti stvari koje nam prije Iste nisu bile jasne, a ni vidljive – tako i Julija (uz sve romantičarske konotacije) tim Usidranjima stječe puno jasniji uvid u to što želi od svojega života, a što; ne. Zanimljiva suprotnost tom romantizmu, stilizirana je, realistična fotografija. Mi tu nemamo radikalnih stilizacija – osim možda Kraja; nego je sve nekako "prirodno lijepo" što Nas ne bi trebalo čuditi s obzirom na Boju Jadrana. Ali upravo je ta "prirodna ljepota" koja je i snažan motiv u samom slikopisu suprotnost istini; Raj zapravo prikriva pakao u kojem zaista obitavamo – a koji takvim, a priori ne doživljavamo. Ta Dva Svijeta koja od početka predstavljaju More

² Obzirom da se *terminusa* nisam uspio sjetiti kontaktirao sam izv. prof. dr. sc. Viktoriju Franić Tomić koja mi je rekla da se radi o *kampanelizmu*; „ (...) koristi se u prenesenom značenju za osobe kojima se svijet svodi na onaj koji je vidljiv s njihova prozora, tj. pogled im seže do mjesnog zvonika (...)“.

i Kopno plastičan su prikaz Istine i Laži, a metaforički Platonove pećine; *gdje sve ono što gledamo je sjena a sunce tek spoznajemo kada ga vidimo, kada uopće i napustimo pećinu no onda povratkom – riskiramo svoj život.* Ima jedan trenutak u filmu koji odlično ilustrira odnos između Dvaju Svjetova, a pojavljuje se u 3. činu. Struktura filma ona je klasične dramaturgije i svaki čin igra svoju ulogu – tome nije za zamjeriti s obzirom na aristotelizam, ali nedostatak “igre” u scenaristici, elegantno i dostatno nadopunjava Igra Kamere. Tu mi nemamo puno Lica; ali ona Lica koja imamo, imamo – Glumci Nam tako ne daju previše, nego dovoljno; sasvim dovoljno da dobijemo dojam tko su Ti Ljudi, ali nedovoljno da se pretjerano s istima poistovjetimo – Pazite, moderan prikaz Muškarca kao marionete, koji potom na jedan zanimljivi etički i nekako “topli” način opravdava mržnju prema istome od strane onih koji ga ne razumiju vrlo je efikasan jer slikopisu daje slojeve, Dušu. Tu se jako pazi na to koliko će se Publici reći, koliko – ne; te se u tome na koncu bude i Iznimno uspješan.



Lica su tako, i tišinom, Julija pogotovo, Nacrtana intenzitetom te Tempom tišine i buke. Tu svakako treba naglasiti Montažu zvuka koja uvelike pridonosi stvaranju takve atmosfere (efikasno) što Nam je bilo vidljivo i u prošlim radovima Redateljice. Put do Sunca (platoničkog) nije lagan, ali ipak ga vrijedi pokušati prijeći; to je svakako jedna od snažnijih poruka filma koja se prikazuje na razne načine. Tako da se iza tog romantizma i latentnih romantičarskih intencija te narativa, skriva jedna metaforička, filozofska potka koju svakako treba navesti. Pazite, u filmu ništa nije slučajno. Točnije čak i ako je, čim se snimi (točnije ostane u istome) prestaje biti. Činjenica da Inozemni prijatelj ostaje nekoliko dana također puno govori o Curtisovu liku kojega zapravo više upoznajemo kroz Ostale nego kroz Njega samoga, te kroz jedinu, iskrenu, voajersku, scenu kojoj slučajno svjedoči Julijin lik; lik Julije živi kroz epizode – kada zaista može govoriti Sebe; Njih nema puno, ali kada dođu uvijek su vrijedne i moćne, riječ je zapravo o filozofskom liku koji sintetizira platonički idealizam i aristotelijanski empirizam; jer mada Julija promišlja o stvarima, također i djeluje. No, također primjećujemo da joj djelovanje nije planirano, nego intuitivsko te joj je zbog toga lik Leona Lučeva idealna suprotnost; radi se o Čovjeku kojemu je stvarnost teatar, a svaki trenutak predstave o kojoj sve ovisi, ta na koncu, on je Lik i ako sve odigra kako treba, opstat će – ako ne, neće. Cijeli je Njegov život kazalište, jer svi su oko njega Maske. Lik Julijine majke (Danica Curčić) izvor je Julijine filozofije pa stoga za razliku od Julije sve planira ali i o Svemu razmišlja, Ona uz to služi kao podsjetnik Juliji i Nama kako će ista izgledati ako ostane gdje je sada. Ideja Raja kao zatvora najbolje se prezentira kroz beskonačnu otvorenost, koju More, samo po sebi, pruža fotografiji. Simbolički, ronjenje je važan aspekt Života Julije i obitelji, i na jedan zanimljiv način ilustrira Njihovu dinamiku; uz to, ilustrira Nam i kakav taj “Vidljivi svijet” zapravo jest, pun je opasnosti i ljepote; ali uvijek traži neku vrstu “izrona”. A onaj idejni,

on je mašta. On se samo Rajem, prikazuje. Ironično je posvema da jedino Julija zaista uživa u Moru, što je na koncu hiperbolizirano do apsoluta.

S druge strane Otac i Majka ga smatraju poslom. Za Njih je more puki način da se proda zemlja, ništa više. No za Juliju ono je materijalizirana Sloboda. Dok god Smo na Moru Sunce igra veliku ulogu. To je ta istina, koje nedostaje Kući, u kojoj igra "sporednu". Murina traži samo jednu stvar, da je se Gleda i Sluša – to je sve; i upravo Nam zato taj prvi kadar i govori što govori, a govori Nam: „Prepusti se!“. Nema tu pretjerane drame; sve, pa i ono najokrutnije, toliko je mirno da postaje zastrašujuće. Čak kada Julija i uspije doći do Svijeta ideja, nešto ju uvijek vuče dalje!³



No možda najstrašniji aspekt filma ono je što se implicira, ne, pokazuje; a to je da ako ne znamo koliko vrijedimo, možemo ostati

³Julija je Murina, životinja koja će odgrišti dio sebe da bi se oslobodila. Tu snagu vidim u mladim ženama u Hrvatskoj, ona jača. To je snaga koja leži u **mudrosti i znanju**, u vjeri u svoje sposobnosti (...)" (Antoneta Alamat Kusijanović).



zarobljeni u vrednovanju, Drugih. Tako Svi Naši likovi, pa i Julija svoju vrijednost nalaze u procjenama drugih, ne Sebe. Zato i dolazi do tišine, a ne, komunikacije. Sam nedostatak Jezika između Kćeri i Oca uistinu je strašna pojava, te se sve stvari vezane uz Njih dvoje svode na Tijelo. Jezik, ako i postoji, lažan je (formalan). Ima jedan trenutak kada nije, no događa se to da ga likovi takvim ne shvate, jer sve ostalo – je bilo. Sam je prikaz ove Obiteljske tragedije (*destrukcije moderne obitelji klasičnim vrijednostima*⁴) izrazito harmonično izveden; tu nema nasilja tijela, koliko ima, nasilja Umom. Tu nasilje živi u pogledima, stankama – ne u deranju i tuči. I to se Nasilje događa najviše prema Ocu koga svi drže naivnim, a zapravo je jedan od najpametnijih likova; zanimljivo je to da On i Julija žele isto – pobjeći iz Raja (estahološki motiv), samo na razne načine; i upravo se tu rađa sva Njihova drama, i glavni sukob filma; donosi li Rad sreću, ili su to, misli? Ta Zlatna sredina koju film neguje ne bi li pretjerao u svojoj odmjerjenosti donosi takav učinak da je svako i manje

⁴Julija živi u raju, na hrvatskom otoku, u društvu opsjednutom bogatstvom stečenim brzo i lako. To je društvo koje prodaje svoju zemlju i djedovinu, društvo bez želje za radom i usavršavanjem, društvo koje kapitalizira ono što su stekle generacije prije njega – tako umiru snovi, a nasljedstvo erodira. Snaga kćeri tumači se kao očeva slabost, a naslijeđena zemlja rasprodaje se za profit" (Antoneta Alamat Kusijanović).

prelaženje iste, dramatično. Jer u slici bez pokreta, i blagi vjetar, je pokret. Kamo Nas dovode ideali!? Kamo nas dovodi obračunavanje s prošlošću?! Je li bolje misliti ili djelovati!? Sve su to kompleksna filozofska pitanja koja razlaže Murina, te svojim umjerenim tonom, bojama, slika jedan akvarel lovine i lovca. Ti kadrovi ne trude se biti ništa što nisu, Oni su samo što jesu – često djeluju dokumentarno i grubo, a zapravo su izrazito estetizirani. Odnos Misli i Tijela, modernog Čovjeka, te na koncu slova jedne priče o slobodi i mašti; onoga što jeste i, bit će. Europska slika, u Američkom okviru.

Fotografije:

Murina – Press Kit; Mario Topić.

MURINA: PLATONISM IN CROATIAN FILM

Author: Andrej Kozina¹

Murina, directors: Antonete Alamat Kusijanović, 2021, Antitalent with Spiritus movens and Skielia Productions (America), Viba Film (Slovenia), and Brazil. Alexa Mini (ratio 2. 35), digitally distributed (1h 32min). The film was screened at Cinestar (2K projection, DCI-P3 gamut) in September 2021. *The film follows the philosophical and physical growth of a girl who thinks “outside the framework” of the environment in which she finds herself and her attempts to become what she thinks she should be through various “rituals of transition.”*



¹ univ. bacc. croat. et phi., zina2@gmail.com

The winner of the prestigious Cannes in the cinematography category has finally arrived at Home. One seemingly “clean” (not to say simple) concept is an extremely elegantly executed camera that, like a brush (elegant and precise), “paints” each frame with thinner or wider lines (faster or slower movement). From the first frame, it is clear that we are looking at something unusual because the first frame really lasts long - it seems to me that it should have been shortened by a few pictures or made more interesting in some way. But this is a shot that captures the sky from the water and with which we literally and metaphorically have this relationship of the Two Worlds (ideological and sensory/visible). The film primarily relies on Plato’s allegory of the cave, which he depicts through various phenomena, constantly dancing from one ontological category to another. The influence of the American producer is most visible in Structure, but Europe Lives in the shots, more precisely the cutting and release, of the same, and the Editing. The concept of Plato’s cave is presented both metaphorically and explicitly through the window motif; *it was the window in Renaissance Dubrovnik that was one of the main insights into the World - so many writers write the most beautiful verses just looking at the girls through the window.*² That Window in the case of Murina is represented by the Youth Yacht that found itself (illegally) next to the House of Our main protagonist; Julije (Gracija Filipović), as a literal but also metaphorical reminder of the World of Ideas (which he longs for), which “disassembles” the character of Cliff Curtis. We, when we have a comparison (as a procedure) that this film often uses, then we are able to see things that were not clear to us before, nor visible - so Julia (with all romantic connotations) with these Anchorings gets a much clearer insight into it what he wants from his life, and what she doesn’t. An interesting contrast to that romanticism is stylized, realistic photography. We have no radical stylizations here - except perhaps the End, but everything

²Since I could not remember the *terminus*, I contacted Assoc. dr. sc. Victoria Franić Tomić, who told me that it was about *kampanelizam*; “(...) Is used figuratively for people to whom the world is reduced to that which is visible from their window, ie their view reaches to the local bell tower (...)”.

is somehow “naturally beautiful,” which should not surprise us given the color of the Adriatic. But precisely this “natural beauty” is a powerful motif in the film itself that is the opposite of the truth; Heaven actually conceals the hell we really live in - which we don’t experience a priori. Those Two Worlds which from the beginning represent the Sea and the Land, are a plastic depiction of Truth and Lies, and metaphorically Plato’s Caves; where all we see is a shadow, and we only know the sun when we see it when we leave the cave at all, but then by returning - we risk our lives. One moment in the film perfectly illustrates the relationship between the Two Worlds, appearing in Act 3. The structure of the film is classical dramaturgy, and each act plays its part - this is not to be blamed for Aristotelianism, but the lack of “game” in the script, elegantly and sufficiently complements the Game of Cameras. We don’t have a lot of Faces there; but the Faces we have, we do have - Actors do not give us too much, but they give enough; quite enough to get an impression of



who these People are, but not enough to over-empathize with them - Beware, the modern portrayal of Man as a puppet, who, in an interesting, ethical, and somehow “warm” way justifies hatred of the same by those who do not understand him is very effective because it gives layers to the film, the Soul. There is a great deal of attention to how much the audience will be told and how much - will not be told, and he is extremely successful in the end. Faces are, therefore, with silence, Julia in particular, Drawn with intensity and the Pace of silence and noise. We should definitely emphasize the montage of sound, which significantly contributes to the creation of such an atmosphere (efficiently), which was visible to us in the past works of the Director. The road to the Sun (Platonic) is not easy, but it is still worth trying; it is undoubtedly one of the most potent messages of the film, which is presented in various ways. So, behind that romanticism and latent romantic intentions and narratives, a metaphorical, philosophical thread should definitely be mentioned. Be careful; nothing in the movie is accidental. More precisely, even if it is, as soon as it is recorded (or rather remains in the same), it ceases to be. The fact that the Foreign Friend stays for a few days also speaks volumes about Curtis’ character, which we actually get to know more through the Others than through Himself, and through the only, honest, voyeuristic scene witnessed by Julia’s character; the character of Julia lives through episodes - when she can really speak for herself; There are not many of them, but when they come they are always valuable and powerful, they are in fact a philosophical figure who synthesizes Platonic idealism and Aristotelian empiricism; for though Julia thinks things over, she also acts. But we also notice that her agency is not planned, but intuitive, and that is why the character of Leon Lučev is her ideal opposite; it is about a Man for whom reality is theater, and every moment of the play on which everything depends, in the end, he is the character, and

if he plays everything properly, he will survive - if not, he will not. His whole life is theater because everyone around him is a Mask. The character of Julia’s mother (Danica Curčić) is the source of Julia’s philosophy, so unlike Julia, she plans everything but also thinks about everything. She also serves as a reminder to Julia and Us of what she will look like if she stays where she is now. The idea of Paradise as a prison is best presented through the infinite openness that the Sea, in itself, provides to photography. Symbolically, diving is an important aspect of Julia’s Life and Family, and in an interesting way illustrates Their dynamics; in addition, it illustrates to us what this “Visible World” really is, it is full of danger and beauty; but it is always looking for a kind of “surfacing.” And the idea one, he is an imagination. Only through Paradise he will reveal himself. It is utterly ironic that Julia only really enjoys the Sea, which is ultimately exaggerated to the absolute.



On the other hand, Father and Mother consider it a job. For them, the sea is a mere way to sell land, nothing more. But for Julia, it is materialized Freedom. As long as we are at Sea, the Sun plays a significant role. This is the truth that is missing from the House, in which he plays a "side". Murina asks for only one thing, to be Watched and Listened to - that's all; and that is why that first frame tells us what it says, and tells us: "Surrender!". There is no excessive drama here; everything, even the cruelest, is so peaceful that it becomes frightening. Even when Julia manages to get to the World of Ideas, something always pulls her down!³ But perhaps the scariest aspect of the film is what is implied, no, what it is shown, and that is that if we do not know how much we are worth, we can remain trapped in valuing Others. Thus All Our characters, including Julia, find their value in the judgments of others, not themselves. That is why there is silence, not communication. The very lack of Language between the Daughter and the Father is truly a terrible phe-



³ "Julia is Murina, an animal that will bite off a part of itself in order to get free. I see this strength in young women in Croatia, it is getting stronger. It is a strength that lies in **wisdom and knowledge**, in faith in one's abilities (...)" (Antoneta Alamat Kusijanović).

nomenon, and all things related to the Two of them come down to the Body. Language, if it exists, is false (formal). There is a moment when he is not, but it happens that the characters do not understand him as such because everything else - was. The very depiction of this Family Tragedy (*the destruction of the modern family by classical values*⁴) is extremely harmoniously performed; there is no violence of the body, as much as there is, of violence of the Mind. Here, violence lives in looks, pauses - not in yelling and fighting. And that Violence happens mostly towards the Father for whom everyone thinks is naive, and in fact, he is one of the smartest characters; interestingly, He and Julia want the same thing - to escape from Paradise (Estological motif), only in different ways; and this is where all Their drama, and the central conflict of the film, is born; does Labor bring happiness, or are they, thoughts? This Golden middle that the film cultivates in order not to exaggerate in its moderation brings such an effect that every crossing of the same is dramatic. For in a picture without movement, a mere gentle wind is still a movement. Where do ideals lead us !? Where does dealing with the past take us ?! Is it better to think or act !? These are all complex philosophical questions that Murina explains, and with his moderate tone, colors, he paints a watercolor of a hunter and a hunter. These shots do not try to be anything they are not, they are just what they are - often acting documentary and rude, but in fact, they are extremely aestheticized. The relationship of Thought and Body, modern Man, and finally the letter of a story of freedom and imagination; of what it is and will be. European image, in the American framework.

Photography:

Murina – Press Kit; Mario Topić.

⁴ "Julia lives in paradise, on a Croatian island, in a society obsessed with wealth acquired quickly and easily. It is a society that sells its land and ancestry, a society without the desire to work and improve, a society that capitalizes on what generations before it have acquired - so dreams die and heritage is eroded. The strength of the daughter is interpreted as the father's weakness, and the inherited land is sold for profit" (Antoneta Alamat Kusijanović).

FRANCH DISPATCH 2021.

Autor prikaza: Marko Paradžik

Režirao: Wes Anderson, Scenarij: Wes Anderson u suradnji s Romanom Copolom, Hugom Guinnessom i glumcem Jasonom Schwartzmanom, produkcija: American Empirical Pictures, Indian Paintbrush, Studio Babelsberg; kamera: Arricam LT, Cooke Anamorphic/i, S4 and Zeiss Master Anamorphic Lenses (omjera 1.37:1); zvuk: Dloby Digital; digitalno distribuiran (1h 47min). Film je gledan u Cinestaru (2K projekcija, DCI-P3 gamut) u 11. mjesecu 2021. godine.



Jednom sam prilikom vodio raspravu s akademskim slikarom o tome pripada li film u klasičnoj podjeli umjetnosti pod likovnu umjetnost i došli smo do zaključka da pripada likovnoj umjetnosti jer je osnovna jedinica filma slika. Koncept filma kao likovne umjetnosti dio je autorskog potpisa svih filmova redatelja Wesa Andersona jer uz zlatni rez u kadru koristi žarke boje pastele (crvena, plava, zelena, žuta) kroz predmete u scenografiji i kostimografiji što svaku njegovu scenu čini prekrasnim umjetničkim djelom. Stoga ponekad koristi duge i infantilne kadrove kako bi se gledatelj što duže zadržao na njima, koristeći niz pomno osmišljenih detalja tako da možete više puta gledati film da biste uspjeli sve primijetiti. Autorski kadrovi što se protežu kroz niz njegovih filmova jesu kadar iznad



glava, tzv slow motion iliti spora kretnja kadra na kraju filmova, karte ili pojedinačni predmeti u kadru, brzo skretanje kadra, postavljanje glumca u sredinu kadra umjesto u regularne $\frac{3}{4}$ kadra... Gledatelj ima dojam da je svaki kadar jedna statična umjetnička fotografija. Wes Anderson zadržava kroz niz svojih filmova specifičan djetinjasti humor u pozitivnom smislu riječi, dijete - naivni dijalozi i situacije s neobičnim pričama u čijem stvaranju scenarija kao svaki dobar redatelj sudjeluje: 1. Bottel Rocket (dva prijatelja pokušavaju postati uspješni pljačkaši), 2. Rushmore (dječak se zaljubi u svoju učiteljicu), 3. The Royal Tenenbaums (zapleteni odnosi unutar ekscentrične obitelji), 4. The Life Aquatic with Steve Zissou (luckasta ekipa snimatelja dokumentaraca u svijetu pod morem i potencijalni sin glavne uloge) 5. Darjeeling Limited (tri razdvojena brata traže majku u Indiji) s Hotel Chavalierom kao kratkim filmom prequelom (prikaz ljubavne avanture jednog od tri brata, kasnije spomenuta u dugometražnom filmu), 6. Moonrise Kingdom (bijeg zaljubljenih djece u divljinu), 7. Hotel Budapest (životne priče radnika hotela i gostiju).

Ovaj se film bavi jednim časopisom čija je svrha izvještavati o događajima iz Francuske. Film ima tri priče: Prolog Biciklistički reporter (putopisno opisivanje Pariza od reportera na biciklu kojeg igra Owen Wilson) 1. Betonsko remek- djelo (stvaranje remek- djela od slikara u zatvoru kojeg igra Benicio Del Toro i njegov odnos prema muzi, zatvorskoj čuvarici koju igra Léa Seydoux te problematično sponzorstvo za rad od trgovca umjetninama kojeg igra Adrian Brody ispričana iz perspektive akademskog predavanja predavačice koju igra Tilda Swinton) 2. Politička poezija (mladi revolucionari čijeg vođu igra Timothée Chalamet kojeg prati američka novinarka koju igra Frances McDormand) 3. Kriminalistička večera (fikcija objavljena o otmici djeteta policijskog načelnika kojeg igra jedini Francuz Mathieu Amalric prepričana u talk showu od pisca kojeg

igra Jeffrey Wright) uz(epilog osmrtnice glavnog urednika, utjelovljen od njegova omiljenog glumca a Murrayja s kojim ima čestu suradnju, kao svojevrsni epitaf filmu jer njegova oporuka je prekinuti nakladu, osim toga osmrtnice idu na kraju novina. Kompleksnost narativa je poput babuške, priča u priči i ujedno kao omnibus s istim redateljem. Odjavna špica sadrži niz ilustracija naslovnica časopisa. Mislio sam neko vrijeme da je svaki film Andersona isti po navedenim obilježjima i tako je bilo do ovog filma budući da ovaj film ima svojevrsnu nadogradnju – igra s crno- bijelom tehnikom slike i crtanom animacijom u pričanju priče. Crno- bijela tehnika snimanja pojavila se kao isključiva u njegovu kratkom filmu Bottel Rocket nakon kojeg je nastao njegov prvijenac u boji gdje se prvi put pokazao



njegov autorski potpis u vidu spomenutih boja. Isto tako animaciju je isključivo primijenio u lutkarskoj animaciji Fantastični gospodin Lisac i Pseći otok te kratko u *The Life Aquatic with Steve Zissou*. Ogroman ansambl glumaca veći je od onog u filmu *Magnolija* njegova prezimenjaka Paula Andersona i Nashvila Roberta Altmana tako da su neka jaka glumačka imena dobila vrlo malo prostora što nam samo govori koliko poznati glumci žele raditi s njim da pristaju i na tako kratke uloge kao primjerice iznimno kratka uloga Wiliama Dafoea s kojim je prije surađivao u *The Life Aquatic with Steve Zissou*. Nešto slično napravio je svojoj filmskoj muzi Billu Murrayju kod *Darjeling Limited* gdje u cijelom filmu ima samo kratku ulogu u sceni trčanja za vlakom gdje mu vlak na kraju pobjegne i kratko se kasnije pojavi u vagonu vlaka. Žanrovski bi se ovaj film moglo odrediti kao komedija, no ta komedija svakako sadrži podžanrove (kriminalistička, romantika, melodrama, politička). Filmovi Wesa Andersona imaju sličnu filozofiju kao Pixarovi animirani filmovi – funkcionirati na dvije razine tako da bude zanimljivo i djeci i odraslima. Ovo je zapravo prikaz Europe iz perspektive Amerikanca za što su Pariz i Francuska jedna velika alegorija. U političkoj poeziji redatelj očito izruguje revoluciju šezdesetih koja je bila velika inspiracija redatelju Bernardu Bertolucciju: djeci revolucionarnu manifest piše američka novinarka, revolucija se skoro raspadne zbog svađe dječaka i djevojčice, revolucionarni zahtjevi besmisleni su i u jednoj sceni spomenutog babuška narativa vojnik kaže da želi biti prosvjednik protiv života i zatim počinu samoubojstvo. Izruguje generalno i postmodernizam kako stil pisanja jer glavni urednik neprekidno ponavlja: "Ako te netko pita reci da si to namjerno tako napisao", no i s komercijalizacijom kada glavni urednik često kaže: "Nemoj kratiti tekst, izbaci oglase!"



Izvor: <https://www.imdb.com/title/tt8847712/> Pristupljeno 25.12.2021. godine

FRANCH DISPATCH 2021.

Overview's Author: Marko Paradžik

Directed by: Wes Anderson, Screenplay: Wes Anderson in collaboration with Roman Copol, Hugo Guinness and actor Jason Schwartzman, production: American Empirical Pictures, Indian Paintbrush, Studio Babelsberg; camera: Arricam LT, Cooke Anamorphic / i, S4 and Zeiss Master Anamorphic Lenses (1.37: 1 ratio); sound: Dolby Digital; digitally distributed (1h 47min). The film was screened at Cinestar (2K projection, DCI-P3 gamut) in November 2021.



On one occasion, I had a discussion with an academic painter about whether the film in the classical division of art falls under visual (painting) art, and we concluded that this is so because the basic unit of the film is a picture. The concept of film as fine art is part of the author's signature of all films by Wes Anderson, as he uses bright pastel colors (red, blue, green, yellow) through objects in scenography and costume design, so each of his scenes is a beautiful work of art. That's why he sometimes uses long and infantile shots to keep the viewer on them for as long as possible but is given a number of carefully thought-out details so you can watch the movie multiple times to notice everything. The author's shots that run through a series of his films are overhead, so-called slow motion or



slow motion at the end of films, maps or individual objects in the frame, fast turning of the frame, placing the actor in the middle of the frame instead of regular $\frac{3}{4}$ frames... The viewer has the impression that each frame is one static art photograph. Through a series of his films, Wes Anderson retains specific childish humor in the positive sense of the word child - naive dialogues and situations with unusual stories in which he writes like any good director: 1. Bottle Rocket (two friends try to become successful robbers), 2. Rushmore (the boy falls in love with his teacher), 3. The Royal Tenenbaums (complicated relationships within an eccentric family), 4. The Life Aquatic with Steve Zissou (a crazy team of documentary filmmakers in the underwater world and a potential son of the lead role) 5. Darjeeling Limited (three separated brothers are looking for a mother in India) with Hotel Chavalier as a short film prequel (showing the love adventure of one of the three brothers, later mentioned in a feature film), 6. Moonrise Kingdom (escape of children in love with the wilderness), 7. Hotel Budapest hotels and guests).

This film deals with a magazine whose purpose is to report on events from France. The film has three stories: Prologue Bicycle Reporter (travel description of Paris by a bicycle reporter played by Owen Wilson) 1. Concrete masterpiece (creation of a masterpiece by a prison painter played by Benicio Del Toro and his relationship with the muse prison guard played by Léa Seydoux and problematic sponsorship for work by art dealer played by Adrian Brody told from the perspective of an academic lecture by a lecture Tilda Swinton) 2. Political poetry (young revolutionaries led by Timothée Chalamet accompanied by American journalist Frances McDormand) 3. Crime dinner (fiction published about the abduction of the child of a police chief played by the only Frenchman Mathieu Amalric recounted in a talk show by writer Jeffrey Wright) with the epilo-

gue of the editor-in-chief's obituary, embodied by his favorite actor Bill Murray with whom he has frequent collaborations, as a kind of epitaph to the film because his will is to discontinue circulation, in addition, obituaries go at the end of the newspaper. The complexity of the narrative is like a babushka, a story within a story and at the same time an omnibus with the same director. The check-out headline contains a series of illustrations on the magazine's cover. I thought for a while that every Anderson film was the same in the features mentioned above, and that's how it was until this film since this film has a kind of upgrade - a game with black and white painting technique and cartoon animation in storytelling. The black and white shooting technique appeared to be exclusive in his short film



Bottel Rocket, after which his debut in color was made, where his author's signature in the form of the mentioned colors was shown for the first time. He also used animation exclusively in the puppet animation *Fantastic Mr. Fox* and *Dog Island* and briefly in *The Life Aquatic with Steve Zissou*. The monumental ensemble of actors is bigger than the one in the film *Magnolia* by his namesake Paul Anderson and *Nashville* by Robert Altman, so some strong actors got very screening time, which only tells us how much famous actors want to work with him to agree to such short roles, for example, an extremely short role by William Dafoe with whom he previously collaborated in *The Life Aquatic with Steve Zissou*. He did something similar to his film muse Bill Murray at *Darjeeling Limited*, where throughout the film, he has only a brief role in the scene of running after a train where his train eventually escapes and shortly afterward in a train carriage. Genre-wise, this film could be defined as a comedy, but that comedy indeed contains sub-genres (crime, romance, melodrama, politics). Wes Anderson's films have a similar philosophy as Pixar's animated films - working on two levels to be attractive to children and adults. This is actually a depiction of Europe from an American perspective, for which Paris and France are one big allegory. In political poetry, the director is clearly making fun of the sixty-eighters revolution, which was a great inspiration to director Bernardo Bertolucci: the American journalist writes a manifesto to the children of the revolutionary be a protester against life and then commits suicide. He generally makes fun of postmodernism as a writing style, as the editor-in-chief keeps repeating if someone asks you to say that you wrote it on purpose, but also of commercialization when the editor-in-chief often says don't cut out the text.



Source: <https://www.imdb.com/title/tt8847712/> Retrieved December 25, 2021.



KNJIŽEVNOST



ŠAH MAT KRALJA

U kužnoj i vlažnoj tamnici grada na močvari u okovima leži kralj. Nekoć slobodan kao ptica, sada svjestan značenja slobode kao vode u pustinji. Mletački dužd Petar II. Orseolo pozvao ga je na pregovore u svoj dom na drugoj strani obale, zatim pobio njegovu pratnju i bacio ga u tamnicu kako bi ishodio priznanje vlasti nad gradovima Hrvata na obali mora. Njih je već neko vrijeme opsjedao pa je kralj mislio ishoditi pogodbu. Suviše se uzdao u svoje junaštvo i snagu svojih ljudi čija je krv bila vrela od borbe. Osim toga ostavio je sina Svetoslava u svom dvoru i držao da ako pođe po zlu kraljevstvo ne će ostati bez kralja. Nije računao na to da se debeli dužd nije izdigao na vlast svojom snagom već lukavošću. Dužd je vinom otrovao svu pratnju kralja na prvoj večeri, dok je kralja uspavanog od istog praška manje doze prenio u tamnicu. Prošlo je već nekoliko ljeta otkada je kralj čamio u tamnici. Često mu se činilo da noću čuje zmiје kako plivaju u vodi okolo tamnice uronjene u mračno jezero tog zlokobnog grada. U tamnici je na početku svog uzništva udavio gorostasnog Vikinga što je otimao hranu ostalim zatvorenici i time se okrunio kraljem tamnice, neki su ljudi jednostavno predodređeni od Boga postati i biti kraljem u bilo kojim prilikama. Vrijeme je kratio čitave dane igrajući šah s tamnoputim Arapom. S vremenom je bivao sve bolji i bolji pa su se njegovi porazi polako pretvarali u pobjede. Glasine o tim igrama došle su do dužda i on naredi čuvarima da dovedu kralja pred njega. Pogleda ga podrugljivo i kaže:

- Ako me pobijediš u tri partije šaha, onda ćeš steći svoju slobodu. Ako izgubiš bilo koju partiju šaha, onda ćeš se odreći svog kraljevstva u moju korist.

- Sazovi sve uglednike svog grada, ponovi svoju ponudu i onda ćemo pred njima igrati tri dana tri partije.

Kralj je imao vremena maštati o raznim mogućnostima i kada je maštao o mogućnostima pogodbe znao je da to mora učiniti pred uglednim obiteljima grada. Grad na močvari bio je pun grijeha i taštine, svaka obitelj gledala je kako svrgnuti drugu obitelj s vlasti, stoga je kralj znao da su mu uglednici tih obitelji najbolji jamci bilo kakve pogodbe. Dužd je odmah shvatio opasnost pogodbe pred uglednicima obitelji, no pohlepa za dobitkom i oholost uma bila je jača. Jednom je nadmudrio kralja u životu, zašto ne bi u igri, jer što je život ako ne igra nadmudrivanja? Prvi dan igre dužd je sazvao devet uglednika na trg grada i postavio ploču i stol, doveo kralja te jasno izrekao pogodbu. Kralj potvrdi pred svima da prihvaća pogodbu. Izabere bijele figure. Igra je trajala od jutra do sutradan. Obojica su bili dobri igrači, no presudilo je vrijeme. Dužd je šah igrao iz užitka i kada bi bio odmoran, no kralju je šah bio sve u tamnici, on mu je postao život i neudobnost i duge igre nisu mu bile strane. Tako je umor svladao dužda i on napravi grešku te izgubi prvu igru. Nakon što je poslao kralja na počinak u njegovu tamnicu, brzo je svladao bijes i hladnom glavom spoznao zašto je izgubio. Skovao je plan kako bi okolnosti okrenuo u svoju korist. Kralja je drugi dan dočekalo iznenađenje. Trg je bio pun stolova s raznolikom hranom i nju su uglednicima devet obitelji posluživale prekrasne djevojke iz raznih krajeva. Miris hrane ispunio mu je nosnice i navlažio usta, želudac je zavapio za drugim okusom, dosta mu je bilo kruha i vode. Kralj je počeo raditi greške i gubiti figure. Mlade djevojke oskudno odjevene stalno su se hihotala i prolazile pokraj kralja i dužda. Kralj je ubrzo gubio igru. Iznenada iz dubine misao na sinove i ženu i domovinu ukori mu osjetila požude i gladi. Bol gubitka i tuga nostalgije pretvore se u domišljatost te kralj preokrene igru unatoč

svim izgledima i dobije drugu igru. Duždev plan ometanja kralja u igru nije uspio. Kralj je jednostavno bio bolji igrač ili je možda jednostavno imao više za izgubiti. Onaj tko se bori za život jači je od onoga tko se bori da ima nešto više od života. Dužd prevrne ploču šaha na što se uglednici obraduju. Treći je dan kralj bio uzbuđen i nije očekivao novo iznenađenje od dužda. Dužd je organizirao smaknuća za vrijeme igre koja su se kao slučajno morala izvesti baš u vrijeme igre. Kralj je znao da će ako izgubi igru izgubiti život, kada preda kraljevstvo život će mu postati bezvrijedan. Neki su osuđenici na smrt jaukali, neki su zapomagali, treći su pak mukom blijedili. Jedni su smaknuti vješanjem, drugi sječom glava, treći kao ugledni građani davljenjem. Kralja je oblio hladan znoj. Osjećao je trzanje udova obješenih i nedostatak daha udavljenih. Jedna odsječena glava dokotrljala se do njegove noge i on se zagledao u oči mrtvaca što su trepnule. Učinio je zatim ono što bi uvijek učinio kada mu se činilo da nema izlaza – obratio se Bogu! I gle čuda, u samo par poteza pobijedio je dužda. Strah nije imao šanse pred vjerom u Boga. Dužd je bio vidno začuđen, a kralj oslobođen okova pruži ruku i reče:

- Nepravdu si mi počinio kao gostu, kršćaninu i čovjeku u dobroj vjeri. Opraštam ti grijehe tvoje. Poznato mi je da ti je žena samo kćer rodila. Nudim ti novu pogodbu – povežimo svoje obitelji i zatrimo neprijateljstvo.

Dužd je bio sada u neprilici, nije mogao odbiti pogodbu pred uglednicima jer bi novom pogodbom poništio gubitak starom pogodbom i povratio narušen ugled, nije mogao ubiti kralja kako je planirao u slučaju da izgubi igru i nije mogao jednostavno vratiti kralja u tamnicu. Bio je to šah- mat kralja.

Perun

OTMICA KRALJA

Iz magle na obale u rano jutro izronile su drvene zmijske glave. Bili su to pramci brodova Normana sa Sicilije, potomaka drevnih Vikinga. Pristali su u grobnoj tišini na obale otoka. Iz njih se iskrcala sva sila ljudi sa sjevera. Prvi među njima bio je je normanski knez Amiko. S metalnog šljema virila su mu dva prijeteca roga kao u vraga. Preko jednog oka imao je gusarski povež. Žrtvo-
vao je oko u jednoj bitki za život i pobjedu. Tiho su se šuljali prema gradu žedni krvi, pljačke i žena. Kada je zora rastjerala maglu, oni su već bili u selu i gradu. Uz vik naglo su počeli provaljivati u kuće nadajući se kako će zateći nespremljene žitelje na spavanju. Kad li ono sve puste kuće, bez blaga i ljudi?! Normanski knez Amiko okupi svoje ljude brzo na jedan hip u strahu da nije posrijedi klopka. Nakon nekoliko minuta napetog iščekivanja pogladi svoju veliku bradu i donese odluku da nastave do samostana. Zaključio je da nije klopka posrijedi jer je bilo dovoljno vremena za napad ili da barem nekog uoče. Vjerojatnije je da je netko upozorio žitelje na njihov dolazak pa su se povukli u unutrašnjost otoka ili sklonili u samostan da se mole svom Bogu.

Zbijenih redova krenuli su prema benediktinskom samostanu toliko tiho da nisu remetili sablasnu tišinu. Točno u podne okružili su samostan. Mediteransko sunce motrilo je strogo pogane i tjeralo im znoj na lica. Knez Amiko uđe s devetoricom najžešćih ratnika u samostan. Ono što su ugledali u atriju u isti mah im je ledilo krv u žilama i izazivalo čuđenje. Dvorište je bilo prekriveno različitim zmijama. Melodija siktanja miješala se s njihovim mukom. U sredini dvorišta bilo je ogromno stablo hrasta i na njegovim granama sjedila je prikaza s krunom nalik na neko drevno božanstvo. U pe-
snici mu bijaše luk, na leđima tobolac sa strijelama, na ramenu uže.

Smireno je izvadio ispod plašta jabuku i lagano jeo s nehajem, kao da uopće nije okružen poganim razbojnicima. Nakon što je pojeo jabuku obrati im se:

- Kneže Amiko, došao si oteti kralja Hrvata u dogovoru s domaćim izdajnicima u savezu sa stranim huljama.

- Gdje je kralj? – odvrati mu nakon kratkog oklijevanja Amiko

- Petar Krešimir IV. mi je ime!

- Ili ćeš sići i poći s nama ili ćemo te spaliti zajedno sa samostanom!

- Kako ćeš onda dokazati da si izvršio pogodbu za koju si plaćen?

- Ne znam o čemu zboriš?

- Plaćen si od Ugara i Mlečana da me otmeš. Njima su izdajnici javili gdje ćete me moći naći. Ja ti sada nudim bolju pogodbu, a pitanje je uopće možeš li izvršiti svoju pogodbu s huljama. – zatim iznenada brzo izvadi strijelju iz tobolca i napne je prema njemu.

- Slušam!

- Cijeli svoj život posvetio sam kraljevstvu Hrvata. Nasljedstvo od loze Trpimirovića uvećao sam do neslučenih razmjera. Nikada prije ono nije bilo toliko veliko i snažno. Ljeti sam putovao po kraljevstvu i gradio ga, zimi sam od svećenika učio iz svetih spisa i starih Latina. Nisam se umorio, niti mi je žao na što sam mladost potrošio, no mori me moja žeđ za znanjem i svijetom koje ne mogu naći u svojem kraljevstvu. Želim ići u svijet i upoznati nepoznate vladare i narode, naći nova znanja i vidjeti nova jutra! Izdajnicima iz svoje zemlje ostavljam drage volje vlast da ih proždre jer za vlasti žudi samo onaj što je okusio nije. Povedi me u krajeve neznane i svake nove godine gospodnje otkrit ću ti gdje sam pohranio zlato na obalama svojeg kraljevstva. Prihvaćaš li novu pogodbu?

- Kako da znam govoriš li istinu?

- Pošalji svoje ljude da uzmu prvu isplatu iz bunara pored crkve. Ako nagodinu ne budeš mogao naći novo zlato na obali, onda me

imaš u svojoj vlasti i možeš se naplatiti po staroj pogodbi. – Amiko dadne znak svojim ljudima da provjere istinitost kraljevih riječi. -Kako znaš da te ne ću prevariti?

- Sa sobom nosim bilje čiju mješavinu moram uzeti svaku noć, inače ću umrijeti. Ako me pokušaš mučiti, kako bi saznao gdje je blago, ne ćeš dugo to moći činiti, a možda oduzmem život prije tebi ili sebi ako vidim zlu namjeru. Nudim ti više nego one hulje. Zakuni se na svog Odina i zmijsku narukvicu koju nosiš kao tvoji preci na ruci da ćeš poštovati pogodbu ako je prihvaćaš, meni je Krist svjedok da ti nudim istinitu pogodbu! – stiže u taj čas Viking s mokrom vrećom punom zlata iz bunara.

-Prihvaćam pogodbu i kunem se u Odina Sveoca i neka nikad ne uđem u Valhalu ako pogazim svoju riječ!

Kralj zatim skine užu s ramena i dobaci ga Normanima da ga svežu za stup. Zatim po konopu poput žonglera dotrči do kneza. Pruže si ruku i otiđu zajedno u svijet.

Perun

SMRT KRALJA

U noći punog mjeseca jahao je crnog konja čovjek ogrnut crnim plaštem. U podnožju gore Gvozd sjala je vatra nekog ognjišta dovoljno jako da privuče pozornost usamljenog jahača. Nakon kratke stanke usmjeri konja prema ognjištu. Prišavši blizu ognjišta umiri konja i tiho poput sjene na žarkom suncu približi se otvoru ognjišta da promotri njegovu nutrinu. Oko vatre sjedilo je devetero mladih ljudi, po prilici seljaka, i starac zaogrnut bijelim plaštem na koji je padala dugačka bijela brada i sijeda kosa. Mirno su završavali objed od zečetine i srnetine. Starac okrenut leđima iznenada se obrati došljaku:

- Istupi iz sjene i pridruži nam se u večeri ako su ti namjere dobre...

Stranac crne kose i guste crne brade istupi iz mraka držeći se za balčak svog mača. Stade razgovarati sa starcem dok su ostali ne mareći za njegovu pojavu nastavili objedovati.

- Pozdrav vama braćo Hrvati! Vitez sam vašeg kralja Petra od roda Svačića. Sutra je ovdje bitka s Ugarima što traže pravo na naše kraljevstvo nakon smrti Dmitra Zvonimira po sestri njihova kralja, kraljici Jeleni lijepoj.

- Po kojem ga pravu ti tražiš za svog kralja jerbo čujem da je zadnji Trpimirović kraljevske krvi u samostanu Bogu posvetio svoje dane?

- Pravo jačeg pravo je na koje se poziva moj plemeniti rod i moj će rod to pravo sutra ovdje ostvariti! Ako mi se sutra pridružite, onda ćemo zajedno s Petrom graditi kraljevstvo Hrvata!

- Ili će možda graditi kraljevstvo nebesko ako pravo jačeg bude na drugoj strani...

- Kukavice trebam još manje nego izdajnike!

- Sjedni i jedi, pij vina i odmori. Životom svojih devet sinova jamčim ti sigurnu noć, ujutro ćemo nastaviti besjedu o kraljevskom pravu...

Stranac je sjeo u krug oko vatre i jeo bez teka. Kada se uvjerio da su deveterica sinova i starac zaspali tvrdim snom, dopusti i on sebi da ga svlada umor i jako crno vino. Usnu san u kojem je jahao bijelog konja usred bijela dana i ugledao kulu od bijelog kamena s čijeg mu je tornja na otvoru mahala bljedolika djeva. Konj ga je po svojoj volji doveo do ulaza u bijelu kulu. Ušavši u nju ugledao je mnoštvo bijelih stvari. Djeva blijeda lica i bijele kose spusti se niz bijele stubu u bijeloj haljini.

- Tko si ti bijela vilo i kakve su ovo bijele stvari?

- To su stvari od mojih zaručnika, sjedni za bijeli stol i jedi s njega.

- Od čega su tvoji zaručnici načinili te stvari?

- Rekoh ti već, no nisi dobro slušao. Sve bijele stvari koje ovdje vidiš: bijela škrinja, bijeli stol, bijeli svijećnjak, bijele stolice i ostale od zaručnika su načinjene stvari, zar ne znaš da je kost ljudi na mjesecini bijela?

Neznanac se prenu iz sna od strave i iznad sebe ugleda sijedog starca u bijelom kako drži krunu s tri križa u rukama. Trzne se da uhvati mač pored sebe, no mač je držao u rukama jedan od sinova starca.

- S kojim si pravom uzeo krunu iz vreće s moga konja?

- S istim pravom s kojim je ti nosiš Petre od roda Svačića!

- Pravo jačeg ne čini izdaja domaćina i kukavica na spavanju!

- Pravo jačeg nadvladava pravo lukavijeg kralju Petre!

- Udri onda brzo u svog kralja lukavče prokleti, no reci mi svoje ime prije nego mi smrt daš da te potražim nakon tvoje smrti i

Bogu te predam na sud!

- Ne znam kojeg će kralja Petra Bog osuditi, onog od roda Svačića ili Krešimira IV.?!
 - Što bulazniš stara ludo, mom kralju izgubio se trag na moru od normanskih razbojnika prije više od trideset ljeta!

- Moj trag odnio me u zemlje tebi znane i neznane. Vidjeh smrt dužda u gradu na močvari, vidjeh starih Grka ruševine i žene što smrt siju među njima, vidjeh Romee iz Bizanta što u još prošlosti žive i za buduću smrt iz Manzikreta ne mare, vidjeh tamnolute nevjernike po obalama Afrike kako se bore na smrt i život s Normanima sve od Sicilije do Heraklovih stupova, vidjeh domovinu Vikinga na sjeveru što se smrti ne boje jer ona im je vrata u Valhalu, vidjeh preko mrtvih morskih daljina zemlju crvenokožaca i zemlju žutokožaca, vidjeh mnoštvo bijele smrti u nepreglednim snježnim daljinama i sada sam se vratio ovdje u svoju kraljevstvo Hrvata da vidim smrt kralja!

- Ove su oči vidjele davno prije mnoga ljeta Krešimira IV. očima djeteta kada je blagovao kod mog roda dok je putovao po svom kraljevstvu, zašto mi lažeš?
 - Moji su sinovi zaklali tri pijetla tebi za jutarnju okrepju, a ti evo nikako da povjeruješ meni jer valjda ti misao na smrt od moje ruke magli oči. Ne boj se mene, da si još uvijek dječak uzeo bi te kao nekoć u krilo i dao ti kruha s masti da jedeš...

Petru Svačiću suze na oči krenuše i ostade bez riječi, gušilo ga u grlu ganuće. Uhvati starog kralja pod skute i moli ga za oprost. Stari kralj mladom kralju stavi krunu na glavu i reče:

- Nosi ovu krunu od trnja jer evo, smrt ti se na gori sprema. Moji sinovi mi rekoše da se mnoštvo izdajnika među tvojim ljudima krije. Čuli su za kletvu Dmitra Zvonimira i ne vjeruju u tvoju snagu, mniju da je bolje da njima jak tuđinac vlada nego slab kralj vlastite krvi!

- Ti si kralj, zašto ne pustiš glas o svom životu, tvoja slava rastjerala bi sve izdajnike?

- Moje je vrijeme za pravo prošlo, a tvoje vrijeme za pravo nije još ni došlo! Izdajice su me otjerale u dobrovoljno izgnanstvo, to je bila moja kazna njima, nagrada im je Zvonimirova kletva i sad je pitanje hoćeš li im uskratiti svoju smrt?

- Što da činim?

- Ako se u bijeg dadneš nećeš umrijeti kao kralj i izdajice će ostati kratkih ruku, no isto tako pamtit će se tvoje ime kao ime onoga što bježi od bitke i smrti. Izdajica će biti dok je svijeta i vijeka, s njima valja znati živjeti i umrijeti.

- Onda mi ne preostaje drugo, nego poći u boj sa smrću. Što ćeš učiniti ti s ostatkom svojega života?

- Krenuo sam u stranu zemlju jer sam bio sit svoje zemlje, no dok sam putovao stranom zemljom morila me tuga za mojom zemljom i zato se vratih u svoju zemlju iz koje sam potekao. Bio sam još dovoljno u snazi da napravim ženi sa zemlje seljaka devet sinova i predam im skriveno blago. Njihova bratovština čekat će s generacije na generaciju dobar čas za obnovu kraljevstva Hrvata! Sada je zao čas i moramo se raspasti da bi se mogli obnoviti jer samo ono što je razrušeno može se obnoviti...

- Onda neka ti je život s Bogom, kralju moj!

- I tebi, kralju moj!

Dva se kralja nakon jutarnjeg objeda rastanu kao dva prijatelja prije počinka. Starac ostade sa svojim sinovima, dok muškarac otiđe na goru. U tajnoj bratovštini još se i danas priča o junačkoj smrti Petra Svačića. Priča se kako je došao među svoj rod i kako su zapodjenuli bitku s neprijateljem. Kralj je sjekao dušmanina kao da sječe samu smrt. Tko zna koliko bi dušmana na toj gori izgubilo živote da mu iza leđa njegov rod nije zabio nož? Krv što je potekla iz njegovih

usta natopila je goru njegovim imenom i jednom dušmanu učinilo se da je vidio mladu djevojku kako plače kao nad zaručnikom s kojim je prekinula zaruke.

Perun

OPSERVATORIJ PETROVA POLJA

I Bog daše odmora starom Petru
I lovore u vis vrimenu
I vrijesove znojnom maru prapovijesti.
I Eden to postaše - kamena, bronce i mjedi.

Vatre grijaše ognjišta bezimenih sjena
a hladni krš živih voda iz podzemlja
napi žedne usne Romana.
Nastade veliki Municipij, Sinodij i Promona.

I niti tunika razgradiše thoraksa rđe
A novo pleme sa Karpata zasija tu sjeme
Od Tepljuha do Kljaka.
s ruke na ruku na od oka libelu stavljaše se kocka

Od Snačića do Nelipića
Od kvadra ideja osame neba
daše Bog Petru i Marti
malog Ivana u kolinki.

Uz poj ovaca zvonile su epovi i balade, pisme narodne
I moždana poimanja dovršiše juga vreve.
Isklesao je u kamen južna jedinstva
I pođe za rana vidjeti svijeta

Znati je dobro vjekove nove
Niz diobe rijeke Čikole
Te na glavici Paraća
Kamen po kamen isklesa se kalota.

Kako je i pisano - zla sa Istoka krenuše,
 ozebli su topli kraj barbari pogane duše.
 Nestadu dveri loze obiteljske
 A drač i trava zaboraviše lišća jablana pljeske.

Pred tvojim zdencem gledah sebe i dijete.
 Bistrio sam jutro i prizora mijene.
 Osmijeh ti dadoh, a ti meni razloga.
 U čistini zagolicah smisao neba.

Vinko Bubić

2. 10. 2021., na povratku "starom cestom" preko
 Otavica za Zagreb.

NUTARNJA TOČKA VREMENA

Uronjen u vlastitu prošlost
 oduzimam razbijenost snaga,
 dopuštam plam iskri mladosti
 i tinjanje mladenačkih snova.

Preplanula nit izboranog čela,
 ostaje podsjetnik na tegobne borbe.
 Identitetski rascjep ostavljen u gradovima
 i neljudskost uskih interesa.

Osamljen i odnarođen
 izvan i unutar,
 podivljalo tražim sreću
 u danima ispred.

Točka susreta moga mišljenja
 je susret svih vremena dok moje vrijeme
 ovdje i drugdje jednako protječe...

Dražen Stojanović

PUCAJMO

Što češće!
 Nek u spremniku bude municije puno.
 Nekad pojedinačno.
 Nekad opet rafalno.
 Nek ljudi padaju.
 Nek budu pogođeni odmah!
 Bez ranjavanja, molim!
 Rat ljubavi, za smiraj čovječanstva.
 Nek otpočne!
 Sada!

Antun Lešić

CRUX CARDINALIS

U prolazu kraj ogreznuta krsta
 ceremonijar običavao bi reći:
 „Tažite u Nj žeđi svih do grsta“
 cerekom mnogi mnili ga poreći.

I strgnuli halje, pričesničke križe,
 Božić i Vuzem zapustili u stopu,
 klicali parole, „s Vođom na Europu“,
 istrošen odasvud bješe im siže.

Čudan neki dvojac, klasni plagijati,
 sklepali taj šuplji su libretto,
 al' manjkavi im biše derivati,
 izblijedi i crven taj biglietto.

Tragika je priče bila,
 sam Requiem do finala
 što stropošta se režim dični
 od usnula im Kardinala.

Dominik Tomić

NISI SAMA

Ma kakve bile tuge, jadi i boli,
I na ranama najveća zrna soli,
Znaj da nisi sama –
Uvijek te netko puno voli.
Možda to ne vidiš, a možda je i preslab,
Da tu istinu ogoli. I uvijek se za te moli.

Ma kakva bila distanca fizička,
I prevrtljiva balanca psihička,
Znaj da nisi sama –
Uvijek te netko promatra.
Možda svojom mišlju, možda i s neba,
Ma i kad ti njegova pomoć najviše treba.

I nisi sama, niti ćeš ikada biti.
Netko je uz tebe.
I osjećaje nemoj kriti.
I najvažnije, sebe za išta kriviti ...

Lucian Borić

27119

Podimo ujutro djede
Podimo u svitanje dana
Kad svila od sunca pomiluje
Kad miriše jutro od jorgovana

Podimo gdje, ne znam i kako
Podimo tamo gdje srce nas vodi
Podimo u sjećanje davno
Hodajmo bosu po vodi

Po nebu i zemlji hodajmo
Naberimo baki cvijeća
Podimo, idemo tamo
Gdje matori postaju djeca

Sklopi oči dragi i putuj
Ne boj se, znam da si s nama
Sastanak zakazujem novi
Za Gospodnjeg, sudnjega dana

Matija Vinković

TBC T1- 3121

Da ugasim sjećanja i zaboravim želje poželio bih da mogu.

Da zaboravim sliku što nikada vidio nisam:

Plavi parangal plamteći tvoj žar

Kao jutena jedra jučerašnjeg sna

Tihu notu i raspjevanog protu

Sve one izmišljene strahove od kojih spavao nisam.

Vidio te nisam u šapatu noći

U dodiru kiše jesenjeg dana

Slutnja tajna misao mi koči

Hoćeš li, ako odem, ostati sama?

Zavolio te nisam, a nisam ni treb'o

Zaboravio jesam i još uvijek se sjećam

Poželim nekad da zbog tebe plačem, jecam

Jecam, jecam, nisam – jesam

Ali ne mogu...

U mojoj mašti ostala si krhka i tiha

Kao plavo more i sedef u školjci

Bijela kao sedef, tiha i krhka kao Dalmacija.

Matija Vinković

Ubijte me slomljenog

Da razapet se oslobodim,

Ubijte me budnog

Da mrtav mogu zaspati.

Poštediti me milosti

I božjih proroka,

Da vučem svoje grijehe,

A ne vašeg oprosta.

Uništite dostojanstvo

Uništite čovjeka,

Zaborav je vaš

Moja mirna kolijevka.

A ako prokletniku nekom

Misli moj oblik prime,

Nek ne pisne glasa

Nek ne reče mi ime.

Nek poštedi me glasa

I imena s ovog svijeta,

Ne spominji ni onda

Kad je uspomena sveta.

I pustite mi moga sunca

Da mi dođe prije zore,

I pustite mi moje vrijeme

Da mi dođe kad ja odem.

I nek gospoda peru ruke
Dok svečano prate mrtve,
Nek se peru svoje pravde
Čekajući sudnje dane.

Uvik je govorio,
Nitko ne sluša
kao more.

Duša mu je bižala s pogledom.

Vječito izgubljen iza smješka.
Teška navika.

I kaže, ne oblikuje vrime čovika.
Nego udarci.

Možda je zato, uvik biža od obale.

Nesretni pripadaju moru.
I ono, čini se,
njima.

Mirna Tomasović

EPILOG

Kraj
Odreći se svega
Čega još?
Biti iskren
I izgubiti sve
Kazna
Na koju pristajem
Vrijedilo je
Toliko znam
Možda si htjela drukčije
Normalnije
No nismo mi bili od toga
Jer nam nije u prirodi
Moralo je putem osjećaja
Jer su bili tu
Prešutjeti ih
Ne bi mogli
Iskrenost je teška
Ali vrijedna truda
I borbe
Stoga je vrijedi ponoviti
Budalice, volim te i dalje
Do čistilišta i natrag
Stoga neka bude tvoja
Kazna
Nikad kraj

Tomislav Kvaternik

Posvećeno onima koji će u vrlome novom svijetu obnavljati ruševine svojih Uzdiha.

GOSPODARICA UZDIHA

U mornim korakom zakoračila je u stan na dvadeset i sedmo-me katu zgrade u samome središtu Zagreba. On je čekao pod prigušenim svjetlom na kraju hodnika. Ljutito joj zureći u zaprljanu zelenu odoru izustio je: *“Opet si bila vani?”* Napela je svaki mišić svojega lica: *„Pusti me na miru, preumorna sam za tebe!”*

„Ovo mora prestati! Shvaćaš li ti što radiš? Svakih nekoliko tjedana ideš u Green Zone poput kakve studentice - ti - znanstvenica s izuzetnom karijerom i uglednim partnerom. Srozavaš nam credit score, nepotrebno trošiš energiju, dovodiš nas u opasnost. Koliko sada na sebi imaš biorizičnih čestica?“, nije se suzdržavao.

U plavim joj očima zabljesne divljina: *“Ja sam najuglednija europska biološka konzervatorica. Ne postoji velika zvijer u Hrvatskoj - ris, vuk ili medvjed kojega ja nisam osobno proučavala. Moj posao nije online istraživanje u kvazi-znanstvenom metauniverzumu niti podnošenje izvještaja dužnosnicima RENove. Uostalom, otkada je korporacija kojoj ti tako vjerno služiš preuzela upravljanje Zavodom i Zelenom zonom, ja tamo više nemam što tražiti. Moje mjesto je u divljini, na Risnjaku i Velebitu, ili, ako ti tako ljepše zvuči, u sektorima 4 i 8 Zelene zone euro-područja Croatia. Makni mi se s očiju, idem se istuširati!”*

„Ti si tako, tako – zašutio je smišljajući uvredu – tako si tradicionalna, više te uopće ne prepoznajem. Možda tvoje mjesto nije u Metrocentru, možda ti je mjesto s izopćenima u Istočnoj zoni.“

„Možda mi je uistinu mjesto među njima, tamo na ulici. Možda nisam rođena za život u tvome online svijetu karijerizma, samoponižavajuće odanosti korporativnim guruima i vječitoga straha od postojanja. Možda želim natjerati sudbinu da mi se pokori, možda želim uhvatiti život za proklete rogove“ - tu ju je prekinuo – a možda želiš i dijete, znam ja dobro što ti želiš!”

“Da, možda želim imati nekoga tko će me naslijediti, nekoga kome ću prenijeti ono što su meni moji stari prenijeli! Možda nekome želim biti žena kao što je mome ocu bila moja majka!”

„Ti si luda, luđakinja, primitivka, kako te nije sramota.... dijete, bespotrebno dijete koje bi nam uništilo karijere i trošilo vrijeme! Primitivna luđakinja! Zar ti ništa nije sveto!?”, odjekivali su njegovi urlici, no nije ga više čula. Isključila je sve mogućnosti pametnoga tuša, nije htjela da joj softver određuje temperaturu vode, vlažnost i miris zraka te razinu i nijansu svjetlosti ovisno o broju otkucaja srca i lučenju tjelesnih hormona. Htjela je barem pod tušem biti gospodarica samoj sebi.

Koristeći prastari električni štednjak, koji je poput vintage detalja ukrašavao stan, skuhala si je crnu kavu. Biološku kavu je nabavljala na crnome tržištu, baš poput duhana, konjaka i papirnatih knjiga. Ispod kreveta je izvukla neke retro časopise, sjela na terasu pod Sun & Moon Shield kupolu koja je zakonski i po noći morala biti zatvorena, zviždukom upalila svjetlo te odjezdila u svijet zastarjeloga SF-a. Audio sustav oglasio se u ritmu countryja, društveno-ideološki pomalo nekorektnoga glazbenog pravca koji više nitko nije slušao – osim nje i njoj sličnih čudaka. Kralj je pjevao o zelenoj travi zavičaja.

„Ljubavi... razmišljao sam. Ako ti je toliko stalo do očuvanja genetskih obilježja, možemo REPRO-Centru poslati svoje uzorke kako bi nam izra-

dili personalizirani katalog. Vjerujem da će pronaći nešto što bi nas zadovoljilo, kako s fizičke tako i s intelektualne strane“, progovorio je milozvučnim i pomirbenim glasom stojeći na ulazu u *S&M Shield* čija je svrha bila zaštita humanoga života od smrtonosnih Sunčevih zraka.

Posljednjih desetljeća Sunce je odjednom postalo najveći neprijatelj ljudskoga zdravlja te se čovječanstvo od svoje zvijezde branilo svim sredstvima. Naravno, za one rijetke neprilagođene to isto Sunce je i dalje bilo izvor postojanja, baš kao i svih minulih eona.

„Kada sam spomenula nekoga tko će me naslijediti, nisam mislila na kućnoga robota. Ne trebaš se truditi!“

„Ja stvarno ne znam što ti želiš od mene, od nas, od ovoga svijeta“, onaj milozvučni glasić nakratko se ražestio, a onda opet utihnulo – oprosti, oprosti još jednom. Mislim da bi nam dobro došlo jedno putovanje. Oduvijek želiš vidjeti Peru, možda možemo večeras otići tamo. Čekam te u travel roomu!“

„Machu Picchu i jezero Titicaca ne nalaze se u tvom travel roomu već nekoliko tisuća kilometara zapadno odavde. Jednoga dana ću otići tamo, ali koristeći svoje noge, a ne tvoj v-travel sustav!“, njen ravnodušan i potpuno staložen glas nagovještavao je prevratničku noć.

„U redu, neka ti bude... ali nemoj mene kriviti kada ti život krene nizbrdo. Tvoje riječi su - opasne. I – molit ću te ljubazno – vrati neuropoint na čelo, predug offline status niti je pristojan niti je poželjan. Uostalom, mogla bi ga konačno i ugraditi u bio-tkivo da ne izgledaš poput neke low life divljakuše!“, mislio je pri tome na sićušan uređaj koji služi za spajanje ljudskoga uma s virtualnim metauniverzumom, *in-brain* komunikaciju s bazama podataka te razno raznim virtualnim po-

moćnicima koji su ljude novoga doba vodili kroz život. Neki ga nose izravno ugrađenoga u mozak - ona je primitivna pa neki *old school* model lijepi na čelo. Naravno, što se uređaj više koristi veći je i *credit score* njegova nositelja, ali i cijele njegove kohabitacijsko-partnerske zajednice. Nonšalantno ga, navodno slučajno, sa stola gurne na pod, a on, zapjenjen od bijesa, izjuri iz kupole. Nagonski pokuša zalupiti vratima, no zaboravio je da se klasična vrata ne koriste već godinama.

Završila je s kavom i čitanjem nekoga prastarog časopisa po imenu Sirius, cigaretu nije palila. Već tjednima njeni krijumčari nisu joj isporučili niti gram duhana. Na tržištu je očito došlo do poremećaja. Neke druge supstance nisu ju zanimale. Bila je itekako svjesna štetnosti pušenja, no za nju je cigareta predstavljala suptilnu pobunu protiv radikalne ideologije sigurnosti – promidžbene industrije koja je ljude plašila životom i samom zbiljom postojanja – tjerajući te atomizirane jedinice atrofiranih tijela i zaplašanih umova u naručje virtualnih *safe space* torova te glamuroznih *life changing* rješenja koja su svojom primjenom poništavala Occamova načela. Njoj je kisela jabuka s pokojim crvom i dan- danas ostala slađa od certificiranih i službeno odobrenih prehrambenih pilula *to go*.

Spremila je osnovne *survival* stvari u naprtnjaču, ponovno obukla terensku odoru i pozvala *air taxi*. Sa sobom je uzela i maleno raspelo izrađeno od maslinovoga drva. Nije ona bila praktična vjernica - u današnjemu vrlom svijetu nije za to imala niti mjesta niti vremena - no duboko negdje, u samom njezinu identitetskom kodu, gorjela je žeravica transcendentalnoga predanja vjeri pokojnih roditelja. Sjaj te žeravice - ma koliko god slabašan bio - njega je posebno smetao. Prošetala je mimo *travel rooma* ne mareći za moguće posljedice. On je slabokrvno sjedio polugol u naslonjaču priključen na *v-travel* sustav. Vjerojatno je otputovao negdje na Karibe, sjedio na plaži i

pržio se pod lažnim uškopljenim Suncem. Jezero Titicaca predstavljalo mu je preveliku opasnost, pa čak i u virtualnome obliku.

Ona je krenula kući.

Zahvaljujući još uvijek važećem statusu svoje visoke znanstvene titule, ali i opširnime tehničkom znanju, pogotovo onome zakulisnom, nije imala problema s navođenjem *air taxija* na neuobičajenu rutu. Vozilo se vinulo iznad Zagreba. Promatrala je noćna svjetla velegrada – u Metrocentru goleme blještave zgrade za znanstvenike i dužnosnike korporacija – pametni *high-tech* stanovi i *all-inclusive life & business parkovi* za cjeloživotnu i transgeneracijsku posvećenost karijeri i napretku.

Na istoku se nazirala zona izopćenih, zona onih koje je društvo odbacilo – ili su oni odbacili društvo. Među njima umjetnici i revolucionari, luđaci i genijalci, kriminalci i obiteljski ljudi, svi zajedno preživljavali su tamo na istoku gdje je sve bilo dopušteno – bez zakona, po svojim vlastitim pravilima, ograđeni visokim betonskim i informacijskim zidovima. U toj su zoni svi poroci bili dopušteni, svako oružje protiv uma, duha i razuma bilo je ozakonjeno – sve kako bi izopćeni zaboravili na razlog svoje pobune.

Na rubovima grada u koncentričnim krugovima širio se pojas savršeno simetričnih *smart kuća*, u milimetar precizno eko-pesticidom podšišani travnjaci, čiste *energy efficient fasade* i serijski unikatne, 100% sterilizirane *certified Sun & Moon Shield* kupole koje su zamijenile nekadašnje nadstrešnice. Ona je vlasnike tih kuća, tj. najmoprimce zabludjene mišlju da te bezdušne građevine uistinu pripadaju njima, nazivala *psima čuvarima*. Dane su provodili u osmišljavanju svojega *indoor* životnog prostora, oholo se ponoseći pametnim namještajem,

trendy kućnim ukrasima te virtualnim priznanjem susjeda s kojima nikada nisu uživo razgovarali. Isprazne živote kolektivno su upotunjavali besmislenim poslovima čiju opravdanost potpuno konformistički nikada nisu propitkivali. Uvijek špijunirajući s prozora od plinom ispunjenoga višeslojnog stakla, prateći pozornu *outdoor security* kamere, pazili su na svako kretanje na ulici, stražarili čuvajući nekoga od nečega – ni sami ne znajući koga od čega. Ona ih je tako gorde, uvjerene u svoju važnost i građansku čestitost – prezirala.

Zelena zona bila je područje izvan Metro područja Zagreb. Prije jednog desetljeća iz nje, u ime borbe protiv klimatskih promjena i svakojakih drugih ideja, iseljeni su milijuni domorodaca, preseljeni u velegradske rezervate. Od predgrađa Zagreba do nekadašnjega Hrvatskog primorja pružala se Zelena, a od Primorja do zaljeva Boke Plava zona.

Teoretski, u tim zonama više nije bilo ljudi, korporacija RENova potrudila se izbrisati svaki trag ljudskoga postojanja te zonama upravljati po načelima održivoga razvoja i očuvanja biološke raznolikosti. Duh vremena obožavao je kult hinjene zabrinutosti za dobrobit Majke Geje i u isto vrijeme fanatično otuđivao čovjeka od njegova biološkog i duhovnog iskona. U praksi, a ona je to jako dobro znala, Zelena i Plava zona postale su privatni turistički resort europskih i bjelosvjetskih moćnika, nedodirljivih sultana predatorskih korporacija i njihovih hrvatskih političkih janjičara – adrenalinski park i lovište s dvonožnom i četveronožnom lovinom. Nasuprot njima, sakriveni maglom gustih šuma onoga što se nekada nazivalo Zelenim srcem Hrvatske, novorođenom divljinom krstarili su rojevi hajduka i uskoka – onih koji su odbili progonstvo s djedovine. Tehnološki vraćeni u srednji vijek vodili su gerilski rat u ime otetoga zavičaja.

Ljudi iz Metro područja Zagreb, a ponajviše oni iz prigradskih *smart kuća*, pojma o tome nisu imali – vjera u ispravnost svakoga političko-korporativnog rješenja u njima je bila neuništiva. Oni iz Metro-centra već su nešto naslućivali, a neki i uživali status povlaštenih turista. Među njima malo je bilo hajdučkih jataka – ali zato janjičarskih pitomaca puni *life & business parkovi*.

Noć je bila vedra, nebo osuto sazviježđima čija je imena poznavala iz zvjezdokaznanstva te nekoliko svjetskih bajoslovlja. *Air taxi* je prešao granicu Zagreba i Zone te se nakon pola sata, vijugajući kroz tamnu šumu, pojavila srebrna zmija – rijeka njena djetinjstva. Gore, malo ponad vodotoka pružao se Uzdih, brdo ukrašeno jelama, borovima i starodrevnim hrastovima. *Air taxi* je sletio na početku puteljka ispod brdašca. Iz *security logova* izbrisala je svaki trag ovoga putovanja te natjerala stroj na samouništenje. Dalje je nastavila pješice.

Rijetko se tko iz metro područja mogao pohvaliti ovakvim iskustvom – šetati kroz šumu okružen noćnim zvukovima, hukom sova i zavijanjem čagljeva u daljini – udisati jezu i melankoliju u istome dahu.

Za razliku od dezinficirane te višestruko filtrirane *indoor* udisajne plinovite smjese, zrak divljine bio je ispunjen ljekovitom svježinom, alergenim peludom, razigranim virusima i eteričnim uljima crnogorice – opojnim okusom stvarnosti.

Kamenom popločani puteljak doveo ju je na malenu zaravan, a na zaravni – podno plavoga Mjeseca napuštena kuća. U toj je kući rođen njezin otac. Na toj je zaravni, u toj kući, živio njezin djed. On ju je podignuo na temeljima staroga doma pradjedovske zadruge čije se ljeto prve izgradnje gubilo u magli prošlosti. Tu je slušala pri-

če o vilama, hajducima i divljim zvijerima, putovala kroz vrijeme, svjetove i prostranstva. Tu je osjećala toplinu kukuruznoga kruha iz, od zaborava otrgnute, djedove stoljetne krušne peći. Tu je bio njen dom – škrt crvena ilovača.

Zamišljeno je promatrala kuću nad koju su se, poput Tolkienovih Enta, nadvila gorostasna stabla oraha, jedna njenim precima sveta lipa i jedna prastara oskoraša posadena po naredbi neke davne kraljice. U desnoj sobi na prvom katu kuće nalazio se ručno izrađen ormarić, u njemu knjige i stripovi. Taj ormarić izradio je djed za unuku jedinicu – godinama ga je držala u gradu. Prilikom prodaje stana njezin otac nije imao kamo s njime pa ga je, zajedno s knjigama, vratio tamo gdje je i nastao. Ona je tada već odrasla i nije se bunila – naivno je svijetu povjerovala da stripove i dječje knjige čitaju samo djeca.

U nozdrvama i mislima nanjušila je miris staroga papira i ručno obrađenoga drva – miris uspomena i duševnoga smiraja.

Stajala je nasred dvorišta okupanoga mjesječinom dok su joj tijelom prolazili trnci. Sjećanja su navirala i izazvala adrenalin i usijanu krv u venama. Najprije je trebalo preživjeti – loviti. Pri tome će joj zoološko znanje biti odsudno. Zahvalila je zaboravljenome Bogu i roditeljskome odgoju na uvijek znatiželjnome umu. Zatim treba osposobiti kuću za stanovanje, raskrčiti i životu prizvati voćnjak na južnoj padini te naposljetku uspostaviti vezu s nekom od hajdučkih druština. Od njih treba nabaviti kakvu domaću životinju, po mogućnosti psa za lov, konja ili magarca za vuču te kravu ili kozu za mlijeko.

I

z tih racionalnih životnih promišljanja prenuše je žitelji tmine – odjednom neki šum najavi spoznaju da nije sama. Iz šume iziđe

veličanstven primjerak zvijeri koju je smatrala svojim totemom, avatarom nepokorene hrvatske divljine, svojom profesionalnom opsesijom – koračajući kao da lebdi nad zemljom mladi joj ris krene u susret. Zastane, pogleda je u oči i nakloni se i vrati u noć. Disala je uzbuđeno kada joj preko ramena padne prva zraka jutarnjega Sunca. Naglo se trzne i okrene ka Istoku. Sveta zvijezda Danica uputi joj pozdrav. Na horizontu gdje se prelijevala Sunčeva krv s plavetnilom odlazeće noći pred njom započne mimohod. Muškarci mrkoga pogleda i ponosne žene u crnim maramama koračali su obzorom nebeskoga svoda. Svitanje se poigralo s umom živičareve unuke – duhovi predaka i divlje zvijeri došli joj na poklon. Sunce je obasjalo Uzdihi, novi se dan rodio – gospodarica se vratila kući!

Danijel Mataković

DZIĘKUJĘ!

- Thank you for your attention. We...

Suzdržan pljesak prolomio se skupinom.

- We'll have a half-hour break. Muster station is here. Enjoy the town!

Uz nekoliko rukovanja i zahvala za odlično izlaganje, Radivoj se uputio prema stubištu uz župni dvor. Odložio je svoju *šibenku*, narančastu kapu s crnim bovlima, i otpio iz *Cetine*. Poslužitelj je užurbano prolazio između stolova poslaganih po stubama, dvoreći skupinu veselih Slovaka.

- Rade, koja ti je to već danas?

- Evo, upravo završija s drugon.

- Želiš li što popit, pojist? – dobacio je više u prolazu, ulazeći u restauraciju.

- Ne triba, Zvone... Jesi čuja? – doviknu nadajući se da je zapuh povjetarca ponio njegove riječi u blagovaonicu.

Nalaktivši se, naslonio se na gornju stubu i prepustio podnevnomu suncu. Ne sjeća se je li *ubio oko* ili se samo žmireći kupao u jutarnjem suncu, no probudio ga je iznenadni trzaj u cjevanicu.

- Prepáčte, pane... - ispričavao se okrijepljeni Slovak.

- Ništa, ništa, sve u redu.

- Prosím, nenahnevajte sa...

- Ok. Everything is ok. No problem. – pokazao je palcima gore i ustao, više dramaturgije radi.

Slovak je pružio ruku i pružio korak niz stube kako bi sustigao prija-

telje, koji su već namještali kadar pred pročeljem katedrale.

- Zvone, koja je ura?
- Podne manje pet! – ispali i ne osvrćući se.

Istegnuvši leđa, u maniri reumatoidnih didova (uz pokoji olakšavajući *Uh!*), naslonio se na balustradu urešenu visećim penjačicama i promatrao prizore koji su se odigrali podno dvora.

Omanja skupina Korejaca (a iskustvom ih je naučio raspoznavati od dalekoistočnih im susjeda) namještala je, sukladno stereotipima, Samsung za savršeni sebić. Ili nisu bili zadovoljni okinutim slikama ili njihovom količinom, pa su izvadili, kako bi njegova nona rekla, *šćap*, za savršenu sliku ispred šibenskog dragulja. S druge pak strane trga, podno kipa, roditelji su sa zanimanjem čitali napise s info ploča, dok su djevojčica i dječak zadovoljno lizali sladoled. Mali Janez je, doduše, imao potrebu bockati oca po leđima, no ovaj se nije dao smesti u tim rijetkim trenucima kulturnog prosvjećivanja.

Tražio je u tomu mnoštvu i članove iz svoje skupine, svoje *izviđače*, kako im je tepao, no pretpostavio je da se većina izgubila u kalama i okolnim kafićima, zalagajnicama i prodavaonicama. Ipak, neke poznate njuške motale su se trgovom.

- Alo, Rade! Kako je, ide li? – dobacila je neka žena mašući.

Kimnuvši, uzvрати uzmah, premda od sunca ne mogaše prepoznati ljubaznu namjernicu.

Uto se prostorom prolomi suzvučje katedralnih zvona, uslijed kojeg se svekoliko komešanje počelo smirivati. Odmjereno se prekrizivši,

poče zboriti Andeosko pozdravljenje, kako je već naučio na prvopričesničkom vjeronauku od sestre Fortunate. Dok je molio, pomalo nesabran, u mislima je odlepršao u petnaesti vijek. Turiste su zamijenili radnici, kamenoklesari i rijetki prolaznici u smiješnoj odjeći, a, mjesto komešanja, trgovom se prolamao tucaj čekića i dovikivanja užurbanih radnika. U jednom trenutku, nakon nekog neodređenog uzvika, simfonija je počela jenjavati, a dotad pogrbljeni kamenoklesari i uspuhani radnici uspraviše se i sklopiše ruke. Iz jednog se hrpavog grla prolomi:

- Angelus Domini nuntiavit Mariae:
- Et concepit de Spiritu Sancto! – odvrati mnoštvo u isti glas.

Prizor se odigravao toliko stvarno da na trenutak pomisli kako je doista i uronio u one slavne dane, kada je njegov imenjak, pod ravnanjem Nikole Firentinca, zidaio buduću baziliku i resio ju lukovima i vijencima. Istinabog, scenografija i likovi jesu bili plod njegove mašte, no prizor kao da se odigravao sam od sebe. Kao da je izgubio nadzor nad osobnim imaginarijem, odlučio se prepustiti tom skazanju što se uprizorilo, kao da je ono kakva poruka od Anđela Božjega.

Ne mogaše procijeniti koliko je već vremena prošlo u tom svojevrsnom stanju onkraj svijesti, no odjek Ave Marie s usana molitelja jačao je, u svojevrsnom crescendo sa zasljepljujućom svjetlosti koja se s rubova vidnog polja širila ka središtu, razmjerno ubrzavajućim otkucajima srca.

Sve se prekinu u tili čas, kad se prenu uslijed navale hladnoće.

- Čoviče, Rade, jesi dobro? Udarilo sunce malo, a?
- Fala, Zvone, ka bratu. – odvrati tek češući se po vratu.
- Judi smo, grišimo. – dobaci, već koračajući ka stolu gladnih Nijemica.

I, kao da je znao, nadoda – Pet manje kvarat.

Zahvalno kimnuvši, spusti se niz stube na podjednako užurbani trg.

Prošetavajući se, razmišljaše o iskustvu što ga je maloprije doživio. Je li ono bilo tek plod uma ili je bilo i duhovne prirode? Koliko li se odista onoga odigralo u javi, a koliko onkraj zbilje? Pogledom je prolazio po ljudima što ga okruživahu, nastojeći iščitati što im je na pameti. Nailazio je uglavnom na kulturu trenutka – zadovoljno lizanje sladoleda, naslikavanje u oskudnoj odjeći i položajima upitne doličnosti, nezainteresirano pogledavanje u unutrašnjost katedrale, pentranje po izbočinama njezinih bočnih brodova. Prelazio je, poput kakva škanjca ili sokola, svjetinom, nastojeći naići na kojega istinskoga opažača, komu bi pogled caklio udivljenjem.

Iz te ga je sanjarije prekinula obitelj, koja je zamolila za sliku. Po naglasku bi ih smjestio u Poljake.

Namještajući okidač, pitao se je li se to kršćanstvo, ono vojujuće, gorljivo, onaj očaravajući Angelus, zagubilo u toj velebnoj Europi ili se ta stara dama zasitila njega?

- Niech pana Bóg błogosławi.
- Dziękuję! – odvrati uz smiješak, nesiguran u svoj izgovor.

U tom trenutku pomisli kako u onoj molitvi možda ipak ne bijaše usamljen.

Tek što je Poljakinja kojoj je vraćao fotoaparat pokazala na sat, pročisti grlo, natakne svoju *šibenku* i podigne ruke spremajući se, poput kakva pastira, okupiti svoje stado.

I tek što se Jakov oglasio za prvi kvarat, nasmije se toj svojoj nemuštoj usporedbi.

Dominik Tomić

LEPTIR

Kakvo selo? Kakvi ljudi? Kakav grad? Kakva priča o malom čovjeku u kojeg su svi polagali nade. Priču o jednom dječaku koji je među prvima od sedmero djece, starog kovača i njegove prelijepe žene, spakirao kofer i otišao u grad. Navodno na selu nije imao što raditi. Bio je poseban. Od malena određen za velike stvari. Izabran od učitelja, župnika i seoskog starješine kao najbolji u razredu. Najbolji u školi. Potencijal. Nada cijelog sela i obitelji kojem se smiješila državna ili svećenička služba. Upravo su ga stoga poslali u grad u kojem se vrlo brzo snašao. Teta, majčina sestra, kod koje je stanovao, upisala ga je ponovno u završni razred više građanske škole. Za svaki slučaj. Nije željela riskirati ponavljanje prvog razreda realne gimnazije i sramotu.

„Neka se prvo snađe u višoj građanskoj, pa ćemo vidjeti dalje.“ Znala je govoriti teta, pritom misleći i na svoj ugled. Zamisli da joj povjereni balavander padne prvi razred realne gimnazije. Bruka i sramota. A ona tako pametna i načitana. Za ono vrijeme stvarno je bila načitana. Od roditelja je naslijedila bogatu knjižnicu i svakodnevno je nešto čitala. Završila je naime „Kraljevsku učiteljičku školu“. („Znam znam što sada mislite. Misлите kako sam pogrešno napisao, učiteljička umjesto učiteljska, ali uistinu se tako tada zvala.“) Jedno vrijeme radila je kao učiteljica. Rano se udala, te po propisu „dobrovoljno“ napustila službu. Muž nije dugo živio i od tada stalno nosi crninu i onaj tužni izraz lica. Nikad mu nije rekla kako je i kad je umro, ali zbog intenziteta tuge koju je pokazivala pretpostavio da je to bilo negdje u veljači. Tijekom veljače, bila je tužnija no inače. Nije imala djece i zato je bila idealna za „uzgoj“, kako se onda govorilo, pametne glavice. Iako je ta glavica bila poprilično velika. Ako usporedimo tetinu i Albertovu glavu, Albertova je stršila jedanaest centimetara

iznad tetina najuzdignutijeg čuperka. Svejednako ga je smatrala nedoraslim, tek malo višim dječčićem, s kojim se trebalo poprilično namučiti. Iz te zaigrane, lude glavice trebalo je do jeseni iduće školske godine izbaciti selo i pošto poto ugurati grad i gradske običaje, manire jednog gospodičića. Albert, iako je bio sretan zbog iskustva koje će obilježiti njegov kasniji život, nije ni slutio što ga sve čeka.

Završni razred prošao je s vrlo dobrim uspjehom. Mogao je i s izvrsnim, ali učitelji su procijenili da je to za sada dovoljno. Potencijal neka pokazuje u gimnaziji. Na početku su mu se smijali, izrugivali ga i zvali pogrdnim imenima. Istina, imao je drugačiji naglasak, ali se vrlo brzo uklopio. Želio je i odustati, ali ipak nije. Ocjene su bile ispodprosječne, ali je na kraju sve ipak nadoknadio. Početkom drugog polugodišta, svi su zaboravili odakle dolazi. Bio je dobar u društvenim sportovima. Volio je pomagati lošijim učenicima, a matematiku, matematiku je rasturao i bio među najboljima. Djevojčice su ga potajice gledale, kako drugi ne bi primijetili.

I tad je počelo. Dugo, dugo toplo ljeto. Jedva je dočekao praznike i povratak svojim, svom vrancu, svom selu i livadi. Teti nije ništa rekao. Ustao je rano, prije svitanja. Pustio ju je neka spava. Uzeo je zasluženi džeparac, dovoljan za kartu, spakirao par krpica, na sebe navukao odjeću u kojoj je došao i krenuo. Gradske ulice bile su puste, tek tu i tamo koja zalutala skitnica. Kolodvor je bio udaljen dvadesetak minuta od stana. Velik i siv. Kupio je kartu u jednom smjeru. Za svaki slučaj, ako se predomisli i poželi ostati doma. Na putu kući, sanjao je livade pokošena sjena iz čijih su se busena, sramežljivo izdizali crveni makovi. Volio je makove, samo ih je u snu bilo nekako previše. Sanjao je i vranca i majku kako ga dočekuje. Otac je bio negdje drugdje, u nekom drugom snu. Bio je uvijek malo ljutit i stalno je nekome zapovijedao. Nije ga volio kao majku, ali ga je poštovao.

„Vranče moj! Ti crni vragolane! Jedva te čekam uzjahati.“ – pomislio je, premještajući glavu bliže prozoru. Moći ću ga jahati svakodnevno. Trčati bos i nitko se neće ljutiti zbog blata na odjeći. Moći ću sve što u gradu nisam mogao. Ispričat ću majci sve što mi se dogodilo i ... jedva je čekam zagrliti. Onako snažno, kako samo dijete zna.“

Bio je to san ispunjen neobičnom melodijom i bojama. Tako miran i tih. Čudan u isto vrijeme. Makovi, crveni makovi na sve strane i mir sve dok ... vlak nije udario u nešto. Udarac je bio toliko snažan da je proparao uši poput groma. Naglo je zakočio i to je Alberta izbacilo s drvene klupe. Gore buđenje nije mogao zamisliti. Natukao je ruku, rasjekao usne i krv mu je potekla iz nosa. Masnice i ožiljke nikad nije do kraja izbrojao. Svi su jaukali, a naročito manja djeca koja su vrišteći dozivala svoje roditelje. Trgnuo se, protrljao oči i nešto nesuvislo promrmljao. Kasnije se sjetio da je promrmljao riječ „zbogom“ kao da se u tom trenutku oprašta. Oprašta od života koji je dosad imao, koji je poznavao ili se jednostavno oprostio od nekog njemu dragog, ni ne sluteći da je, sve što je pomislio u tom trenutku uistinu moguće i vrlo vjerojatno. Kondukter je nespreno namještao svoju zgnječenu kapu i nervoznim glasom izustio da svi odmah napuste vagon. „Došlo je do naleta na životinju ili ne daj bože čovjeka i zato ne možemo dalje.“

Albert ga je nijemo gledao i sjetio se što je promrmljao. Sjetio se oprostajne riječi koju je nesvjesno izustio. Kome ju je uputio ubrzo će saznati. Prije toga, pokušao je skupiti što više svojih stvari rasutih posvuda. Izašao je oprezno. Između lokomotive i prvog vagona ugledao je gomilu ljudi, što putnika iz vlaka, što putnika sa stanice, znatiželjnika, zabrinutih prijatelja i rodbine.

„Oprostite! Oprostite, možete li mi reći što se dogodilo?“ – pitao je

prvog čovjeka do kojeg je došao.

„Vlak je udario konja, prelijepog crnog konja obitelji Kann.“

„Nije čudo. Nije čudo, jedna životinja. O njemu se nitko ne brine već mjesecima. Luta tako selom i pravi štetu.“ – rekao je čovjek mrka lica skrivenog iza gustih brkova frkanih prema gore.

„Ali kako luta? Gdje su vlasnici?“

„Vlasnici? Misliš na starog kovača i njegovu prelijepu ženu? Umrli su u veljači. Pijani susjed, ljubomoran na staroga, isjekao ga nožem. Ona nije mogla izdržati i bacila se pod vlak. Upravo ovaj vlak isjekao je i nju. A onaj razbojnik, ono smeće pijano, sad ulančano cvili u zatvorskoj ćeliji. Čeka omču. Čeka smrt blaženu, jer kako je rasjekao starog, zaslužio je da ga konji razapnu, da mu vrane oči i mozak ključaju i ... Sad ni konja nema više.“

„Ma pusti maloga na miru. Što pričaš te gluposti?“ – rekao je netko iz gomile.

„Vidi, vidi ga što pametuje. Kao da je cijelu pamet ovog svijeta progutao. Što te briga što ja i s kim pričam.“

„Briga me briga. Pogledaj tko je taj mali kome se obraćaš budalefino jedna“

Gomila je zanijemila. Svi se automatski okrenuše i s tugom u očima prepoznaše Alberta. Bio je to najstariji sin starog kovača i njegove prelijepe žene. Dječak, dječak je ostao skamenjen. Hladnog pogleda i ruku, kroz koju krv kao da nije tekla. Ispod metalne grdosije, ležao je njegov vranac. Njegov vranac iskidan i crn. Skoro pa na istom mjestu kao i njegova majka. Od tada Albert nije volio jahati konje. Nije volio ljude što previše pričaju i vlakove što prolaze. Nije volio selo ni seljake. Tad nije nikoga volio. Za braću i sestre nije pitao. Nisu ga dočekali na stanici. Kako i bi kad su bili mali i vjerojatno ih nitko nije obavijestio o njegovu dolasku. Ustvari nitko nije ni znao kako dolazi. Pretpostavio je da su dobro zbrinuti, jer bili su mali i nemoćni.

Do sela ... nije ni išao. Ostavio ga je zauvijek. U grad je krenu pješice izbjegavajući kuće, prugu i ljude. Kud god je prolazio, pratili su ga crveni makovi. Pokušao je izbjeći livade, razigrane konje, šumu i nemirnu rijeku. Sve što je volio. U svakom je konju vidio svoga vranca i majku kako ga jaše. Vidio je suze u njenim očima i drhtave ruke koje ga nikad više neće zagrliti. Pješao je danima ... Ispred ulaza u haustor, stare kuće Gornjeg grada stajala je teta u crnini. Nije ju skidala. Nikad ju nije skidala. Sa suzama u očima, primila ga je za ruku, i snažno privukla. Do sada ju nikad nije vidio takvu. Uzbudenu, tužnu i istovremeno sretnu.

„Dijete moje, oprosti, oprosti ludoj teti što ti nisam rekla. Nisam mogla. Oprosti, oprosti, oprosti!“

„Ne brini ... razumijem.“ – odgovorio joj je Albert i kroz suze dodao „Možda je i bolje tako. Sad barem znam na čemu sam.“ Čim je to rekao, teta ga je još snažnije zagrlila, samo što je i ovaj put zagrlila prazninu. Albert je još jučer zaspao na livadi crvenog cvijeća. Zaspao i pretvorio se u leptira.

Igor Petrić

MEĐU VODAMA MINCIA

Pogubio sam sve fotografije iz Mantove. Film s očeva starog ruskog fotoaparata razvio sam u jednoj zadarskoj radnji nedaleko „četiri kantuna“. Ipak, nije mi žao izgubljenih slika. Sjećanja su uvijek zanosnija. A sjećam se dosta toga...

Primjerice, „mini Sv. Donata“ na Piazzzi delle Erbe (tako sam zvao rotundu Sv. Lovre), prelomljenih lukova franjevačke crkve u predvečerje, neergonomskih čučavaca u kafiću pred Sv. Andrijom te, daka-ko, Mantegninih iluzionističkih freski u Cameri degli Sposi.

Neobično mi zadovoljstvo pruža kopanje po vlastitim uspomena-ma. Rijetko kopam po licima ljudi, koliko god ih volim promatrati. Još rjeđe po razgovorima i temama kojih se i ne sjećam, pa nemam po čemu kopati. Uostalom, nikad nisam volio previše razgovarati. No kopati po freskama, kontraforima (koji u Italiji nisu ni blizu onima francuskima), golubovima na trgovima i boji neba koja se, kakve god nijanse bila, uvijek tako skladno stapa s obrisima talijanskih gradova – to mi je najdraže. To čak nije ni kopanje, već posve jasna prisutnost.

Mantegna: Padova, Verona, Mantova ime je izložbe koja je 2006. godine postavljena u nekolicini umjetničkih ustanova a koja je proslavila 500. godišnjicu smrti velikoga slikara. Osim u Vicenzi, noćio sam u potkrovlju hotela Mastino u Veroni. U potkrovlju s pogledom na rimsku arenu.

Kada razmišljam o Mantegni, čija sam djela satima proučavao u brojnim dvoranama talijanskih muzeja, prvo što mi padne na pa-

met jest pala San Zeno. A drugo – glas profesora Emila Hilje sa zadarskoga Sveučilišta: „desni anđelčić pred Bogorodičinim nogama svira lutnju. To je d-mol, ako se ne varam.” Kada si samo zamislim ispraznost većine današnje umjetnosti koja svoje želje upražnjava nagonski, a promišljanje likovnoga djela svodi na bezlično mudrovanje lišeno i najmanje vrijednosti, bude mi loše. Pala San Zeno, osim što te zgrabi i uvuče u Božansku Istinu, još ti i svira. U d-molu. Tužnom akordu.

Kako i ne bi kad će ti, Marijo, *mač probosti dušu* – kako tvrdi proćanstvo starca Šimuna pri Prikazanju Gospodinovu. A Ona, sva-ke hvale dostojna, puna tuge gleda mimo promatrača. Mimo mene. Majčinska bol je neizmjerena, no „iz krvi i bola niknut će cvijeće” – sjetih se lijepe naše domoljubne dok stojim pred Njom u Palazzo della Gran Guardii u Veroni.

Iz smrti će niknuti Život.

Jahve je pastir moj: ni u čemu ja ne oskudijevam.

Odjednom se prostorom prolomi piskav zvuk alarma. Suviše sam se približio lijevomu anđelčiću do Bogorodičinih nogu, kako bih se uvjerio da on stvarno ugađa svoj instrument. Zaista je tako. Čak je i prignuo uho. Vitka kustosica me upozori s hinjenom strogoćom.

Čim se udaljila uzdignuta nosa koji reže oblake, a što je svojstveno svim čuvaricama ovdašnjih muzeja, htjedoh se opet približiti Mantegni te ponovno aktivirati alarm samo kako bih vidio malo iskrene nervoze na njezinom lijepom licu.

No, zovne me prijatelj, vrijeme je za večeru. Ponekad sam k'o dijete.

...

Ranom zorom zaputili smo se prema jugu. Za Mantovu.

Plavičasta koprena vodene pare nadvila se nad Lago Inferiore. Stižemo pred ulaz Palazzo del Te. Još nema gužve. Milozvučan cvrkut u krošnjama zelenih topola. Fini snopovi sunca griju mi lice. *Hvala Ti za noćni mir i za svjetlo novoga dana, Gospodine.*

Giulio Romano, toskanski slikar i arhitekt, posljednje godine svoga života proveo je u Mantovi. Upravo je on projektirao i djelomično oslikao palaču na južnomu rubu grada, koja se smatra jednom od najranijih primjera manirističke arhitekture u Italiji. Tipična, rekao bih, Sanmichelijeva rustika pročelja koja skriva izuzetno linearan odnos građevnih jedinica i hortikulturalnoga uređenja ove ladanjske rezidencije.

No skriva, ovom prilikom, još nešto. Mantegnino *Oplakivanje Krista*. Kako li je samo teško riječima izraziti svu genijalnost i ljepotu ovoga ulja, koje je stiglo iz milanske Brere.

Blago ožalošćenima: oni će se utješiti!

Sunce je već u zenitu.

Polaze svoje tople ruke na ulice aristokratskoga grada. Upravo onako, da se zasjenjeni pješački trijemovi u podnožjima urbanističkih sklopova čine još tamnijima. U takvom se kontrastu o podnevu često može uživati u nekolicini gradova Lombardije, Veneta i Emilie-Romagne. Bologna, Ferrara, Padova, Mantova... Sve ih odlikuju elegantni trijemovi u prizemljima, najčešće svjetovnih, građevina. Oni danas kriju

različite butike, suvenirnice i živopisne *osterije*.

„Pa ovdje nikako ne možeš pokisnuti!” primijeti prijatelj dok hvatamo jedini slobodan stol u restorančiću na Piazzzi Andrea Mantegna. Nešto ranije smo razgledali izuzetno rješenje Case Mantegne koja kombinira kružni atrij unutar masivnoga kubičnog bloka.

Dok čekamo jelo, pomislih – Andrea nad Andreom. Pred nama je bazilika San Andrea čije se pročelje nadvija nad Piazzom. Veličanstvena simfonija oblika Leona Battiste Albertija. Takav sklad, takva promišljenost, takva umjetnička istančanost. Nisam dugo izdržao. Naglo sam ustao jurnuvši kroz portal.

Pod golemim bačvastim svodom presvučenim pozlaćenim kasetama, kleknuo sam pred svoga Boga. Ovo su najljepši trenuci moga života: kada pod divnim djelima ljudskim, koja slave Alfu i Omegu, zadržim u molitvi. Svaki detalj ovoga renesansnog dragulja istovremeno me i nadimlje i umiruje. To je uvijek tako kada sam u kući Oca. Kapnula je suza na hrastovo klecalo. *Kakva milost. Isuse, uzdam se u Tebe!*

Sveti Andrija, ti si bio prvi koji je prepoznao i slijedio Jaganjca Božjega. Pomozi mi da naučim nositi svakodnevne križeve bez prigovora.

Alberti je, poput brojnih drugih talijanskih stvaratelja, bio i teoretičar umjetnosti. Čak i više od toga, bio je *homo universalis* – svestrani čovjek renesanse. Valja pročitati njegove rasprave *O umijeću građenja*, *O kiparstvu* i *O slikarstvu*, kako bi se shvatio doseg njegova znanja i utjecaja na umjetnost i stvaralaštvo toga vremena. Neki autori smatraju da je svojim nazorima o ljudskoj prirodi kao mješavini zvjerskih i anđeoskih obilježja, utjecao i na velik broj

ondašnjih književnika, između ostalih i na Marina Držića.

Grob našega Dubrovčanina je u obližnjoj Veneciji, u Basilici dei Santi Giovanni e Paolo.

Vraćajući se za stol još jednom zastanem pred pročeljem. Toliko volim tu harmoniju klasičnih oblika, da mi se Gaudi sa svojim vratolomijama po Barceloni i načičkane čipke dresdenskoga Zwinger (kojemu sam se nekoć divio) učine degutantnima. Ne znam... Jednostavno je tako.

Nismo pretjerali. *Agnoli in brodo* – tradicionalno mantovsko jelo od tjestenine, punjene mješavinom svinjetine i govedine te pileće jetrice u bistroj pilećoj juhi. Malo kasnije, prhku sbrisolonu s bademima začinili smo slatkim desertnim vinom Torcato iz Vicenze koje inače ne volim, no uz ovaj ukusni desert se jednostavno veže.

Zaljubljeni par golubova skrio se u svjetlarnik nad pročelnim zatom. On hvata nju. Ona se pretvara. Tobože nezainteresirana. On, valjda misleć – koja luda, nestane u oštrom letu za ugao prema štandovima Piazzze Sordello. Ona se trenutak nećka. Eto je već za njim. Puno se može naučiti iz igre dvaju lombardijskih golubova.

Potjerala ga njezina koketna manipulacija. Potjeran je bio i Shakespeareov Romeo iz Verone upravo u Mantovu, nakon što je ubio Tybalta, dok je sudbinu tragične Gildine ljubavi u *Rigolettu* Giuseppe Verdi također smjestio u Mantovu.

Ručak sa Svetim Andrijom.

Betsajski ribar, brat Šimuna Petra, „Prvopozvani“, svoje je posljednje počivalište pronašao u grčkomu Patrasu. Brojne crkve nose titular prema ovomu apostolu. Među inima, i moja župna crkva na Sućidru u Splitu. Inače, ovaj ružnjikavi kvart dobio je ime po sv. Izidoru. Od predromaničke crkvice iz 9. stoljeća ostali su očuvani samo nadvratnik i ulomak zabata oltarne pregrade, koji se čuvaju u Muzeju grada Splita.

Gradnja mantovanske bazilike započela je po nalogu Ludovika III. Gonzage u 15. stoljeću, na mjestu staroga benediktinskog samostana od kojega je ostao samo zvonik. Gonzage su gospodarili Mantovom od kasnoga srednjeg vijeka sve do početka 18. stoljeća, kada grad biva pripojen Austriji. To je jedna od brojnih velikaških obitelji koje su čvrsto vladale talijanskim gradovima, osobito tijekom plodonosnoga renesansnog razdoblja. Mantegna je njihove članove, s profinjenom sceničnošću i minucioznom portretistikom, prikazao na freskama u obližnjemu Castellu di San Giorgio.

Fina talijanska gospoda u bijelim košuljama visokih kragi i bež lanenim hlačama navire iz susjednih uličica. Drže se po dvoje-troje.

U Italiji se rijetko može naići na domaće sredovječne parove koji bi zajedno odlazili na gastronomsku okupljanje. Uglavnom se gospoda drže zajedno, baš kao i gospođe. Ima nešto posebno u tome. Ni dame niti muškarci se ne vole šepuriti suprotnim spolom virkajući tko ih gleda, kao što je često slučaj na našoj, sve manje profinjenoj, a sve više vulgarnoj splitskoj rivi. Tako sam se uklopio u ambijent ispijajući slatki Limoncello s dobrim prijateljem sa studija. Moj pradjed je bio Talijan. Dolje s juga čizme, iz osunčane Kalabrije.

Mantova je s tri strane okružena jezerima koja se pune vodom iz rijeke Mincio. Da, to je onaj lijevi pritok rijeke Pad, na čijim se obalama svojevremeno utaborio strašni Atila i odustao od svoga pohoda na Rim kada je papa Leon I. Veliki hrabro istupio pred njega rekavši mu: „U ime Božje, vrati se natrag, napusti Italiju i pođi u svoju domovinu!”

...

Topla ljetna večer. Zuje komarci nad vodama Mincija. Kroz tihu noć klizim prema Vicenzi.

Još nije prekasno. Veselim se hladnoj Birri Moretti pred počinak.

Odnijeli su nas razgovori.

U sitne sate sjetih se Vergilija. Pisao je o legendi o postanku Mantove, prema kojoj je grad dobio ime po mitskoj grčkoj proročici iz Tebe – Manto, kćeri vrača Tirezija.

Onako zanesen, što ljepotom poodmakloga dana a što Morettijem, zatražim ključ na recepciji hotela te ljupkoj gospođici izrecitiram Danteove stihove iz prvoga pjevanja Pakla koje prozbori Vergilije u „mračnoj šumi”:

*Već nisam čovjek; bjeh u dane svoje,
a roditelji, lombardijsko pleme,
iz Mantove mi bjehu obadvoje.*

„Buona notte Signore”, uzvрати mi ona službeno.

Davor Stipan

Prvi EU projekt udruge Obnova

U srpnju 2020. udruga Obnova započela je s provedbom svoga prvoga EU projekta – *Zaželi dobro bližnjemu!*



Projekt je prijavljen u okviru ESF poziva „Zaželi – program zapošljavanja žena faza II.“, a trajanje projekta je predviđeno za razdoblje od 18 mjeseci.

Kroz projekt su zaposlene četiri prethodno nezaposlene žene, koje su pružale pomoć i podršku ukupno 19 starijih osoba i osoba

u nepovoljnom položaju. Njihove usluge obuhvaćale su pomoć u dostavi namirnica, pripremi obroka, održavanju čistoće domova, pomoć u socijalnoj integraciji i pružanje podrške kroz razgovore i druženje.

Ženama zaposlenima kroz projekt omogućeno je pohađanje verificiranih programa osposobljavanja za aranžiranje cvijeća i za internetski marketing, čime im se omogućilo stjecanje uvjerenja o osposobljavanju za navedena zanimanja kako bi im se povećala konkurentnost na tržištu rada i omogućilo lakše zapošljavanje i nakon završetka projekta.

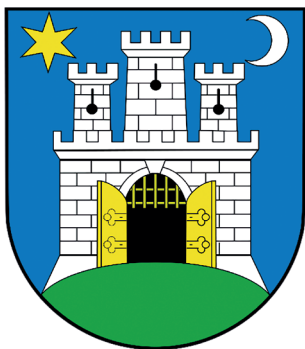
Udruga Obnova projekt je provodila u partnerstvu s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje – Regionalnim uredom Zagreb i Centrom za socijalnu skrb Zagreb. Ukupna vrijednost projekta je 278.597,94 HRK od čega je iznos EU potpore 236.808,25 HRK, odnosno 85%.

Osim što pridonose široj društvenoj zajednici, EU projekti pridonose i jačanju kapaciteta organizacija koje ih provode.

Provedbom ovoga projekta, koji je u završnoj fazi, udruga Obnova stekla je vrijedno iskustvo i ojačala ljudske resurse za upravljanje budućim projektima.



Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskoga socijalnog fonda. Sadržaj priopćenja isključiva je odgovornost Udruge Obnova.



Časopis za kulturu, društvo i politiku *Obnova* financijski podupire Grad Zagreb.



REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo znanosti i
obrazovanja

Časopis za kulturu, društvo i politiku *Obnova* financijski podupire Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

Stavovi i mišljenja u tekstovima i sadržajima pojedinih autora nisu nužno i stavovi uredništva, udruge i ostalih autora.

